

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
Biznesa, vadības un ekonomikas fakultāte
Vadzinātnes nodaļa

**LATVIJAS EKONOMISKO UN POLITISKO RISKU
NOVĒRTĒJUMS**

Assessment of economic and political risks in Latvia

BAKALAURA DARBS

Vadības zinību bakalaura studiju programma
Vides un uzņēmējdarbības vadības apakšprogramma

Autors: **Jānis Kešāns**

Stud. apl. Nr. jk12062

Darba vadītājs: Dr. oec., prof. Daina Šķiltere

Rīga 2017

Anotācija

Šī darba mērķis ir pētīt Latvijas valsts politiskos un ekonomiskos riskus, kā arī analizēt to vispārējo ietekmi uz Latvijas valsts attīstību un ietekmi uz Latvijas finanšu nozares attīstību. Darbā ir izmantotas zinātniskās pētījuma metodes – risku novērtēšanas matricu un indeksu analīze un veikts riska vadības procesa teorētiskais apskats. Autors ir analizējis Latvijas valsts ekonomiskos un politiskos riskus un veicis to novērtējumu. Ir izveidota Latvijas valsts politisko un ekonomisko risku klasifikācija un noteikti nozīmīgākie riski – depopulācija un vecuma struktūras izmaiņas un citi ar tiem saistītie nozīmīgākie ekonomiskie riski. Autora izveidotā politisko un ekonomisko risku novērtēšanas matrica var tikt izmantota, novērtējot un uzraugot valsts attīstības plānošanas dokumentos paredzētos mērķus un to izpildi.

Annotation

This thesis aims to study the political and economic risks of Latvia, as well as to analyse their impact on the development of Latvia's financial sector. This thesis includes scientific research methods – risk assessment matrices and index analysis., as well as conducting risk management processes theoretical review. The author has researched the economic and political risks and has conducted their evaluation. Classification of political and economic risks for Latvia has been created and the most significant risks have been defined – depopulation and changes to age structure, as well as other risks related to them that impact the economy of Latvia. The authors created risk assessment matrix for political and economic risks can be used to assess monitor countries development planning documents intended goals and their execution.

Atslēgvārdi

Risku matrica, risku starptautiskie valstu novērtējuma un salīdzināšanas indeksi, ekonomiskie riski, politiskie riski, Latvijas Republika.

Risk matrices, international risk assessment and comparison indexes, economic risks, political risks. Republic of Latvia.

SATURS

Apzīmējumi saraksts	3
Ievads	4
1. Risku vadības procesa teorētiskais apskats	6
1.1. Risku vadības process un kartēšana	6
1.2. Risku novērtēšanas matricas	11
1.3. Starptautiskie valstu novērtējuma un salīdzināšanas indeksi	16
2. Latvijas Republikas risku ietekme uz finanšu sistēmu.....	23
2.1. Latvijas valsts risks un reputācija	23
2.2. Latvijas pievienošanās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai ..	25
2.3. Latvijas finanšu sistēmas vēsture 1992-2017	27
2.4. Latvijas finanšu sistēmas atbilstība OECD un ASV normatīvajām prasībām	29
2.5. Latvijas finanšu sistēmu regulējošie NILLTFN noteikumi un izmaiņu ietekme uz finanšu sektoru Latvijā.....	31
3. Latvijas risku novērtējums	35
3.1. LR politiskie riski	35
3.2. Stratēģijas un plānošanas riski	40
3.3. LR ekonomiskie riski	45
3.4. LR sociālie riski – ekonomikas un politikas procesu ietekmētāji.....	56
3.5. Uzņēmējdarbības riski	63
4. Secinājumi un priekšlikumi.....	75
5. Izmantotā literatūra un avoti	77

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

- CAMS certified anti money laundering specialist, sertificēts NILLTFN speciālists
- CRS - Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija vienotais informācijas apmaiņas standarts, angļu: Common Reporting Standard
- CSP Centrālā Statistikas pārvalde
- ECB Eiropas Centrālā banka
- EU-SILC ES statistika attiecībā uz ienākumiem un dzīves apstākļiem, angļu: the European Union Statistics on Income and Living Conditions,
- ERAB - Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka
- FEMA – Municipālā ārkārtas situāciju vadības komisija, angļu: Federal Emergency Management Agency
- FKTK Finanšu un kapitāla tirgus komisija
- GERoNiMO Vispārēja elektromagnētisko lauku pētīšana, izmantojot jaunas metodes angļu: Generalised EMF Research using Novel Methods
- IKP iekšzemes kopprodukts
- IT informācijas tehnoloģijas
- LKA Latvijas Komercbanku asociācija
- MU Mikrouzņēmums
- MUN Mikrouzņēmuma nodoklis
- NATO Ziemeļatlantijas līguma organizācija, angļu: North Atlantic Treaty Organization
- NILLTFN noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršana
- OECD Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
- PB – Pasaules banka
- PEP politiski nozīmīga persona, kuras ieņem vai ieņēmušas valsts varas augstāko amatpersonu amatus, tostarp valdības vadītāji, ministri, valsts sekretāri, parlamenta deputāti, pašvaldību vadītāji, politiskās partijas valdes locekļi, tiesneši, augstākās revīzijas iestādes, centrālās bankas un valsts kapitālsabiedrību padomes vai valdes locekļi, vēstnieki, bruņoto spēku augstākais virsnieks, starptautiskas organizācijas vadītājs. Tāpat arī šo personu radnieki vairākās paaudzēs, dzīvesbiedri, biznesa partneri un visi citi cilvēki, kuri ar amatpersonām varētu būt tuvās attiecībās
- SIA Sabiedrība ar ierobežotu atbildību
- SVF Starptautiskais valūtas fond
- UR Uzņēmumu reģistrs
- VID Valsts Ieņēmumu dienests
- VUM Vienotais uzraudzības mehānisms

IEVADS

Mūsdienu apstākļos risku apzināšana un samazināšana ir aktuāls temats, jo tas ļauj pieņemt kvalitatīvus lēmumus nenoteiktā vidē. Šī bakalaura darba pirmajā nodaļā tiks apskatītas riska analīzes metodes, to definīcija un klasifikācijas, piemēram, risku matricas, starp kurām ir Globālo biznesa risku matrica, Somijas 5 ballu matrica, Somijas matricas modifikācijas (K-1; K-2; K-3; K-4) un Geronimo matricas. Šajā nodaļā tiks apskatīta arī risku kartēšanu un risku profili. Tāpat arī pirmajā nodaļā tiks apskatīti indeksi, piemēram, ilgtspējīgas ekonomiskās labklājības indekss (angļu: Index of Sustainable Economic Welfare), ekonomiskās sarežģītības indekss (angļu: Economic Complexity Index) un ekonomikas jutīguma indekss (angļu: Economic Sentiment Indicator).

Šī darba otrā nodaļa tiks veltīta apskatam par Latvijas politisko un ekonomisko risku ietekmi uz Latvijas finanšu sistēmu.

Šī darba trešajā nodaļā autors analizēs LR sociālos un politiskos riskus un veiks to novērtējumu Somijas risku matricas ietvaros. Tiks analizēts risku vispārīgais stāvoklis Latvijas Republikā, analizētas Latvijas valsts stiprās un vājās puses.

Pētījuma mērķis:

Strukturēts, zinātniski un teorētiski pamatots Latvijas Republikas ekonomisko un politisko risku novērtējums un argumentēta riska novērtēšanas matricas modeļu izstrāde, izpētot spēkā esošo valsts pārvaldes politikas plānošanas dokumentus, tajos definēto pasākumu kopu risku vadībai un moduļa efektivitāti, kā arī izveidojot risku vadības izvērtēšanas kritērijus, ko var izmantot racionālu un efektīvu lēmumu pieņemšanai valsts politikas plānošanas ilgtspējības nodrošināšanai. Pētījuma ietvaros ir apkopota informācija par dažādiem risku mērīšanas indeksiem un Latvijas vietu šajos indeksos, kā arī par Latvijas Republikas ekonomiskajiem un politiskajiem riskiem. Pētījums ietver aktuālā brīža risku novērtējumu un paredz, ka nākotnē risku novērtējums viennozīmīgi mainīsies.

Hipotēze

Latvijas Republikas spēkā esošo valsts pārvaldes politikas plānošanas dokumentos "Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam" un "Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. - 2020. gadam" nav apkopota informācija par pastāvošajiem Latvijas ekonomiskajiem un politiskajiem riskiem, nav noteikts informācijas apjoms, kuru var izmantot tālākos risku vadības procesos un lēmumu pieņemšanā, līdz ar to riski netiek atpazīti un pārvaldīti pareizā veidā.

Autors izvirza hipotēzi, ka bez valsts attīstības ekonomisko un politisko risku novērtējuma valdības līmenī, valsts var nonākt situācijā, kad tiek veiktas izmaiņas Latvijas

politiskajos vai ekonomiskajos procesos, kas formāli paaugstina Latvijas vietu starptautiskajos indeksos, bet nerada labvēlīgākus politiskās vai ekonomiskās vides apstākļus vai valsts vada riskus tikai vienā konkrētā sektorā, piemēram NILLTFN starptautiskas reputācijas uzlabojumam.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izpētīt un analizēt vispārējās riska analīzes metodes un klasifikācijas, piemēram, risku matricas, starp kurām ir Globālo biznesa risku matrica, Somijas 5 ballu matrica, Somijas matricas modifikācijas (K-1; K-2; K-3; K-4) un Geronimo matricas.
2. Izpētīt un analizēt Latvijas ekonomisko un politisko risku novērtējumu un valsts reputācijas paaugstināšanas pasākumu kopu valsts pārvaldes politikas plānošanas dokumentos, iekļaujot NILLTFN starptautiskas reputācijas uzlabojumam un tā ietekmi uz Latvijas finanšu sektoru.
3. Izvērtēt Latvijas reitingu starptautiskajos novērtējumos, tai skaitā Latvijas stratēģiskās attīstības indikatorus.
4. Izstrādāt Latvijas Republikas ekonomisko un politisko risku novērtēšanas matricu regulārai un periodiskai valstisku indikatoru iegūšanai, lai varētu novērtēt riska uzraudzības pasākumus.

Bakalaura darbs sastāv no ievada, 5 nodaļām, 13 apakšnodaļām, secinājumiem, un izmantoto informācijas avotu saraksta. Darbā ir izmantoti 3 attēli un 42 tabulas.

Darbā ir izmantota zinātniskā pētījuma metode – risku novērtēšanas matricu un indeksu analīze.

Autors ir analizējis pieejamos Eiropas Savienības Statistikas biroja “Eurostat” datus par laika periodu 2010.-2015.gads, Latvijas CSP statistiku par laika periodu 2010.-2016.gads, saskaņā ar datu publicēšanas kalendāru. Autors arī ir veicis aktuālo LR valsts pārvaldes politikas plānošanas dokumentus analīzi.

Izpētē autors ir izmantojis “Eurostat” datus, kas ir Eiropas Savienības Statistikas birojs un publicē augstas kvalitātes Eiropas mēroga statistikas datus un indikatorus, kuri ļauj salīdzināt valstis un reģionus. Tāpat autors ir izmantojis Latvijas CSP datus, kas ir tiešās pārvaldes iestāde, kura darbojas Ekonomikas ministrijas pārraudzībā¹, un ir galvenā valsts statistikas darbu veicēja un koordinatore valstī. CSP ir atbildīga par valsts statistikas darba organizāciju Latvijā un par datu pareizību, kurus ieguvusi, apkopojot no respondentiem saņemto informāciju.

1. RISKU VADĪBAS PROCESA TEORĒTISKAIS APSKATS

1.1. Risku vadības process un kartēšana

Risku vadība ir nepieciešama, lai noteiktu galvenās riska jomas un izvērtētu to potenciālo ietekmi jebkurā riska vadības pielietojuma jomā.

Autors uzskata, ka arī valsts attīstības procesā ir jāmaks atpazīt ekonomiskos un politiskos riskus, veikt to novērtējumu, analizēt riska iestāšanās varbūtību un apstākļus, lai samazinātu potenciālās riska sekas nepareizu vai neefektīvu lēmumu dēļ.

Neatkarīgi no risku veida un mēroga, pamatnosacījums tam, lai risku vadības process būtu efektīvs, šim procesam ir jābūt strukturētam. Zemāk ir uzskaitīti risku vadības procesa četri pamatposmi:

1. Risku identificēšana.

Risku identificēšanai var izmantot dažādas metodes, kas tiek apskatītas šajā darbā, piemēram risku matricas analīzes metodes. Šajā risku vadības procesa solī ar izvēlētajām metodēm palīdzību tiek noteikti risku faktori un tie tiek šķiroti pēc riska vadības procesa veicēja izvēlētajām pazīmēm.

2. Risku novērtēšana.

Risku novērtēšanā tiek izmantota metodika, katram riskam nosakot koeficients, ko aprēķina, pamatojoties uz konkrētā riska iestāšanās varbūtību un tā iestāšanās seku ietekmi.

3. Risku vadības pasākumu izstrāde.

Pamatojoties uz riska novērtējuma rezultātiem, kas tiek veikti risku vadības procesa otrajā solī, tiek izvēlēta to risku apakškopa, kuru uzraudzība ir visbūtiskā. Šiem riskiem tiek izstrādāta pasākumu kopa, kurus ievērojot var tikt minimizēta riska iestāšanās varbūtība un riska ietekmes apjoms.

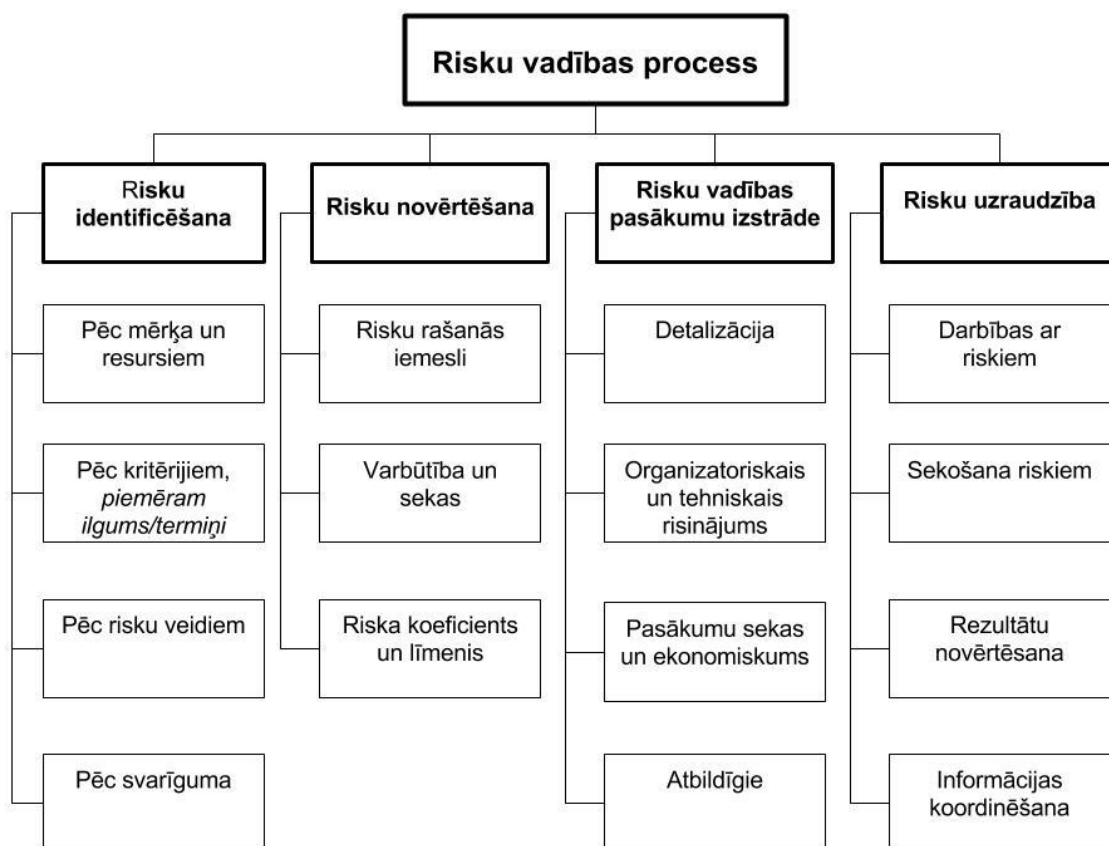
4. Risku uzraudzība.

Visbūtiskākais risku vadības procesa efektivitātes nodrošināšanas posms ir risku uzraudzība. Risku vadības procesā obligāti jānosaka, cik regulāri un kādā veidā riski tiks uzraudzīti. Tieši šis solis laicīgi ļauj pamanīt izmaiņas risku matricā, kas rodas iespējamu riska vadības nepilnību dēļ. Jāatzīmē, ka risku uzraudzības process var būt resursu un laika ietilpīgs, tādēļ jānosaka attiecība starp risku vadībā ieguldītajiem resursiem un risku vadības ieguvumiem konkrētajā pozīcijā.

Risku vadības process ir dinamisks, Latvijas valsts politiskā un ekonomiskā attīstība, kā arī ārējās vides izmaiņas, patstāvīgi rada jaunu risku rašanās iespējas. Ir svarīgi, ka identificējot jauna riska iestāšanās iespēju, atkārtoti tiek veikti visi riska vadības procesa soļi,

pārskatot riska vadības pasākumu plānu, lai novērstu vai samazinātu no jauna identificēto risku iestāšanās iespējas.

Risku vadības process ir parādīts attēlā 1.1.



1.1.att. Riska vadības process [1]

Riska profils ir process, ar kura palīdzību tiek definēti riski, ko valsts vai fiziska vai juridiska persona ir gatava pieņemt, kā arī izvērtē riskus, kuriem valsts vai organizācija vai fiziska persona ir pakļauta. Riska profils ir svarīgs, lai noteiktu pienācīgu ieguldījumu aktīvu sadalījumu portfeli. Valsts var izmantot riska profilu, lai mazinātu iespējamus riskus un draudus. [2]

Ģenerāli riska profilā tiek izcelti trīs nozīmīgi parametri, kurus jāapskata, lai veiksmīgi sastādītu profilu. Šie parametri ir [3]:

- Nepieciešamie riski – riski, kurus jāpieņem, lai spētu sasniegt nostādīto mērķi;
- Risku kapacitāte – riski, kurus var atļauties pieņemt;
- Risku tolerance – parāda, ar kādiem un ar cik daudz riskiem riska objekts jūtas komfortabli.

Valsts riska profila mērķis ir identificēt pieņemamo riska līmeni, kuru valsts ir gatava pieņemt. Ar riska profila palīdzību ir iespējams noteikt kā risku uzņemšanās (vai izvairīšanās no riska) ietekmēs valsts stratēģiju un mērķus.

Riska profilu, neatkarīgi no tā mērķa (vēlme pieņemt risku vai risku izvērtēšana), var atspoguļot grafiski un to bieži dara izmantojot riska matricas, līdz ar to riski tiek apskatīti atbilstoši diviem nosacījumiem: varbūtība, ka risks piepildīsies un sekas, ja risks piepildās.

Riska profils parāda riskus, kas apdraud valsti un ar kuriem valsts varētu saskarties. Tas var ietvert negatīvas ietekmes rašanās varbūtību, un izklāstu par iespējamām izmaksām un izraisīto traucējumu līmeni katram riskam. Tas ir sabiedrības interesēs – rīkoties aktīvi, kad runa ir par to riska pārvaldības sistēmām. Dažus riskus var samazināt, ja tie ir pienācīgi ņemti vērā. Atbilstība palīdz nodrošināt, ka valsts un tās iedzīvotāji ir informēti par šādiem risinājumiem, pirms tie kļūst par nenovēršamiem riskiem. Riski ir jāsamazina, lai izvairītos no negatīvām sekām.

Apskatīsim risku kartēšanas procesu. ASV Federālā ārkārtas situāciju pārvaldības aģentūra FEMA ir izstrādājusi risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programmu. Šīs programmas mērķis ir pamatotu lēmumu pieņemšanas spēju uzlabošana, tiecoties pēc iespējamās risku samazināšanas.

Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programmas mērķis ir piegādāt kvalitatīvus datus efektīvai risku novērtēšanai un tālākai komunikācijai, vienlaikus ļaujot visam ietekmētajām pusēm uzlabot savus atbilstošos risku mazināšanas plānus.

Apskatīsim risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programmas efektivitāti, nodrošinot sabiedrību ar informāciju par iespējamajiem plūdiem, veidojot applūstošo teritoriju kartējumu, nodrošinot risku novērtējuma instrumentus un vispārēju atbalstu vietējām pašvaldībām, lai tās spētu pieņemt informācijā balstītus lēmumus par risku samazināšanu.

Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programma sastāv no četriem soļiem:

1. Risku identificēšana – šajā posmā tiek veikta ar riskiem saistīto datu kartēšana.
2. Risku novērtēšana – šajā posmā tiek veikta esošo un nākotnē iespējamo risku iespējamības novērtēšana ar mērķi izmērīt kvantitatīvos risku samazināšanas rādītājus.
3. Informēšana par riskiem – šajā solī tiek izstrādāts vispārējs risku samazināšanas plāns.
4. Riska samazināšanas pasākumi – šajā posmā tiek izstrādāts pasākumu plāns risku samazināšanai, ieskaitot risku pārvešanu uz plūdiem mazāk būtiskām teritorijām.

Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programma tiek izstrādāta uz četriem gadiem un apstiprināta ASV Kongresā.

Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programmas risinājums tiek veidots, pamatojoties uz programmas apstiprināto plānu. Risinājums tiek veidots atbilstoši programmas vīzijai un ievieš jaunas stratēģijas un produktus, kas paredzēti, lai sasniegtu tos mērķus, kas izklāstīti programmas vīzijā. Risinājuma stratēģijas un produkti tiek izvēlēti tādā veidā, lai atbilstu projekta prioritātēm, izmantojamo datu iegūšanas metodoloģijai, nozares

pētījumu pieejai inženierzinātnēs un kartēšanā, riska novērtējumam un mazināšanas plānošanai, kā arī risku komunikācijai.

1.1. tabula

Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programma

Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programmas vīzija - sniegt kvalitatīvu informāciju, kas palielina sabiedrības informētību un veicina darbības, kas samazina risku dzīvībai un īpašumam.				
Apstiprinātais Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programmas vairākgažu plāns.			Risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programmas mērījumi	
Mērķis 1 Datu nepilnību novēršana. Novērš nepilnības plūdu bīstamības datus	Mērķis 2 Informētība un sapratne. Izmērāmā veidā palielināt sabiedrības informētību un izpratni par plūdu bīstamību	Mērķis 3 Risku samazināšanas plānošana. Efektīva iesaistīšanās un vadība plūdu risku samazināšanas plānu izstrādē	Mērķis 4 Digitāla platforma. Nodrošina uzlabotu digitālo platformu	Mērķis 5 Programmu sinerģija. Apvienot Riska analīzes programmas un attīstīt to sinerģiju

Projekta ieviešanas rezultāti un ieguvumi:

- Paaugstināta iesaistīto pašvaldību (kopienu) spēja pieņemt informētus lēmumus;
- Produktu precizitātes un uzticamības palielināšana;
- Efektīvi risku novērtējumu un mazināšanas plāni;
- Iesaistītās pašvaldības (kopienas) var efektīvāk komunicēt riskus.

Projekta dzīves cikla laikā risku kartēšanas, novērtēšanas un plānošanas programma paredz sekojošu stratēģiju pielietošanu [4]:

1. Projekta prioritāšu noteikšana – nosaka FEMA investīcijas inženierzinātnēs, kartēšanā, novērtēšanā un plānošanā, lai sasniegtu programmas mērķus. Izmanto kvantitatīvu pieeju, lai noteiktu, kuras kopienas FEMA iekļaus pētījumā.
2. Datu iegūšanas novērtējums - uzlabo inženierdatus un atbalsta riska novērtējumu datu izstrādi. Novērtējuma dati ir būtiski, lai precīzi un uzticami noteiktu plūdu bīstamību. Paredz atjaunināt digitālos kartējuma labākam riska novērtējumam. Detalizēti, digitāli kartējuma dati ir savietojami ar inovatīviem risku komunikācijas līdzekļiem.
3. Ūdensšķirtņu pētījumu pieeja - uzlabo inženierdatu uzticamību un palielina izpratni par iespējamajiem apdraudējumiem vienotā un vispusīgā veidā, paredz pārrobežu kopienu sadarbību un vispusīgāku izpratni par plūdiem, palielina izpratni par plūdu apdraudējumu, kas rodas kā rezultāts visaptverošu ūdenstilpņu un to pieteku un straumju novērtējumā, nodrošina pamatizstrādes, lai novērtētu plūdu risku,

inženiertehniskās vajadzības, nepieciešamo datu iegūšanas pieejamību un nepilnības, un kopienas ieguldījuma pieejamībā.

4. Inženierzinātnes un kartēšana - identificē plūdu apdraudējumu, nodrošina vietējo applūstošo teritoriju un palieņu uzskaites datus, nodrošina atbalstu valsts plūdu apdrošināšanas programmai un nodrošina datus par risku novērtējumu un mazināšanas plāniem plūdu apdraudējumu gadījumā, ietver zinātnisko datu vākšanu, apstrādi un analīzi, tai skaitā iespējamo plūdu postījumu datu izstrādi, lai sniegtu kopienām precīzas plūdu kartes un riska novērtēšanas līdzekļus. Inženierija un kartēšanas dati nodrošina pamatu efektīvākai riska komunikācijai, izmantojot izstrādātos novērtējumus un arī ļauj efektīvāk risku samazināt jau vietējā līmenī, ietver ievērojamus ieguldījumus plūdu kartēšanā teritorijā, ko var ietekmēt dambji un piekrastes plūdu postījumi.
5. Riska novērtēšana - ļauj kopienām pieņemt pārdomātus risku mazināšanas lēmumus, izmantojot produktus un tehnoloģijas, kas komunicē un vizualizē riskus, nodrošina kopienas ar aprīkojumu informācijai un rīkiem, lai izstrādātu efektīvus risku mazināšanas plānus, nodrošina kopienas ar plūdu riska informāciju, izmantojot plūdu riska ziņojumus, plūdu riska karti, un plūdu riska datu bāzes.
6. Risku mazināšanas plānošanas atbalsts - sniedz tehnisko palīdzību, stimulējot riska mazināšanas pasākumu izstrādi vietējā kopienas līmenī, kā arī attīsta programmas infrastruktūru, kas nepieciešama, lai pārraudzītu atsevišķu kopienu centienus risku mazināšanā, ļauj kopienām, pamatojoties uz risku novērtēšanu, plānot darbības, kas samazina neaizsargātību pret šiem riskiem, uzlabo sadarbību ar un starp vietējām ieinteresētajām pusēm, nodrošina rīkus, lai uzlabotu iedzīvotāju izpratni par riskiem un to samazināšanas plāniem un vietējiem riska samazināšanas pasākumiem, stimulē lokālos efektīvos risku mazināšanas plānus un riska samazināšanas pasākumus.
7. Riska komunicēšana - motivē iedzīvotājus veikt apzinātu lēmumu pieņemšanu par iespējamajiem riskiem un mudina kopienas uzņemties vadību iedzīvotāju aizsargāšanā, uzlabo pašvaldību iespējas efektīvi komunicēt ar iedzīvotājiem par iespējamajiem riskiem, nodrošina informācijas apmaiņu par riskiem starp programmas izstrādātājiem un citām ieinteresētajām personām, nodrošina pielāgojamus komunikāciju plānus, īpašu svarīgu ziņu un materiāli nodošanu kopienām, atvieglo valsts un vietējo pašvaldību sadarbību, izmantojot partnerības principu.

1.2.Risku novērtēšanas matricas

Somijas piecu ballu matrica ir riska novērtējuma matrica, kas strādā, balstoties uz diviem kritērijiem – riska iespējamība un riska sekas. Riska iespējamība nosaka, cik bieži var gaidīt, ka riska faktors piepildās un riska sekas nosaka, kāds būs zaudējums, ja riska faktors piepildās. Šie faktori kopā rada sekojošu tabulu.

1.2.tabula

Somijas 5 baļļu matricas risku analīzes pakāpes

Riska ie- Iespējamība \ Riska sekas	Maz bīstams	Bīstams	Ļoti bīstams
Neiespējama	Nenožīmīgs risks I	Pieņemams risks II	Ciešams risks III
Maz iespējama	Pieņemams risks II	Ciešams risks III	Nožīmīgs risks IV
Iespējams	Ciešams risks III	Nožīmīgs risks IV	Neciešams risks V

Šī matrica ļauj viegli un ātri novērtēt, cik daudz uzmanības jāpievērš atsevišķam riskam, ļaujot ignorēt maz ticamus un nenožīmīgus riskus un koncentrēties uz nožīmīgiem riskiem.

Somijas matricas modifikācija ir ļoti līdzīga Somija piecu ballu matricai. Galvenā atšķirība ir tāda, ka modificētās matricas kritēriji ir sadalīti sīkāk.

1.3.tabula

Somijas matricas modifikācija

Negadījuma sekas \ Negadī- juma varbūtība	P1 Nenožīmīgs	P2 Pieļaujams	P3 Nožīmīgs	P4 Ļoti bīstams
Q1 Ļoti maza	1	2	3	4
Q2 Maza	2	4	6	8
Q3 Reta	3	6	9	12
Q4 Iespējama	4	8	12	16
Q5 Bieža	5	10	15	20

GERoNiMO matrica vispārēji pēta elektromagnētisko lauku ietekmi uz cilvēkiem, izmantojot jaunas metodes. Pati matrica apskata dotā riska varbūtību un tā sekas. Matrica dod trīs dažādus variantus, atbildes kodējot ar krāsām –zaļš ir ciešams risks, dzeltens ir vidējs risks un sarkans ir neciešams risks. Pati matrica izskatās sekojoši [5]:

1.4.tabula

GERONIMO matricas

Varbūtība \ Sekas	Maza	Neliela	Vidēja	Liela	Ļoti liela
Plašas					
Nopietnas					
Vidējas					
Mazas					
Nav seku					

Longa un Johna matrica kā faktoros izvēlas risku „Biežumu” un „Sekas.” Noderīgi ir tas, ka matrica definē katra faktora ietekmi. Matricas biežuma iedaļas ir definētas sekojoši – notikumi ar ļoti zemu biežumu ir sagaidāmi reizi 10 gados, ar zemu biežumu - reizi trīs gados, ar vidēju biežumu - reizi gadā un ar augstu biežumu - reizi mēnesī.

Līdzīgi ir definētas arī sekas, kuru novērtējums ir saistīts ar kapitālu. Maznozīmīgas sekas ir sekas, kuru gadījumā kapitāls netiek zaudēts, bet nenes peļņu. Nozīmīgas sekas ir mazas kapitāla daļas zaudējums. Plašas sekas ir lielas kapitāla daļas zaudējums. Katastrofālas sekas nozīmē pilnīgu kapitāla zaudējumu.

Kopumā riski tiek novērtēti četrās pakāpēs D (pieļaujami), C (pieļaujams ar analīzi), B (nevēlams) un A (nepieļaujams). Matrica izskatās sekojoši:

1.5. tabula

Longa un Johna matrica

Biežums \ Sekas	Maznozīmīgas	Nozīmīgas	Plašas	Katastrofālas
Ļoti zems	D	D	C	C
Zems	D	C	B	B
Vidējs	C	B	B	A
Augsts	C	B	A	A

Melburnas Universitātes matrica no iepriekš apskatītajām atšķiras ar to, ka matrica apskata trīs kritērijus un risks tiek izvests no to reizinājuma. Šie kritēriji ir ekspozīcija, varbūtība un sekas.

1.6. tabula

Melburnas Universitātes vispārējo risku vērtēšanas matrica

Riski	Riskā kritēriji			Riska lielums	Riska veids
	E (ekspozīcijas) Nepārtraukta 10 Bieži 6 Brīžiem 3 Reti 2 Ļoti reti 1	V (varbūtības) Nešaubīga 1,0 Iespējama 0,6 Varbūtēja 0,3 Maza 0,1 Ļoti maza 0,05	S (sekas) Katastrofiskas 20 Lielas 10 Vidējas 5 Mazas 2 Nenožīmīgas 1	$R=E*V*S$	$K>20$ $L>10$ $V\ 3-10$ $M<3$
Risks nr 1					
Risks nr 2					
.....					
Risks nr n					

Kā redzams tabulā, riska veidi iedalās četrās pakāpēs:

K: katastrofisks vai ekstrēms risks – pasākumi nepieciešami nekavējoties,

L: liels risks - jāparedz pasākumi risku mazināšanai,

V: vidējs risks - jāprecizē pasākumi, jānosaka prioritātes,

M: mazs risks - nepieciešama kārtība darba vadības organizēšanai.

ASV armijas matrica ņem vērā piecas varbūtības pakāpes un četras dažādas seku pakāpes. Iedaļas tiek aprakstītas sekojoši: katastrofālas sekas ietver nāvi, ievainojamus, kuri saistīti ar invaliditāti vai lielu kaitējumu īpašumam, kritiskas sekas ietver daļēju invaliditāti, īslaicīgu invaliditāti, ievērojamu kaitējumu sistēmai un ievērojamu kaitējumu īpašumam. Maznozīmīgs risks ir neliels ievainojums, kompensējams ievainojums vai slimība, mazs kaitējums sistēmai, mazs kaitējums īpašumam. Nenožīmīgs risks ir nepieciešama pirmā palīdzība vai vienkārša medicīniskā palīdzība, neliels kaitējums sistēmai.

Ja varbūtība ir bieža, tas nozīmē, ka indivīds karjeras laikā konstanti saskarsies ar problēmu. Iespējama varbūtība nozīmē, ka dažas reizes karjeras/iekārtas dzīves cikla laikā indivīds saskarsies ar problēmu. Neregulāra varbūtība, ka pāris reizes karjeras/iekārtas dzīves cikla laikā indivīds saskarsies ar problēmu. Attāla varbūtība, ka karjeras/iekārtas dzīves cikla laikā indivīds saskarsies ar problēmu pāris reizes. Mazticama varbūtība, ka karjeras/iekārtas dzīves cikla laikā indivīds ar problēmu nesaskarsies. [6]

Pati matrica izskatās sekojoši:

1.7. tabula

ASV armijas matrica

Sekas \ Varbūtība		Bieža	Iespējama	Neregulāra	Attāla	Mazticama
		A	B	C	D	E
Katastrofāls	I	Ļoti augsts	Ļoti augsts	Augsts	Augsts	Vidējs
Kritisks	II	Ļoti augsts	Augsts	Augsts	Vidējs	Zems
Maznozīmīgs	III	Augsts	Vidējs	Vidējs	Zems	Zems
Nenožīmīgs	IV	Vidējs	Zems	Zems	Zems	Zems

Edith Cowan universitātes matricā reta varbūtība tiek definēta kā teorētiski iespējama, bet netiek gaidīts, ka risks piepildīsies aktivitātes vai iekārtas dzīves ciklā. Iespējama varbūtība tiek definēta kā risks, kas var piepildīties vienreiz iekārtas dzīves ciklā. Gadījuma varbūtība tiek definēta kā risks, kas var piepildīties apmēram divas reizes iekārtas dzīves ciklā. Ticama varbūtība tiek definēta kā risks, kas var piepildīties atkārtoti iekārtas dzīves ciklā. Gandrīz noteikta varbūtība tiek definēta kā risks, kas var piepildīties bieži iekārtas dzīves ciklā. Pati matrica izskatās sekojoši:

1.8. tabula

Edith Cowan universitātes matrica

Sekas \ Varbūtība		Mazas	Traucējošas	Nopietnas	Kritiskas	Katastrofālas
		1	2	3	4	5
Reta (<5%)	1	1 (Zems)	2 (Zems)	3 (Zems)	4 (Zems)	5 (Vidējs)
Iespējama (5-10%)	2	2 (Zems)	4 (Zems)	6 (Vidējs)	8 (Vidējs)	10 (Ievērojams)
Gadījuma (10-25%)	3	3 (Zems)	6 (Vidējs)	9 (Vidējs)	12 (Ievērojams)	15 (Augsts)

Ticama (25-50%)	4	4 (Zems)	8 (Vidējs)	12 (Ievērojams)	16 (Augsts)	20 (Ekstrēms)
Gandrīz noteikta (>50%)	5	5 (Vidējs)	10 (Ievērojams)	15 (Augsts)	20 (Ekstrēms)	25 (Ekstrēms)

Universitāte ir aprakstījusi arī katru riska pakāpi. Par zemu risku (reizinājums ir 1-4) jāpaziņo personālam. Risks ir pieņemams ar periodisku pārbaudi. Vidējs risks (reizinājums ir 5-9) ir vadītāju un asociētā dekāna pārraudzībā. Risku var paciest, ja reizi divpadsmit mēnešos tiek veikta adekvāta pārbaude. Par ievērojamu risku (reizinājums ir 10-12) jāpaziņo dekānam. Risku drīkst paciest tikai izņēmuma gadījumā un pārbaude jāveic reizi sešos mēnešos. Par augstu risku (reizinājums ir 15-16) jāpaziņo kancelejas biedram. Risku jānovērš pēc iespējas ātrāk un par turpmāku pakļaušanos riskam ir jālemj kancelejai. Pārbaude jāveic reizi trīs mēnešos. Par ekstrēmu risku (20-25) jāziņo universitātes padomei. Risku jānovērš tūlītēji, izņemot izņēmuma gadījumos, bet pārbaude jāveic katru mēnesi. [7]

NASA risku novērtēšanai izmanto sekojošu tabulu.

1.9. tabula

NASA risku vadības shēma un novērtēšanas matrica

Sekas Varbūtība	1	2	3	4	5
5 – ļoti augsta	Neliels risks	Vidējs risks	Liels risks	Liels risks	Liels risks
4 – augsta	Neliels risks	Vidējs risks	Vidējs risks	Liels risks	Liels risks
3 – vidēja	Neliels risks	Vidējs risks	Vidējs risks	Vidējs risks	Liels risks
2 – zema	Neliels risks	Neliels risks	Neliels risks	Vidējs risks	Vidējs risks
1 – ļoti zema	Neliels risks	Neliels risks	Neliels risks	Neliels risks	Vidējs risks

Tāpat kā iepriekšējās matricās, tiek novērtēta sakarība starp iespējamajām sekām un riska piepildīšanos. Ja risks paliek neliels, tad tam ir jāpievērš papildus uzmanība, bet tālākas darbības nav nepieciešamas, tas ir - pietiek ar papildus monitoringu. Ja risks ir vidējs, tad tam ir jāpievērš konstanta uzmanība un ir jāapsver mazāk bīstamu procesu un tehnoloģiju ieviešana. Ja risks ir liels, tad ir jāievieš jauni procesi vai jāmaina sākotnējais plāns. [8]

Queenslandas universtātes matrica uzsvāra liek uz sekām. Universitātes matrica ir domāta tās administratīvajam personālam un sekas tiek novērtētas saistībā ar draudiem studentu veselībai. Tas ir - nenozīmīgs risks nozīmē, ka ievainojami nav sagaidāmi. Mazs risks nozīmē, ka tiek gaidīta situācija, kur jāsniedz pirmā palīdzība. Vidējs risks nozīmē, ka tiek sagaidīta situācija, kur būs nepieciešama profesionāla medicīnas personāla iejaukšanās. Smagas sekas nozīmē iespējamu ievainojumu, kura dēļ būtu nepieciešama studenta ievietošana slimnīcā. Katastrofiskas sekas nozīmē, ka ir iespējama invaliditāte vai nāve.

Varbūtība tiek iedalīta no retas līdz gandrīz drošai, tomēr lielāks uzsvārs tiek likts uz sekām. Ja negadījuma varbūtība ir gandrīz droša, tad gan pie smagām, gan katastrofālām

sekām risks tiek novērtēts kā ekstrēms. Risks tiek noteikts kā ekstrēms arī tajos gadījumos, ja varbūtība ir ļoti iespējama un sekas ir katastrofālas.

Risks matricā tiek grupēts četrās stadijās – zems, vidējs, augsts, ekstrēms. Matrica tiek aizpildīta, administratīvajam darbiniekam atzīmējot sekas un to varbūtību. [9]

1.10. tabula

Queensland Universitātes matrica

Sekas \ Varbūtība	Nenožīmīgas	Nelielas	Vidējas	Smagas	Katastrofālas
Gandrīz droša	Vidējs	Augsts	Augsts	Ekstrēms	Ekstrēms
Ļoti iespējama	Vidējs	Vidējs	Augsts	Augsts	Ekstrēms
Iespējama	Zems	Vidējs	Augsts	Augsts	Augsts
Maz ticama	Zems	Zems	Vidējs	Vidējs	Augsts
Reta	Zems	Zems	Vidējs	Vidējs	Augsts

Vācijas Ķīmiskās kompānijas BASF matrica tiek izmantota, lai audita laikā noteiktu kādas konkrētas vietas vides, veselības vai drošības riskus un noteiktu vai šie rādītāji ir adekvāti. Matrica tiek izmantota, lai ilustrētu audita sniegtos rezultātus. Matricas rezultāti skaidri parāda cik steidzami, un vai vispār ir nepieciešams, veikt uzlabojumus, lai novērstu risku.

Šie pasākumi var būt sākot no ātriem uzlabojumiem līdz ilgtermiņa projektiem. Ja auditors konstatē paaugstinātu risku, tad tiek veikti papildus auditi, lai noteiktu vai auditējamajā vietā tiek veikti nepieciešamie uzlabojumi.

Patī matrica vērtē auditētās vietas sniegumu un riska potenciālu. Riska potenciāls un vietas sniegums tiek dalīti 9 daļās un rezultātus matrica gradē pēc trīs krāsām. [10]

1.11. tabula

BASF matrica

Vietas sniegums \ Riska potenciāls	Ļoti vāja	Vidēji vāja	Vāja	Pazemināta	Vidēja	Paaugstināta	Vidēji laba	Laba	Ļoti laba
Ļoti zema	Red	Red	Yellow	Green	Green	Green	Green	Green	Green
Vidēji zema	Red	Red	Yellow	Green	Green	Green	Green	Green	Green
Zema	Red	Red	Yellow	Green	Green	Green	Green	Green	Green
Pazemināta	Red	Red	Yellow	Yellow	Green	Green	Green	Green	Green
Vidēja	Red	Red	Yellow	Yellow	Yellow	Green	Green	Green	Green
Paaugstināta	Red	Red	Red	Yellow	Yellow	Green	Green	Green	Green
Vidēji augsta	Red	Red	Red	Red	Yellow	Yellow	Green	Green	Green
Augsta	Red	Red	Red	Red	Red	Yellow	Green	Green	Green
Ļoti augsta	Red	Red	Red	Red	Red	Yellow	Green	Green	Green

1.3. Starptautiskie valstu novērtējuma un salīdzināšanas indeksi

Par korupcijas uztveres indeksa pētīšanu un uzturēšanu atbild organizācija „Transparency International.” Organizācija tika izveidota 1995.gadā un pašlaik savā indeksā ietver vairāk nekā 100 valstis. Organizācijas mērķis ir atbrīvot pasauli no korupcijas, un šo mērķi organizācija cenšas sasniegt ar sekojošām metodēm:

- 1) Starptautisku pret korupcijas sanāksmju izveidošana;
- 2) Korumpētu līderu kriminālvajāšana un nelegāli iegūtu līdzekļu konfiscēšana;
- 3) Turēt atbildīgas kompānijas par to uzvedību gan mājās gan ārvalstīs;
- 4) Nacionālas vēlēšanas, kuras tiek uzvarētas un zaudētas cīņā pret korupciju.

Pašā indeksā Latvija 2016. gadā tiek ierindota 44 vietā aiz Igaunijas un Lietuvas. Jāpiezīmē, ka kaut arī Latvijas vieta ir salīdzinoši zema, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, tomēr Latvijas rādītāji ir uzlabojušies pēdējo gadu laikā no 49 punktiem 2012. gadā (maksimums 100) uz 57 punktiem 2016. gadā. [11]

1.12. tabula

Korupcijas uztveres indekss

2016 rangs	Valsts	2016 Rezultāts	2015 Rezultāts	2014 Rezultāts	2013 Rezultāts	2012 Rezultāts	Reģions
44	Latvija	57	55	55	53	49	Eiropa un Centrālā Āzija
38	Lietuva	59	61	58	57	54	Eiropa un Centrālā Āzija
22	Igaunija	70	70	69	68	64	Eiropa un Centrālā Āzija

[12]

Datu apkopošanai organizācija ir izvirzījusi sekojošu metodoloģiju:

- 1) Uzticamu datu savākšanu un metodoloģiju no uzticamiem avotiem. Organizācija kā mērķi ir noteikusi, ka dati ir jāsaņem no profesionālām iestādēm ar skaidri dokumentētām datu apkopošanas metodēm.
- 2) Datiem ir jāparāda korupciju publiskajā sektorā.
- 3) Kvantitatīvā precizitāte. Datiem ir jābūt kvantificējamiem, lai tos, galu galā varētu sakārtot korupcijas uztveres indeksā, tas ir, datiem jābūt kvantificējamiem skalā no 0 līdz 100.
- 4) Starpvalstu salīdzināšana – datiem jābūt salīdzināmiem starp dažādām valstīm.
- 5) Vairāku gadu datu krājumi: datus jāspēj salīdzināt vairāku gadu griezumā.

Lai izveidotu 2016. gada korupcijas uztveres indeksu, dati tika savākti no sekojošiem avotiem:

- 1) African Development Bank Governance Ratings 2015;

- 2) Bertelsmann Foundation Sustainable Governance Indicators 2016;
- 3) Bertelsmann Foundation Transformation Index 2016;
- 4) Economist Intelligence Unit Country Risk Ratings 2016;
- 5) Freedom House Nations in Transit 2016;
- 6) Global Insight Country Risk Ratings 2015;
- 7) IMD World Competitiveness Yearbook 2016;
- 8) Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence 2016;
- 9) Political Risk Services International Country Risk Guide 2016;
- 10) World Bank - Country Policy and Institutional Assessment 2015;
- 11) World Economic Forum Executive Opinion Survey (EOS) 2016;
- 12) World Justice Project Rule of Law Index 2016;
- 13) Varieties of Democracy (VDEM) Project 2016.

Ziņojumā ir apkopoti valdības indikatori vairāk kā 200 valstīm. Indikators tiek sastādīts kopš 1996. gada. Indikators ietver sešus rādītājus:

- 1) Balsstiesības un atbildība;
- 2) Politiskā stabilitāte un vardarbības trūkums;
- 3) Valdības efektivitāte;
- 4) Normatīvā kvalitāte;
- 5) Likuma spēks;
- 6) Korupcijas kontrole.

Piemēram, izvēloties rādītājus “Normatīvā kvalitāte” un “Korupcijas kontrole”, varam sastādīt šādas tabulas:

1.13. tabula

Globālais pārvaldības kvalitātes indikators

Normatīvā kvalitāte

Gads	Atsauču skaits	Vadības punkti	Procentuālais rangs	Standarta kļūda
2005	9	0.94	76.96	0.17
2010	10	0.99	80.38	0.17
2015	10	1.09	81.73	0.19

Korupcijas kontrole

Gads	Atsauču skaits	Vadības punkti	Procentuālais rangs	Standarta kļūda
2005	9	0.32	64.39	0.14
2010	11	0.13	61.90	0.13
2015	11	0.40	68.27	0.12

Šos indikatorus apkopo no daudzu uzņēmumu, cilvēku un ekspertu aptaujām. Dati tiek balstīti uz vairāk kā 30 datu avotiem. [13] [14]

Globālais Pārtikas Drošības indekss apskata trīs galvenos parametrus pārtikas drošības novērtēšanai – kvalitāti, pieejamību un pirktspēju. Indekss tiek izstrādāts vairāk nekā 113 valstīs, tomēr par nožēlu jāsaka, ka ne Latvija, ne Igaunija, ne Lietuva nav šajā indeksā iekļautas. Indeksa trīs galvenie rādītāji sastāv no 28 unikāliem indikatoriem. Piemēram, apskatot pirktspējas rādītāju tas sastāv no sekojošiem indikatoriem:

- 1) Pārtikas patēriņš, kā daļa no mājsaimniecību izdevumiem;
- 2) Iedzīvotāju īpatsvars zem globālā nabadzības sliekšņa;
- 3) IKP uz vienu iedzīvotāju PPP;
- 4) Lauksaimniecības importa tarifi;
- 5) Pārtikas drošības programmu klātbūtne;
- 6) Lauksaimnieku piekļuve finansējumam.

Katram no indikatoriem tiek piešķirts noteikts koeficients, katrs rādītājs tiek novērtēts skalā no 1 līdz 100 un no tiem tiek izveidota sekojoša tabula. [15]

1.14. tabula

Globālais pārtikas drošības indekss

Globālais rangs	Valsts	Kopējais rangs	Pieejamība	Pirktspēja	Kvalitāte un drošība
1	ASV	86.6	85.7	87.4	86.6
2	Īrija	84.3	82.4	85.4	85.8
3	Singapūra	83.9	90.7	79.8	78.3
=4	Austrālija	82.6	83.5	80.5	86.4
=4	Nīderlande	82.6	81.6	82.3	86.1
=6	Francija	82.5	79.7	82.7	88.7
=6	Vācija	82.5	81.7	83.8	81.3

Indekss piedāvā arī parādīt atsevišķus kāpumus un kritumus, kas parāda, kā pārtikas pieejamība ir mainījusies atsevišķās valstīs. Piemēram, indekss parāda, ka salīdzinājumā ar 2015.gadu 2016.gadā vislielākais kopējais pārtikas drošības indeksa pieaugums ir bijis Indonēzijai (+2.7%) un vislielākais kritums ir bijis Jemenai (-4.2%).

Tāpat ir pieejama informācija gadu griezumā, kas parāda gan pašreizējo stāvokli kā arī parāda, kādi ir bijuši valsts kāpumi un kritumi pēdējo gadu laikā, ļaujot novērtēt vai valstī ir bijusi izaugsme, stagnācija, pagrimums vai tā „guļ uz veciem lauriem.”

Globālās konkurētspējas atskaite salīdzina vidi 138 valstīs, sniedzot ieskatu to produktivitātes un izaugsmes dzinūšos. Tiek izdalītas 12 galvenās sfēras, kuras tiek apskatītas ziņojuma sastādīšanai [16]:

- 1) Institūcijas,
- 2) Infrastruktūra,
- 3) Makroekonomiskā vide,

- 4) Veselība un primārā izglītība,
- 5) Augstākā izglītība un apmācības,
- 6) Produktu tirgus efektivitāte,
- 7) Darba tirgus efektivitāte,
- 8) Finansiālā tirgus attīstība,
- 9) Tehnoloģiskā gatavība,
- 10) Tirgus izmērs,
- 11) Uzņēmējdarbības attīstība,
- 12) Inovācijas.

Ar nožēlu jāsaka, ka Latvija ir turpinājusi savu lejupslīdi no 44. vietas uz 49. vietu. Pie tā ir vainojama nevis situācijas pasliktināšanās, bet gan Latvijas stagnācija dotajos rādītājos.

Tālāk apskatīsim ekonomiskās sarežģītības indekss (*Economic Complexity Index*). Kā ir norādīts Ekonomiskās sarežģītības novērojumu mājaslapā: „ekonomikas sarežģītība ir saistīta ar to cik daudzveidīgas un noderīgas zināšanas ir ekonomikā. Individīdi ir ierobežoti tajā, ko tie var zināt un vienīgais veids kā sabiedrība var palielināt savu zināšanu bāzi ir veicinot indivīdu komunikāciju sarežģītos tīklos, lai tie veidotu produktus. Ekonomisko sarežģītību var mērīt apskatot šo sarežģīto produktu daudzumu, kuru valsts var izveidot.”

Ja valsts grib ražot ļoti sarežģītu produktu tad tam ir nepieciešamas daudz un dažādas zināšanas valsts vai uzņēmuma iekšienē, līdz ar to šie produkti nevar tikt izveidoti, ja tīklā trūkst ievērojama daļa no nepieciešamajām zināšanām. Pēc tā var secināt, ka ekonomiskā sarežģītība ir valsts produkcijas sastāvs.

1.15. tabula

Ekonomiskās sarežģītības indekss

Ekonomiskās sarežģītības rangs (2015)		
Rangs	Valsts	ECI
1	Japāna	2.30
2	Šveice	2.14
3	Vācija	2.09
4	Zviedrija	1.85
5	ASV	1.83
6	Dienvīd Koreja	1.82
7	Singapūra	1.81
8	Somija	1.73
9	Čehija	1.66
10	Austrija	1.62

Latvija šajā indeksā ir 33. vietā., Lietuva 36. un Igaunija 27.[17] [18] [19]

Ekonomiskā jūtīguma indikators tiek veidots no aptaujām, kuras apvieno komersantu viedokļus par tā brīža situāciju, kā arī par nākotnes iespējām. Līdz ar to, ekonomiskā jūtīguma

indikatora dati, kā arī ar to saistītie uzticības rādītāji, ir balstīti uz spekulācijām un individuāliem novērtējumiem, tomēr indikatori ir spējuši veiksmīgi paredzēt nākotnes ekonomisko attīstību. [20]

Ekonomiskā jūtīguma indikators tiek sastādīts no 5 uzticības indikatoriem, katram no kuriem tiek dots svars. Šie indikatori ir industriālās uzticības indikators (svars – 40%), pakalpojumu uzticības indikators (svars – 30%), pircēju uzticības indikators (svars – 20%), būvniecības uzticības indikators (svars – 5%) un mazumtirdzniecības uzticības indikators (svars – 5%). Indikatora vērtības iegūst aptauju ceļā. Indekss tiek sastādīts Eiropas Savienības valstīm. Aptaujas definē vienotā harmonizētā ES uzņēmējdarbības un patērētāju aptauju programma.

Zemāk redzēmajā attēlā var redzēt grafiku, kurš parāda ekonomiskās jutīguma indekss 2017. gada martā.

1.16. tabula

Ekonomikas jutīguma indekss par laika periodu 2016.10.-2017.04

	2016M 10	2016M 11	2016M 12	2017M 01	2017M 02	2017M 03	2017M 04
EU (28)	106,8	107,2	109,0	108,6	108,9	109,2	110,6
Beļģija	101,6	104,1	106,1	107,7	103,2	103,9	106,2
Vācija	108,5	107,8	109,4	109,1	108,3	109,2	111,0
Igaunija	104,0	102,6	104,0	103,9	106,5	105,4	106,6
Grieķija	94,3	92,9	95,1	95,1	92,9	93,4	94,9
Lietuva	106,0	108,8	110,8	108,5	107,2	105,9	106,2
Latvija	103,7	104,3	104,2	103,8	104,9	105,4	105,7
Apvienotā Karaliste	105,7	107,1	108,5	107,1	109,4	110,2	110,5

2017. gadā ESI pārāk nav mainījies. Laikā no 2017. gada februāra līdz 2017. gada martam eiro zonas ESI kritās par 0.1 punktu un Eiropas Savienībā kāpās par 0.2 punktiem, kas iezīmēja trešo mēnesi pēc kārtas, kur nebija ievērojamas izmaiņas ESI. [21] [22] [23] [24]

Ekonomiskās brīvības indekss norāda, cik brīvi ir valsts vai reģiona iedzīvotāji ekonomiskā ziņā. Ir jāpiemin, ka indeksa veidotāji uzskata, ka ekonomiskā brīvība ir viens no galvenajiem iemesliem nabadzības, slimības un nezināšanas sarukumā. Ekonomiskās brīvības indekss aptver 186 valstis.

Indekss sastāv no 12 indikatoriem, kuri ir sadalīti 4 kategorijās. Katrs no 12 indikatoriem tiek vērtēts skalā no 0 līdz 100.

- 1) Likuma vara (zem kuras ietilpst īpašuma tiesības, valdības integritāte, tiesas efektivitāte),
- 2) Valdības lielums (valdības tēriņi, nodokļu slogs, finansiālā veselība),

- 3) Regulatoru efektivitāte (uzņēmējdarbības brīvība, darba brīvība, monetārā brīvība),
- 4) Brīvais tirgus (tirdzniecības brīvība, ieguldījumu brīvība, finansiālā brīvība).

1.17. tabula

Ekonomikas brīvības indekss par 2016.gadu

Rangs	Valsts	Vispārēji	Izmaiņa
1	Hongkonga	89.8	+1.2
2	Singapūra	88.6	+0.8
3	Jaun Zēlande	83.7	+2.1
4	Šveice	81.5	+0.5
5	Austrālija	81.0	+0.7
6	Igaunija	79.1	+1.9
16	Lietuva	75.8	+0.6
20	Latvija	74.8	+4.4

[27] [25][26]

Džini indekss apskata ienākumu sadalījumu valsts vai mājokļa līmenī. Indekss apskata cik tālu ienākuma sadalījums atšķiras no perfekta sadalījuma, kas vēstītu par pilnīgu vienlīdzību. Džini indeksu visbiežāk izmanto, lai mērītu ienākumu sadalījumu sabiedrībā. Līdz ar to Džini indekss ar vērtību 0 norādītu uz pilnīgu vienlīdzību un Džini indekss, kas būtu vienāds ar 1, norādītu uz pilnīgu nevienlīdzību. Džini indekss tiek definēts kā attiecība ar vērtībām starp 0 un 1 vai to izsaka procentos no 0% līdz 100% (pareizina ar 100).

Džini koeficients ir statistiskās dispersijas mērīšanas veids.

Zems Džini koeficients norāda uz līdzvērtīgāku ienākumu vai īpašumu sadalījumu, kamēr augsts Džini koeficients norāda uz nevienādu sadalījumu.

Latvijas Džini koeficientu nosaka pēc Monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības datiem, kas tiek iegūti apsekojumā "Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem". Monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatorus Lākenas Eiropadome pieņēma 2001. gada decembrī, lai varētu izvērtēt un novērot Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu progresu sociālās atstumtības mazināšanā. Šie indikatori ir relatīvi, un tie ir atvasināti no vidējā ienākumu līmeņa. Tie raksturo relatīvo, nevis absolūto nabadzības risku valsts iedzīvotāju vidū. [28]

Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datubāzē regulari tiek publicēti monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatori.

Eiropas Komisijas dienestu darba dokumentā " Ziņojums par Latviju - 2017. gada Eiropas pusgads - Novērtējums par progresu strukturālo reformu īstenošanā, makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanā un koriģēšanā, un saskaņā ar Regulu (ES) Nr. 1176/2011 veikto padziļināto pārskatu rezultāti" ir publicēts [29], ka:

"Džini koeficients, kas ir vēl viena ienākumu nevienlīdzības mērvienība, arī ir viens no augstākajiem ES, 2015. gadā sasniedzot 35,4 salīdzinājumā ar vidējo rādītāju ES – 31,0. Džini

koeficients ir arī stabils kopš 2010. gada. Turklāt neto labklājības(4) nevienlīdzība ir viena no augstākajām ES. Nodokļi un pabalsti Latvijā samazina ienākumu nevienlīdzību par Džini koeficienta 14 punktiem salīdzinājumā ar 21 punktu vidēji ES. Šāda situācija ir izveidojusies gan nodokļu sistēmas ļoti ierobežotās progresivitātes, gan ierobežotās sociālās aizsardzības sistēmas dēļ. Relatīvā nabadzība pieaug kopš 2011. gada, jo ekonomikas izaugsme nāk par labu ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. "

Europas statistikas parvalde katru gadu publicē Džini koeficientu EU-SILC apkopojumu [30]

1.18. tabula

Džini indekss 2010.-2016.gads, Eurostat dati par izvēlētām ES valstīm

GEO/TIME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ES (28 valstis)	30,5	30,8	30,5	30,5	30,9	31,0	:
Vācija	29,3	29,0	28,3	29,7	30,7	30,1	:
Igaunija	31,3	31,9	32,5	32,9	35,6	34,8	:
Grieķija	32,9	33,5	34,3	34,4	34,5	34,2	:
Latvija	35,9	35,1	35,7	35,2	35,5	35,4	34,5
Lietuva	37,0	33,0	32,0	34,6	35,0	37,9	:
Polija	31,1	31,1	30,9	30,7	30,8	30,6	:
Somija	25,4	25,8	25,9	25,4	25,6	25,2	25,4
Zviedrija	24,1	24,4	24,8	24,9	25,4	25,2	:

2. LATVIJAS REPUBLIKAS RISKU IETEKME UZ FINANŠU SISTĒMU

Šajā sadaļā autors pēta, kā Latvijas politisko un ekonomisko risku samazināšanas pasākumi, konkrēti pievienošanās OECD, ietekmē vienu no Latvijas tatusaimniecības līdzšinejiem dzinējspēkiem – finanšu sektoru.

2.1. Latvijas valsts risks un reputācija

Par valsts risku mēs varam uzskatīt iespējamību, ka valstī var notikt politiskie vai ekonomiskie notikumi, kas negatīvi ietekmē politisko un/vai ekonomisko situāciju valstī valstī strādājošo uzņēmumu darbību [31].

Politiskie riski valsts mērogā ir atkarīgi no politiskās stabilitātes un valsts drošības, ko ietekmē valsts oficiālā ārpolitika un attiecības ar citām valstīm, tai skaitā attiecību pasliktināšanās ar kādu valsti, piemēram, tā saucamā Krievijas krīze 1998. gadā) un terorisma draudi, kā arī aktuālās izmaiņas pasaules ekonomiskajā un politiskajā situācijā un stabilitāte valsts likumdošanā, tai skaitā izmaiņās, kuru ieviešanu var sekmēt politiskie lobiji.

Nozīmīgākie ekonomiskie riski valsts mērogā ir saistīti ar valsts ekonomikas stabilitāti, patērētāju maksātspējas līmeņa pieaugumu un kredītresursu pietiekamību.

Tāpat valsts risku var vērtēt, pārbaudot valsts reputāciju un reitingu starptautiskajos novērtējumos.

Apskatīsim Latvijas valsts reputāciju. Latvijas reputāciju pozitīvi ietekmē integrācija Eiropā, dalība eirozonā, integrācija ES un dalība NATO, kā arī nesena pievienošanās ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai un augstie kredītreitingi. Diemžēl visiem, tai skaitā ārvalstu investoriem, ir zināmi tie politiskie, sociālie un ekonomiskie riski, kas apdraud Latviju, piemēram – depopulācija, zems kopprodukta pieaugums, ģeopolitiskie riski. Latvijas ekonomika ir maza, atvērta, bet arī viegli ievainojama.

Valsts riskē ar savu reputāciju, ja valsts iekšienē vai starptautiskajai sabiedrībai izveidojas negatīvs viedoklis par sociālajiem, ekonomiskajiem, tiesiskajiem vai politiskajiem procesiem valstī. Reputāciju var ietekmēt neprecīzas informācijas izplatīšana. Piemēram, viens no aktuālākajiem valsts riskiem 2017.gadā ir saistīts ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas nepietiekamu novēršanu. Būtiski uzsvērt, ka valsts labu reputāciju var izveidot tikai ilgākā laikā, bet sagraut reputāciju var ļoti ātri.

Autors ir izpētījis, ka

- valsts reputācijas paaugstināšana kā mērķis **nav** ietverts galvenajā Latvijas vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentā, Pārresoru koordinācijas centra izstrādātajā "Latvijas Nacionālais attīstības plānā 2014.–2020.gadam", kas ar

Latvijas Republikas Saeimas lēmumu ir spēkā ar no 2012.gada 20.decembra [32]

- valsts reputācijas paaugstināšana kā mērķis **nav** ietverts Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā „Latvija2030” [33],
- valsts reputācijas paaugstināšana kā mērķis **ir** aktualizēts Ministru kabineta rīkojumā Nr.26 "Par Finanšu sektora attīstības plānu 2017.-2019. gadam", kas apstiprināts 2017. gada 21. martā [34].

Saskaņā ar šo dokumentu, sadaļā "1.2. Finanšu sektora NILLTFN atbilstības un valsts reputācijas paaugstināšana ", valsts reputācijas paaugstināšanai finanšu sektora starptautiskas reputācijas uzlabojumam, līdz 2017.gada 31.decembrim valstij ir jāsasniedz sekojoši mērķi, kas definēti tabulā 4.1.

2.1. tabula

Mērķi finanšu sektora starptautiskās reputācijas uzlabošanas

Nr.	Uzdevums/pasākums	Rezultatīvais rādītājs	Atbildīgā institūcija	Izpildes termiņš
1.	Atbilstoši starptautiskajiem standartiem un labākajai praksei izstrādāta noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas riska pārvaldības sistēma un tās ieviešana publiskā un privātā sektora struktūrās.	1. Izstrādāt un ieviest visaptverošu politikas plānošanas dokumentu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā.	FM	30.04.2017.
		2. Sagatavots izvērtējums par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska novēršanas pasākumu plāna īstenošanu.		30.09.2017
2.	Sadarbībā ar Eiropas Komisijas Strukturālo reformu dienestu izstrādāta visaptveroša apmācības programma, lai stiprinātu kapacitāti noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas riska pārvaldībai publiskā un privātā sektora struktūrās.	Nodrošināta kapacitātes stiprināšana starptautiskajiem standartiem un labākajai praksei atbilstošas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā.	FM	31.12.2017.
3.	OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos 2.fāzes novērtējuma ziņojumā identificēto rekomendāciju	Uzlabota atbilstība noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumam un veikti neatliekami pasākumi, lai	FM, TM	01.10.2017

	pilnīga izpilde.	veicinātu saukšanu pie atbildības par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.		
4.	Nodrošināt kredītiestāžu atbilstību labākajai starptautiskajai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas praksei.	Kredītiestādes ir izpildījušas 2016.gadā veikto atbilstības starptautiskajām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas prasībām pārbažu rezultātā saņemtās rekomendācijas.	FKTK	31.12.2017
5.	Pilnveidot normatīvo regulējumu finanšu sistēmas izmantošanas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai.	Pārņemta nacionālā regulējumā Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2015/849 (2015.gada 20.maijs) par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 684/2012 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2005/60/EK un Komisijas Direktīvu 2006/70/EK.	FM	26.06.2017.
6.	Informēt starptautiskos valsts un privātā sektora sadarbības partnerus par Latvijas finanšu sektora atbilstības starptautiskajiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas prasību standartiem nodrošināšanas progresu.	Atjaunota un uzturēta finanšu sektora reputācija, kas nodrošina sadarbības atjaunošanu ar korespondējošām bankām. Līdz 2019.gada 31.decembrim nodibināta sadarbība ar vienu banku, kas sniedz korespondentbankas pakalpojumus ASV dolāros.	LKA	Reizi pusgadā

[34]

Analizējot Latvijas Republikā spēkā esošās vadlīnijas [35], ieteikumus [31] dažādiem uzņēmējdarbības veicējiem, tai skaitā finanšu institūcijām, varam secināt, ka viens no būtiskākajiem faktoriem, kas nosaka valsts risku, ir riska vadības procesa veicēja vērtējums, vai katras konkrētās valsts ekonomiskie, politiskie, tiesiskie apstākļi ir labvēlīgi valsts izmantošanai NILLTF procesos.

2.2.Latvijas pievienošanās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD) ir starptautiska attīstīto valstu organizācija, kas darbojas saskaņā ar demokrātiskas un brīva tirgus ekonomikas

principiem. Tās galvenais mērķis ir globālu ekonomisku jautājumu risināšana OECD dalībvalstīs un partnervalstīs. Galvenās OECD darbības nozares ir makroekonomika un statistika, tirdzniecība, fiskālā politika, investīcijas, izglītība un zinātne, tehnoloģijas, attīstības politika, konkurence, nodarbinātība, enerģētika, uzņēmējdarbība, vietējā un reģionālā attīstība, lauksaimniecība, vide. Šobrīd OECD ir 35 dalībvalstis, kas pārstāv 80% no globālās ekonomikas. [36]

1996. gadā Latvija, Lietuva un Igaunija kopīgi iesniedza deklarāciju, kurā tika pausta Baltijas valstu vēlēšanās nākotnē iegūt OECD dalībvalsts statusu [38]. Pievienošanās OECD tika oficiāli izvirzīta par Latvijas ārpolitikas prioritāti saskaņā ar 2004.gada 25.augusta Ministru kabineta rīkojumu Nr.589 "Par Latvijas Republikas un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas sadarbības politikas pamatnostādņem".[37] Sarunas par pievienošanos organizācijai tika uzsāktas 2013.gadā. Iestāšanās sarunas noritēja saskaņā ar OECD Ceļa kartē, kas noteica pievienošanās plānu, iestāšanās nosacījumus un procedūras, kā arī nozīmētā tās OECD komitejas un darba grupas, kas vērtēja Latvijas gatavību ieviest OECD konvencijas, lēmumus un rekomendācijas, Latvijas politiku ieviešanā un ieviešanas prakses atbilstību OECD labākajai praksei. [38]

OECD valstīs veic pētījumus un izstrādā vadlīnijas valsts pārvaldības uzlabošanai, orientējoties uz izaugsmi un labāku dzīves kvalitāti.

Autors uzskata, ka pievienošanās OECD kopumā uzlaboja mūsu valsts politiska un ekonomiska riska profilu. No praktiskās puses – ar pievienošanos OECD visvairāk tika ietekmēts Latvijas finanšu sektors, kam pašleik ir jānodrošina strādāt paaugstinātas uzraudzības apstākļos.

2016.gada 31.maijā Valsts prezidents Raimonds Vējonis vērtēja, ka "Latvijas pievienošanās pasaules attīstīto valstu klubam ir apliecinājums tam, ka ieguldīts liels un mērķtiecīgs darbs, stiprinot valsts finanšu sektora uzraudzību un starptautisko reputāciju. Tomēr arī pēc pievienošanās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai (OECD) Latvijai ir svarīgi turpināt iesāktās reformas, lai uzlabotu mūsu finanšu resora kvalitāti un attīstītu kapacitāti finanšu uzraudzības jomā, jo īpaši noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanā" [39].

2016. gada aprīlī OECD publicēja pētījumu par Latvijas finanšu tirgu, kas apskatīja Latvijas finanšu tirgus eksistējošo struktūru, tā uzraudzību, regulējošās likumdošanas un normatīvo aktu atbilstība OECD prasībām un ES banku piekļuves iespējas Latvijas finanšu tirgum [40].

2.3.Latvijas finanšu sistēmas vēsture 1992-2017

Latvijas Republikas finanšu sistēmas izveidošanu pēc PSRS sabrukšanas un Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas 1990. gada 4. maijā noteica Latvijas Republikas Augstākās padomes 1991. gada 3. septembra lēmums "Par Latvijas Republikas teritorijā esošo banku iestāžu reorganizāciju", 1992. gada 4. martā Latvijas Republikas Augstākā padome pieņemtā likums "Par 1922. gadā dibinātās Latvijas Bankas tiesību pārņemšanu" un 1992. gada 19. maijā pieņemtie Latvijas Republikas likumi "Par bankām" un "Par Latvijas Banku" [41].

Saskaņā ar šiem lēmumiem un likumiem Latvijas Banka kā valsts centrālā un emisijas banka realizēja virkni pasākumu finanšu pakalpojumu liberalizēšanai un regulēšanai, piemēram: atcēla valūtas maiņas ierobežojumu un pārstāja administratīvi regulēt banku procentu likmes, norēķinu un kapitāla kontus, kā arī atvēra tirgu ārvalstu investīcijām un konkurencei.

Sakarā ar to, ka likums "Par Latvijas Banku" neļāva Latvijas Bankai nodarboties ar komercdarbību, tika veikta 49 Latvijas Bankas nodaļu privatizācija. Privatizācijas gaitā daļa nodaļu kļuva par pamatu banku Baltija un Pareksis paplašināšanai, bet 1993. gada 28. septembrī divdesmit viena nodaļa tika apvienotas, lai nodibinātu valsts akciju sabiedrību Latvijas Universālā banka. No 15 bijušajām Latvijas Bankas nodaļām, piesaistot jaunu privātkapitālu, tika izveidotas astoņas jaunas bankas, bet 11 Latvijas Bankas nodaļas tika pārdotas izsolēs funkcionējošām bankām.[42]

25 gadu laikā kopš 1992.gada Latvijas finanšu sektors ir audzis, izejot vairākus attīstības un satricinājumu posmus. Pirmo no tiem – 1995. gada banku krīzi izraisīja valdības politika, kas saskatīja perspektīvu komercbanku sektora attīstībā un brīvā tirgus glorificēšana, kas praksē ļāva praktiski jebkurai fiziskai vai juridiskai personai dibināt banku. Latvijā 1993. gadā licenci darbībai bija ieguvušas vairāk kā sešdesmit bankas. Par komercbanku sektora uzraudzību atbildīga bija Latvijas Banka, bet pieredzes trūkuma dēļ šī uzraudzība bija ļoti vāja. Savukārt komercbanku vadītāji bieži bija nepietiekoši profesionāli, nespējot vadīt banku riskus, bet dažkārt banku līdz bankrotam noveda to ļaunprātīga rīcība. Rezultātā 1994.-1995. gados Latvijas Banka anulēja divdesmit vienas komercbankas licenci, no kurām vissmagākās sekas izraisīja toreiz lielākās Latvijas komercbankas – "Bankas Baltija" bankrots. Sakarā ar to, ka noguldījumu aizsardzības sistēma Latvijas finanšu sektorā šajā laikā nepastāvēja, šie notikumi izraisīja apjomīgu privātpersonu un juridisko personu noguldījumu zudumu bankrotējušajās bankās un nopietnas likviditātes problēmas visā Latvijas banku sistēmā, kā arī palielināja iedzīvotāju neuzticēšanos komercbankām. 1995.gada 23.majā "Bankā Baltija" naudu glabāja 121 463 noguldītāji, par kopējo summu 102,4 miljoni latu. [43]

Tāpat Latvijas finanšu sektoru ietekmēja Krievijas 1998. gada finanšu krīze, kad Krievijas valdība vienā dienā devalvēja valūtu, iesaldēja valsts vērtspapīrus, atlika ārējā parāda atmaksas termiņus, kā arī uz 3 mēnešiem atcēla visus kapitāla tirgus darījumus ar nerezidentiem. Krievijas valsts vērtspapīri sastādīja būtisku daļu no daudzu Latvijas komercbanku aktīviem, kas bankām radīja ievērojamas likviditātes problēmas. No Latvijas komercbankām noguldītāji arī pastiprināti sāka izņemt savus depozītus, kā rezultātā notika lata procenta likmju kāpumus. 1999. gadā [44]. Lai aizsargātu noguldītājus Latvijas Republikas Saeima 1998. gada 3. jūnijā pieņēma Fizisko personu noguldījumu garantiju likumu, kas garantēja noguldījumu atlīdzību banku bankrota gadījumā (1998. gadā – 500 latu, šobrīd maksimālais garantētās atlīdzības apmērs ir 100 000 EUR katram kredītiestādes noguldītājam).

2000.–2004. gadā Latvija par savu mērķi izvirzīja iestāšanos Eiropas Savienībā, kas noteica, ka ekonomiskās vide un tiesību aktu jāsaskaņo ar ES prasībām. Šo posmu varam uzskatīt par nozīmīgu tieši ekonomiskās izaugsmes ziņā, tai skaitā finanšu sektora attīstībā, tā uzraudzības uzlabošanā, ārvalstu kapitāla ienākšanā finanšu sektorā un banku konsolidācijā. Šajā periodā Latvija ar 2002.gada 11.aprīlī Saeimā pieņemtajām izmaiņām "Kredītiestāžu likumā", kas stājas spēkā tā paša gada 10.maijā, atcēla prasību par bankas darbības licences iegūšanu ārvalstu bankām, kas reģistrētas ES dalībvalstīs un vēlas atvērt filiāli Latvijā. Saskaņā ar šīm izmaiņām, katras ES dalībvalsts uzraudzības institūcija informē FKTK, kas ir Latvijas banku sektora uzraudzības institūcija, par reģistrācijas valstī izsniegto bankas darbības licenci. [45]

Autors uzskata, ka Latvijas finanšu sistēmas dalībniekiem ir vistiešākā atbildība par laika periodā no 2004-2008 gadam veikto pārspīlēti optimistisko kreditēšanas ekspansiju, kas notika vispārējas eiforijas fonā par straujo Latvijas IKP izaugsmes tempu. 2008. gada rudenī pasaulē sākās ekonomiskā krīze, ko 2008. gada rudenī ievadīja vairāku lielu finanšu institūciju bankroti ASV. Tā rezultāta pasaulē apstājās globālie kreditēšanas procesi, sabruka akciju tirgi, kas ietekmēja starptautiskās finanšu sistēmas darbību. Tā rezultātā 2008. gadā Latvijā sākās ekonomikas pārkaršanas pastiprināta tautsaimniecības krīze un valsts bija spiesta lūgt starptautisko palīdzību, lai novērstu savu iespējamo maksātnespēju. Krīzes sākumā valdība pieņēma lēmumu pārņemt valsts kontrolē Latvijas tajā brīdī otro lielāko komercbanku "Parex". IKP un valsts ieņēmumu sarukuma dēļ un "Parex" izsaimniekoto līdzekļu kompensēšanai, valdība bija spiesta vērsties pie starptautiskajiem aizdevējiem. Latvija izmantoja Eiropas Komisijas, Starptautiskā Valūtas fonda, Pasaules Bankas un Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas kredītlīniju [46].

Pēckrīzes periodā būtiskākās izmaiņas Latvijas finanšu sektorā notika kopš 2015. gada, kad Latvija sāka darboties Eiropas banku savienības Vienotajā uzraudzības mehānismā saskaņā ar Eiropas Centrālās bankas noteiktajiem kvalitātes standartiem. Trīs lielākās Latvijas bankas atrodas tiešā ECB uzraudzībā, bet pārējo uzraudzības process ir atbilstošs VUM prasībām. [47]

Šajā laikā arī būtiski pastiprinājās Latvijas Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (FKTK) a uzraudzība noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas apkarošanas jomā, ko pamatā ietekmēja Latvijas saņemtā OECD kritika par būtiskiem trūkumiem Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas (NILLTFN) sistēmā 2015.gada beigās, tieši pirms iestāšanās sarunu fināla ar OECD. [47]

FKTK kontroles rezultātā 2016.gadā bankas soda naudā par nepietiekamu naudas izcelsmes kontroli samaksāja astoņus miljonus eiro, dažām komercbankām atbildīgās bankas amatpersonas tika atceltas no amata pienākumu pildīšanas, bet "Trasta komercbanka" tika slēgta. Jāatzīmē, ka vēl līdz 2014.gada maijam lielākais likumā paredzētais sods par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju bija tikai 142 000 eiro. Daudz lielākus sodus – līdz 10% no bankas neto ienākumiem Latvijā noteica saskaņā ar attiecīga likuma pieņemšanu ES [48].

Šo notikumu ietekmē šobrīd mainās nerezidentu banku vieta Latvijas ekonomikā. Latvijas bankās. Ja 2015. gada beigās nerezidentu noguldījumu īpatsvars bija 53.4% un no 26 Latvijas bankām 14 bankas bija uzskatāmas par t.s. nerezidentu bankām [47], tad laika periodā 2016.-2017. gada Latvijas bankas ir zaudējušas vairāk kā piektdaļu nerezidentu noguldījumu.[49]. Autors uzskata, ka šī tendence ir saistīta ar būtiskajām izmaiņām NILLTF normatīvajā bāzē un FKTK uzraudzības pieejā, ko aktivizēja Latvijas pievienošanās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai 2016.gadā.

2.4.Latvijas finanšu sistēmas atbilstība OECD un ASV normatīvajām prasībām

Viena no ietekmīgākajām OECD dalībvalstīm, kas izrādījusi bažas par Latvijas finanšu sistēmas likumdošanas atbilstību OECD labajai praksei banku nozarē, konkrēti Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma noteikumu atbilstību attiecībā pret politiski nozīmīgām personām, pasākumus noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu padziļinātai izpētei, ir ASV.

Latvijas bankām atbilstība ASV normatīvajām prasībām nav juridiski saistoša, to nosaka tikai vēlme pēc stabilām korespondējošām attiecībām.

Saskaņā presē pieejamo informāciju [50], kas pamatojas uz ASV Valsts departamenta datiem, Latvija, neskatoties uz mazo ekonomiku, ģenerē aptuveni 1% no ASV dolāru

maksājumu apjoma. Sakarā ar Latvijas vēsturisko saistību ar bijušajām PSR valstīm, kā arī iedzīvotāju labajām krievu valodas zināšanām, Latvijas nerezidentu bankas galvenokārt piesaistījušas un apkalpo nerezidentus no bijušās PSRS valstīm, tai skaitā no Krievijas un Ukrainas. Tieši Krievijas un Ukrainas nerezidenti-amatpersonas, kuri atbalstīja Krievijas agresiju Ukrainā, tika pakļauti sankcijām un Latvijai kļuva nepieciešams pierādīt atbilstošus NILLTFN apkarošanas pasākumus. [48]

Autors ir apkopojis presē pieejamo informāciju par korespondējošie kontu slēgšanu Latvijas bankām tiešu norēķinu veikšanai ASV dolāros:

1. 2017. gada aprīlis - Vācijas banka "Deutsche Bank", kas nodrošina ASV dolāru maksājumus, nolēmusi pārtraukt korespondējošās attiecības ar bankām Latvijā. [53]
2. 2016.gada jūlijs - Vācijas banka "Deutsche Bank" pārtrauc ASV dolāru maksājumus daļai Latvijas banku, izņemot Latvijā strādājošās Ziemeļvalstu bankas, kā arī bankas "Citadele", "Rietumu Banka" un "Baltic International Bank". [52]
3. 2015.gads - no Latvijas tirgus aiziet kā partneri ASV dolāru maksājumiem aiziet Vācijas banka "Commerzbank". [53]
4. 2014. gada janvāris - ASV banka "JPMorgan Chase & Co" cīņā ar naudas atmazgāšanu apturējusi ASV dolāru pārskaitījumu apstiprināšanu Latvijas bankām. [54]
5. 2007. gadā no Latvijas bankām korespondējošos kontus slēdz SASV banka American Express Bank un viena no lielākajām ASV bankām Bank of America. [55]

Jāatzīmē, ka augstāk uzskaitītās bankas, kas Latvijas bankām atteikušas ASV dolāru maksājumus kopš 2014.gada, ir saņēmušas ASV uzraudzības institūciju sodus par NILLTFN neievērošanu. Līdz ar to šobrīd Latvijai, kas no vienas puses ir eirozonas un NATO valstij, nav iespējas finanšu institūcijām veikt tiešos norēķinus ASV dolāros.

Patreizējā situācijā paredzams, ka ASV dolāru pārskaitījumiem Latvijas komercbankās pieaugs pakalpojuma maksa un palielināsies tā izpildes ilgums. Oficiāli Latvijas finanšu sistēmas uzraugs FKTK noliedz, ka šie lēmumi ir saistīti ar Latvijas valsts reputāciju un paaugstinātiem naudas atmazgāšanas riskiem, bet gan ar konkrēto banku biznesa lēmumu pārskatīšanu, kad lielās starptautiskās bankas pārtrauc nodrošināt maksājumu pakalpojumu sniegšanu mazām valstīm. Komentāros gan netiek apskatīts, kādēļ sadarbības pārtraukšana attiecas tikai uz ASV dolāru, nevis citu valūtu pārskaitījumiem. [56]

2016. gada novembrī tām Latvijas bankām, kas koncentrējas uz nerezidentu klientu apkalpošanu, noslēdzās FKTK organizētā pārbaude par iekšējo procesu atbilstību ASV regulējošajām prasībām naudas atmazgāšanas novēršanas jomā, ko veica ASV konsultāciju uzņēmumi "Navigant Consulting Inc.", "Exiger LLC" un "Lewis Baach Kaufmann

Middlemiss". Pārbaude paredzēja metodoloģijas izstrādi, banku auditu un pēcaudita ziņojumu sagatavošanu, kā arī auditējamo banku rīcības plānu izstrādi. Laika limits auditētajām bankām uzlabojumu ieviešanai ir 2017.gada beigas. Audits notika 12 bankās un tā galvenās rekomendācijas bija saistītas ar naudas atmazgāšanas novēršanas iekšējo kontroles sistēmu pilnveidošanu, personāla apmācību un saistīto IT sistēmu uzlabošanu.[57]

Autors secina, ka šī pārbaude īstermiņā neveicināja Latvijas banku sektora uzticamību ASV korespondējošajās bankās, bet ir iespējams pozitīvs priekšnosacījums finanšu pakalpojumu eksportam nākotnē, uzturot ASV dolāra korespondējošās attiecības.

2.5.Latvijas finanšu sistēmu regulējošie NILLTFN noteikumi un izmaiņu ietekme uz finanšu sektoru Latvijā

Latvijas finanšu un kapitāla tirgu regulē un pārrauga FKTK. FKTK izdod normatīvos noteikumus un regulējošas prasības finanšu un kapitāla tirgus dalībniekiem, kā arī ir atbildīgs par to, lai izdotie noteikumi un akti būtu saskaņoti ar EK normatīvajiem aktiem un ES direktīvu un regulu prasībām.

FKTK pārraudzībā 2016. gada beigās bija 313 finanšu un kapitāla tirgus dalībnieki, un to aktīvu kopējais apmērs sasniedza ~34 mljrd. eiro jeb ~135% no Latvijas Republikas IKP apmēra. [58]

Šajā sadaļā autors apkopos informāciju par Latvijas finanšu sistēmu regulējošajiem NILLTFN noteikumiem un ar tiem cieši saistītajiem klientu un darījumu attiecību izpētes noteikumiem.

FKTK izdotie noteikumi un ieteikumi ir pieejami FKTK mājas lapā, sadaļā "Regulējošās prasības [59].

2017.gadā FKTK izdotie NILLTFN noteikumi:

- Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska pārvaldības informācijas tehnoloģiju nodrošinājuma normatīvie noteikumi.

2016.gadā FKTK izdotie NILLTFN noteikumi un ieteikumi:

- Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska pārvaldības personālrесursu un personāla apmācības nodrošināšanas normatīvie noteikumi
- Informācijas par kredītiestādes klientiem un to veiktajiem darījumiem apkopošanas un sniegšanas Finanšu un kapitāla tirgus komisijai normatīvie noteikumi
- Sadarbības ar trešajām personām un prasību darījuma attiecībām ar klientiem, kuru identifikācijā vai izpētē izmantoti trešās personas pakalpojumi, normatīvie noteikumi
- Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi

- Klientu padziļinātās izpētes un darījumu pastiprinātās uzraudzības normatīvie noteikumi
- Ieteikumi kredītiestādēm un finanšu iestādēm politiski nozīmīgu personu, to ģimenes locekļu un ar tām cieši saistītu personu noskaidrošanai, izpētei un darījumu uzraudzībai

Salīdzinājumam – 2015. gadā FKTK publicēja trīs ieteikumu dokumentus un nevienu noteikumu dokumentu saistībā ar Latvijas finanšu sistēmas NILLTFN un klientu un darījumu attiecību izpēti.

Autors secina, ka 2016. gadā FKTK ir veicis robežpagriezienu Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas sistēmā, ieviešot būtiskām izmaiņas normatīvajā bāzē un uzraudzības pieejā. Saskaņā ar iepriekš izpētītajiem materiāls, galvenais stimuls šādai attieksmes maiņai bija Latvijas iestāšanās OECD 2016.gadā.

Latvijā ir pastiprināta arī NILLTFN uzraudzības kapacitāte, jo finanšu sektora uzraugs 2016. gadā ir nodibinājis Atbilstības kontroles departamentu, kura atbildība ir NILLTFN uzraudzība, normatīvos aktu izstrāde un nacionālo un starptautisko sankciju prasību ievērošana. Saskaņā ar FKTK sniegto informāciju, departamentā strādā 18 darbinieki, no kuriem trīs ir sertificēti CAMS speciālisti. Salīdzinājumam – 2015.gadā NILLTFN uzraudzību veica 5 darbinieki.[60]

2016.gadā februārī Saeima atbalstīja grozījumus Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas likumā, kas pilnveidoja politiski nozīmīgu personu (PEP) definīciju, ietverot Latvijas augstāko valsts un pašvaldību institūciju vadību un citus PEP (līdz tam politiski nozīmīgas personas bija jānosaka tikai nerezidentiem), kā arī politiski ietekmīgu personu ģimenes locekļus un draugus. Praksē tas nozīmē, ka finanšu institūcijas pirms darījuma attiecību uzsākšanas ar jauniem klientiem ar anketēšanas palīdzību noskaidros, vai klients ir Latvijas politiski nozīmīga persona, politiski nozīmīgas personas ģimenes loceklis vai cieši saistīts ar politiski nozīmīgu personu un pozitīvas atbildes gadījumā veiks klienta padziļinātu izpēti saskaņā ar NILLTFN likuma prasībām, lai izpētītu klienta līdzekļu un labklājības izcelsmi.

Likuma apspriešanas gaitā finanšu iestādes lūdza veidot vienotu sarakstu ar Latvijas politiski nozīmīgajām personām, to ģimenes locekļiem (teorētiski ģimenes locekļi jāanalizē piecās paaudzēs – vecvecāki, vecāki, bērni, mazbērni, brāļi un māsas.) un cieši saistītajām personām, bet šis lūgums netika apmierināts un banku vienīgā iespēja šobrīd identificēt PEP un to saistītās personas ir individuāla klientu anketēšana.

Likums deleģē atbildību par darījuma attiecību uzsākšanu ar politiski nozīmīgu personu, to ģimenes locekļiem un cieši saistītajām personām, finanšu iestādes valdei vai valdes īpaši pilnvarotam valdes loceklim. Tāpat bankai ir jāveic patstāvīga PEP darījumu uzraudzība. [63]

Saskaņā ar FKTI ieteikumiem PEP noteikšanā, komerciālās datu bāzes ir vienīgi papildu informācijas avots finanšu iestādei.

Tāpat bankām ir jāplāno Ceturtās naudas atmazgāšanas novēršanas direktīvas prasību ieviešana, jo Eiropas Savienības dalībvalstis līdz 2017. gada 26. jūnijam ir apņēmušās šīs prasības ieviest likumos, piemēram, izmaiņas informācijas sniegšanā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un terorisma finansēšanu, banku reģistru vai elektronisko datu izguves sistēmu ieviešana [62]

Autors šajā darbā neapskata citu ES direktīvu vai ES un lokālo noteikumu un rekomendāciju ieviešanas radīto ietekmi uz Latvijas finanšu sistēmu, piemēram, pievienošanās OECD vienotajai informācijas apmaiņas kārtībai – CRS, vai Eiropas maksājumu pakalpojumu direktīvu Nr. 2 (PSD2), kas nosaka banku pienākumu trešajām pusēm nodrošināt pieeju klientu datiem un maksājumu apstrādes sistēmām. [63]

Autors jau ir analizējis NILLTFN uzraudzības pastiprināšanos Latvijā, sākot no 2016. gada. Apskatīsim, kā NILLTFN regulējošo noteikumu izmaiņas ietekmēja finanšu sektoru Latvijā 2016. gadā.

Saskaņā ar FKTK sniegto statistiku, 2016.gada laikā banku sektora aktīvu apmērs samazinājās par 2.4 mljrd. eiro jeb 7.6% un decembra beigās sasniedza 29.5 mljrd. Euro, īpaši būtisks bija ārvalstu klientu noguldījumu atlikumu un maksājumu apgrozījuma samazinājums.[58]

Autors uzskata, ka nerezidentu apkalpošanas nišas bankām jaunās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas prasības rada papildus administratīvās izmaksas, kā arī sašaurina klientu bāzi, liekot starptautiska spiediena dēļ, kas rezultējas stingrākos vietējos NILLTFN noteikumos lokāli, atteikties no klientiem ar augstāku risku, tāpat, samazinoties darījumu skaitam sakara ar augstākiem NILLTFN standartiem, šis process skars banku peļņas rādītājus.

Analizējot regulējošo aktu papildinājumus un izmaiņas sākot no 2016.gada, autors secina, ka prasības mainās diezgan strauji un tas var radīt papildus atbilstības izmaksas bankām, jo NILLTFN atbilstības nodrošināšanas process patstāvīgi prasa papildus investīcijas personālā un IT sistēmās, turklāt nav iespējams visas izmaksas, kas saistītas ar risku vadības prasībām, pilnībā finansēt no klientiem, paaugstinot komisijas maksas un tarifus. Līdz ar to, atbilstības nodrošināšanai ir jāaudzē banku administratīvās izmaksas.

Tāpat autors uzskata, ka bankām, kas līdž šim par savu biznesa modeli uzskatīja nerezidentu apkalpošanu, nav praktisku iespēju pārorientēties uz rezidentiem, jo Latvijas iedzīvotāju skaits sarūk, to labklājība nav sasniegusi ES vidējo līmeni un lielu uzņēmumu, kam nepieciešams finansējums, valstī arī nav daudz.

2016.gadā Latvijas iedzīvotāju finanšu pratība pirmo reizi tika vērtēta saskaņā ar Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas izstrādāto bāzes anketu. Latviju šajā pētījuma pārstāv FKTK. Saskaņā ar pētījuma rezultātiem, Latvijā ir tehnoloģiski ļoti labi attīstīts finanšu sektors, bet iedzīvotāju izpratne par finanšu pakalpojumu daudzveidību un peļņas iespējām ir neliela un piesardzīga. [64]

Autors uzskata, ka OECD identificētā problēma, ka Latvijas iedzīvotāji neveido uzkrājumus (zems vērtējums) mazāk ir saistīta ar finanšu pratību, bet vairāk ar Latvijas finanšu sistēmas vēsturi, ko autors ir apskatījis iepriekš un pēdējos 25 gados piedzīvotajām krīzēm, kas nav vairojuši uzticību banku sektoram, kā arī vidējā statistiskā Latvijas strādājošā zemais atalgojums.

Autors atbalsta starptautisko organizāciju noteikto augsto NILTFN standartu ieviešanu Latvijā, lai sekmētu Latvijas finanšu sektora reputācijas atjaunošanu. Pat ja šis lēmums īstermiņā samazinās banku skaitu Latvijā, ilgtermiņā tas spēs ietekmēt investoru ienākšanu Latvijā un Latvijas kredītreitingu, veicinot Latvijas ekonomikas ilgtspējīgu attīstību.

3. LATVIJAS RISKU NOVĒRTĒJUMS

3.1. LR politiskie riski

Par LR politiskajiem riskiem autors uzskata - LR politiskā režīma nestabilitāte, ES nestabilitāte, nestabila ārējā vide, pievienošanās sankcijām, izmaiņas valsts attīstības prioritātēs, politisko lēmumu ietekme, uzņemto politisko saistību neizpilde.

Autors ir apkopojis statistiku par Latvijas politiski nozīmīgākā amata – Latvijas Republikas Ministru prezidentu – Latvijas Ministru kabineta vadītāju nomaiņām un politiskajiem iemesliem, kas šo nomaiņu ir veicinājuši, laika periodā kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas 1990.gadā.

Latvijas Republikas Ministru prezidents oficiāli ir trešā augstākā valsts amatpersona pēc Valsts prezidenta un Saeimas priekšsēdētāja, tomēr politiskās ietekmes ziņā šis ir pats nozīmīgākais amats Latvijā.

Kopš Latvijas valstiskās neatkarības 27 gadu laikā Latvijas valdība ir mainījusies deviņpadsmit reizes un tikai 6 reizes valdības maiņa ir bijusi saistīta ar Saeimas pilnvaru termiņu beigām.

Autors uzskata, ka apkopotie dati norāda, ka politiskās nestabilitātes risks Latvijā ir iespējams, bet riska sekas ir mazbīstamas.

3.1. tabula

Latvijas Ministru kabineta vadītāju nomaiņu laika grafiks un politiskie iemesli 1990-2017.

Npk	Gads (no-līdz)	Valdības vadītājs	Raksturojums	Nomaiņas iemesls
1.	1990.-1993.	Ivars Godmanis	Reformas pārejai uz brīvā tirgus ekonomiku.	Līdz pirmajām demokrātiskajām LR parlamenta vēlēšanām
2.	1993.-1994.	Valdis Birkavs	Mazākuma valdība, pārstāvēti "Latvijas ceļš" un "Zemnieku savienība"	Koalīcijas partneru domstarpības par muitas tarifiem
3.	1994.	Māris Gailis	Mazākuma valdība, pārstāvēti "Latvijas ceļš" un Tautsaimnieku politiskā apvienība	5.Saeimas pilnvaru termiņa beigas
4.	1994.-1997.	Andris Šķēle	Bezpartejisks Ministru prezidents	Demisija, jo valdībai nebija atbalsta Saeimā
5.	1997	Andris Šķēle	Koalīcijas partneru domstarpības	6.Saeimas pilnvaru termiņa beigas
6.	1997.-1998.	Guntars Krasts	Krievijas finanšu krīze	Demisija
7.	1998.	Vilis Krištopāns	Lemberga un Šķēles varas	Demisija

			cīņas	
8.	1998.-2000.	Andris Šķēle	"Tautas partija"	Demisija
9.	2000.-2002.	Andris Bērziņš	visu laiku ilgākais Ministru kabineta darbības laiks	7.Saeimas pilnvaru beigas
10.	2002.-2003.	Einars Repše	uzaicinājums pievienoties NATO un iestāties Eiropas Savienībā	Demisija Repšes un Šlesera varas cīņu dēļ
11.	2004.	Indulis Emsis	Latvija kļūst par pilntiesīgu NATO dalībvalsti un kopā ar deviņām citām valstīm tiek uzņemta Eiropas Savienībā	Demisija, jo iecerēta kā pagaidu variants
12.	2004.-2006.	Aigars Kalvītis	"treknie gadi"	8.Saiemas pilnvaru beigas
13.	2006.-2007.	Aigars Kalvītis	sabiedrības neapmierinātība, plašas protesta akcijas	Demisija pēc mēģinājuma atlaist KNAB vadītāju
14.	2007.-2009.	Ivars Godmanis	"Parex" bankas glābšana, Latvijas ekonomiskās grūtības, finanšu palīdzību no Starptautiskā Valūtas fonda un Eiropas Komisijas.	Demisija pēc sabiedrības neapmierinātības
15.	2009.-2010.	Valdis Dombrovskis	Valsts bankrota novēršana	9.Saiemas pilnvaru beigas
16.	2010.-2011.	Valdis Dombrovskis	Oligarhu lieta	Saiemas atlaišana
17.	2011-2014	Valdis Dombrovskis	Pārstāvēti "Vienotība", Zatlera Reformu partija un Nacionālā apvienība	Demisija pēc veikala "Maxima" sagrūšanas
18.	2014-2016	Laimdota Straujuma	Uzņemas valdības vadīšanu pēc V.Dombrovskā demisijas, atkārtoti tiek apstiprināta amatā 2014.gadā	Demisija iekšpolitisko intrigu dēļ
19.	2016-līdz šim brīdim	Māris Kučinskis		

Plašākā kontekstā Eiropas nestabilo ģeopolitisko situāciju rada terorisma draudi un neatrisinātās imigrācijas problēmas, kas tieši ietekmē protekcionalisma palielināšanos Eiropas Savienības dalībvalstīs. Eiropas Savienība pārdzīvo ieilgušu politiskās nenoteiktības etapu, kas kulminēja ar Lielbritānijas izstāšanās sarunu uzsākšanu 2017.gada aprīlī, kā arī ļoti reālajiem Grexit, Frexit scenārijiem (kas gan ir atlikts pēc 07.05. notikušajām vēlēšanām Francijā) vai bažām par Šengenas zonas likvidāciju.

Latvijai Eiropas Savienības vājināšanās vai izjukšana rada paaugstinātus politiskos riskus, jo pieaug iespēja, ka palielināsies Krievijas interese iegūt politisko ietekmi mūsu valstī kā arī samazinās ekonomiskās labklājības un drošības perspektīvas nākotnē.

Šobrīd ES nākotne ir neskaidra, jo pirmo reizi savienības vēsturē viena dalībvalsts ir uzsākusi izstāšanās procesu.

Šobrīd Eiropas Komisija ir iezīmējusi piecus potenciālos ES stratēģiskās attīstības scenārijus [65]:

- scenārijs. TURPINĀM IESĀKTO
- scenārijs. TIKAI UN VIENĪGI VIENOTAIS TIRGUS
- scenārijs. TIE, KAS VĒLAS VAIRĀK, DARA VAIRĀK
- scenārijs. DARĪT MAZĀK, BET EFEKTĪVĀK
- scenārijs. DARĪT DAUDZ VAIRĀK KOPĀ

Tā sauktajam “vairāku ātrumu Eiropas” scenārijam jau atbalstu paudušas Francija, Itālija, Spānija un Vācija, savukārt Baltijas valstis un Višegrādas valstis noraida «vairāku ātrumu» Eiropas scenāriju. .

ES šobrīd pārdzīvo bēgļu krīzi, kuras mērogs nav pieredzēts kopš Otrā pasaules kara. Bēgļu izvietošana un aprūpe ir izraisījusi diskusijas par solidaritāti un atbildību dalībvalstu starpā, kas savukārt deva pamatu spekulācijām par robežu pārvaldības un pārvietošanās brīvības nākotni Eiropā.

Autors uzskata, ka Eiropas ekonomiskais spēks relatīvā izteiksmē šajā gadsimtā samazinās un arī turpmāk turpinās samazināties, palielinoties jaunattīstības valstu ietekmes pieaugumam. Visu šo apstākļu ietekmē ES pastāvēšanas risks saglabājas maz iespējams ar bīstamām riska iestāšanās sekām.

Autors uzskata, ka galvenie ārējie politiskie riski Latvijai ir saistīti ar nestabilo ģeopolitisko situāciju Baltijas reģionā, ko raksturo Krievijas un rietumvalstu konflikts. Valsts politiskie riski nosaka ekonomiskās vides nestabilitāti, jo politiskā nenoteiktība ietekmē gan jaunu investīciju pieplūdumu, gan esošo uzņēmēju uz attīstību vērstās darbības samazināšanu vai pat pilnīgu apstāšanos.

Saskaņā ar Latvijas Nacionālo bruņoto spēku statistiku "2016.gadā no 1.janvāra līdz 29.decembrim Krievijas bruņoto spēku gaisa kuģi Latvijas robežai pietuvojušies 112 reizes, bet kuģi - 97 reizes. Tāpat kā iepriekšējos gados Krievija demonstrējusi plaša spektra bruņojumu - iznīcinātājus, transportlidmašīnas, izlūklidmašīnas, fregates, korvetes, zemūdenes un cita veida tehniku." [66].

Autors ir salīdzinājis publiski pieejamo statistiku par Krievijas Bruņoto spēku lidmašīnu un kuģu pietuvošanās biežumu par pēdējiem diviem gadiem Latvijas robežai. Lai gan vispārējais uzskats ir, ka Krievijas ģeopolitiskais apdraudējums mūsu valstij pieaug, statistika pierāda, ka pietuvošanās gadījumu skaits 2016.gadā salīdzinājumā ar 2014. vai 2015.gadu, kas ir laika posms pēc Krimas aneksijas, ir samazinājies.

Autors atzīmē, ka pēdējos gados pieaug militāro mācību kvantitatīvais un kvalitatīvais apjoms un ieguldījumi Krievijas militārā infrastruktūrā.

3.2. tabula

Incidenti uz Latvijas/Krievijas robežas, 2015-2016.gads

Incidenti uz	2015	2016
Latvijas/Krievijas robežas		
Kuģi	130	97
Lidmašīnas	140	112

[66]

Līdz ar to autors uzskata, ka nestabilas ārējās vides riska iestāšanās varbūtība ir neiespējama, bet riska ietekme – augsta.

Sankcijas ir atbilstoši starptautiskajām publiskajām tiesībām noteikti ierobežojoši pasākumi, kas piemērojami attiecībās ar valsti vai attiecībā uz citu adresātu, ko noteikusi starptautiska organizācija vai valsts. Sankciju mērķis ir panākt tādu valsts rīcību, kas nodrošinātu vai atjaunotu mieru, drošību un tiesiskumu valstī, pret kuru ir vērsti attiecīgie ierobežojumi, vai attiecībā uz minēto citu adresātu vai reģionu kopumā. Līdz ar to sankciju mērķis ir nevis sodīt, bet novērst iespējamo situācijas pasliktināšanos. [67]

Sankciju veidi: finanšu ierobežojumi; civiltiesiskie ierobežojumi, ieceļošanas ierobežojumi, stratēģiskas nozīmes preču un citu preču aprites ierobežojumi, tūrisma pakalpojumu via citu pakalpojumu sniegšanas ierobežojumi.

Latvijai visbūtiskākās ir ANO un ES noteiktās sankcijas. Sankcijas nosaka ES Padome, izdodot regulas, kuras ir tieši piemērojamas visās ES dalībvalstīs, ANO Drošības padome, kā arī citu valstu kompetentās iestādes. ANO Drošības padomes noteiktās sankcijas ES īsteno ar attiecīgām ES Padomes regulām.

Latvijas ekonomisko situāciju ietekmē Eiropas Savienības sankcijas pret Krieviju un Krievijas atbildes sankcijas ES. Latvija ir ekonomiski jutīga valsts un sakarā ar ES un Krievijas savstarpēji noteiktajām sankcijām izjūt tālejošas sekas tranzītā, samazinātā ostu apgrozījumā, zivju un lauksaimniecības produktu eksportā.

Pagājušā gadā Krievija ar 8.36% no kopējā tirdzniecības īpatsvara bija ceturtais lielākais Latvijas preču tirdzniecības partneris. Kopējais preču tirdzniecības apgrozījums ar Krieviju ir samazinājies par 7.53 % attiecībā pret 2015. gadu, eksports samazinājās par 5,11%, imports – par 9,44% mazāk, salīdzinājumā ar 2015. gadu. [68]

Autors uzskata, ka laikā kopš sankciju noteikšanas Latvija ir spējusi pārorientēties uz citiem tirgiem, tiesa – upurējot atsevišķu lauksaimniecības nozaru attīstību un potenciālu – piemēram zivsaimniecību un piensaimniecību.

Līdz ar to sankciju rezultāta radušos risku ietekme ir mazs un sankciju ietekmes risks – kopumā valstī - mazs.

Šobrīd valsts attīstības prioritātes vidējā termiņā Latvijā definē Nacionālās attīstības plāns 2014.-2020.gadam (NAP2020). [69] Autors jau šajā darbā ir analizējis politiskās nestabilitātes risku, kas ietver valdības maiņas risku. Tomēr autors vēlas atzīmēt, ka pat mainoties politiski nozīmīgākajām personām valstīm, Latvijas politiskie mērķi – iestāšanās NATO, iestāšanās ES, pievienošanās eirozonai, pievienošanās OECD – pēdējo 27 gadu laikā ir palikuši nemainīgi un tika izpildīti paredzētajos termiņos.

Lai gan valsts politiskās attīstības prioritātes Latvija ir spējusi uzturēt un sasniegt, Latvijai nav būtiska progresa tādās attīstības plānā definētās jomās kā augstākā un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi, izcila uzņēmējdarbības vide, attīstīta pētniecība, inovācija un augstākā izglītība, energoefektivitāte un enerģijas ražošana, stabili pamati tautas ataudzei, vesels un darbaspējīgs cilvēks, un ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos - teritoriju potenciāla izmantošana.

Autors uzskata, ka Latvijai nav partiju un koalīciju ilgtermiņa politisko mērķu, kas būtu jārealizē katrai valdībai, bet ir pārāk daudz nestrādājošu vai vispārīgu stratēģiju un plānu.

Līdz ar to kopumā lielākais risks ir nevis prioritāšu izmaiņa, bet gan nespēja sasniegt definētās prioritātes.

Autors uzskata, ka risks izmaiņām Latvijas valsts attīstības prioritātēs ir ļoti zems un tā iestāšanās sekas ir maz bīstamas.

Latvijas galvenais politisko lēmumu ietekmes risks ir iekšējās grūtības pieņemt politiski sāpīgus lēmumus, kā rezultātā īstermiņa politiskā popularitātes dēļ tiek upurēta ilgtermiņa Latvijas valsts labklājības perspektīva. Tāpat par neveiksmīgiem politiskiem lēmumiem varam uzskatīt tos, kam netiek veikta pietiekama seku prognoze, kuru ieviešanas plānošanā nenotiek pietiekošs izskaidrojošs darbs ar visām ieinteresētām pusēm, politisko lēmumu skaidri definētu mērķu trūkums, nesaskaņota darbība politiskā lēmuma ieviešanā starp vairākām institūcijām, kā arī nespēja kompetenti izvērtēt politisko mērķu sasniegšanas alternatīvas, ļaujoties valdības lobiju spiedienam. Rezultātā politisko lēmumu pieņemšanas process apstājas sakarā ar nepieciešamību pēc nemitīgiem politiskiem kompromisiem. Latvijas politiskā sistēma kopumā ir vērsta pret politisku lēmumu pieņemšanu nepieciešamu reformu īstenošanu. Autors uzskata, ka šādi trūkumi, piemēram, piemīt sekojošiem patlaban aktuāliem politisko lēmumu pieņemšanas procesiem kā veselības aprūpes sasaistei ar sociālās apdrošināšanas iemaksām un nodokļu reformas plānošanai.

Latvijas politisko lēmumu pieņemšanas procesa uzlabošanai nepieciešams apvienot vispārējo valsts attīstības plānošanu un attīstības prioritāšu noteikšanu ar valsts budžeta

plānošanu. Valsts attīstības plānošanā jānosaka valsts mērķi un šo mērķu izpildes kontroles līmeņi, kas ļauj spriest par mērķu izpildes kvantitatīvajiem un kvalitatīvajiem aspektiem, kā arī nepieciešams kompetenti izvērtēt alternatīvas, iekļaujot šajā vērtējumā iespējamās mērķu sasniegšanas izmaksas un ieguvumus.

Autors uzskata, ka politisko lēmumu nepieņemšanas risks Latvijā, pamatojoties uz līdzšinējo pieredzi, ir iespējams un riska iestāšanās radītās sekas ir bīstamas.

Latvijas ārējā politikā dalība NATO un ES bija Latvijas galvenās prioritātes šī gadsimta sākumā, pagājušā gadā – pievienošanās OECD. Šobrīd Latvijas ārpolitikas prioritātes ir saistītas ar atbalstu politiskā populisma apdraudētajai NATO un ES, darbojoties Eiropas un pasaules drošības interesēs. Autors uzskata, ka Latvijas patreizējie ārpolitikas galvenie uzdevumi ir pretdarbība Krievijas agresijai Ukrainā un starptautiskās likumdošanas pārkāpšanai, starptautiskais terorisms un masu migrācija, tai skaitā, Latvijas piedalīšanās Eiropas Komisijas bēgļu pārvietošanas plānā, kuru cēloņi ir pasaulē notiekošie militārie konflikti un to izraisītās humanitārās krīzes. Autors uzskata, ka D.Trampa realizētā ārpolitika jau tuvākajā laikā piespiedīs Latvijas politiķus izpildīt arī plaši zināmo neatbilstību politiskajam solījumam valsts aizsardzības mērķiem tērēt vismaz 2% no valsts budžeta.

Autors uzskata, ka risks, ka Latvija nepildīs savas uzņemtās ārpolitikas saistības ir zems un tā iestāšanās varbūtība ir atkarīga no NATO un ES stabilitātes, kas, autoraprāt, šobrīd arī ir maz bīstamām sekām.

Pretēji ir ar Latvijas politiķu politisko solījumu izpildi iekšpolitikā un ekonomikā, īpaši nodokļu politikā. Latvijas politiķi pirms katrām vēlēšanām sola vienlīdzīgu nodokļu politiku, kas taisnīgi sadala nodokļu slogu starp iedzīvotāju kategorijām ar dažādiem ienākumiem, taisnīgus nodokļus kapitāla pieaugumam, zemas nodokļus dzimtas vai pašapdzīvotiem īpašumiem, stabilu un prognozējamu ilgtermiņa nodokļu sistēmu, sakārtotu izglītības sistēmu un pieejamu veselības aprūpes sistēmu.

Šie solījumi konsekventi katru gadu tiek pārkāpti kārtējā valsts nākamā gada budžeta pieņemšanas priekšvakarā. Autors uzskata, ka šī procesa regularitāte ir tik paredzama, ka vairākums Latvijas iedzīvotāji netic politiķu uzņemtajām politiskajām saistībām un līdz ar to nav vilšanās par to neizpildi.

Līdz ar to autors uzskata, ka iekšpolitikā uzņemto politisko saistību neizpilde notiek regulāri, riska iestāšanās varbūtība ir augsta, bet riska ietekme – zema. Kopumā politisko saistību neizpildes risks un tā sekas ir zemas.

3.2.Stratēģijas un plānošanas riski

Par Latvijas stratēģijas un plānošanas riskiem autors uzskata plānošanas kvalitātes risku, neizpildāmus stratēģiskos mērķus, politisko lobiju darbību, kredītreitinga nestabilitāti.

Latvijas attīstības galvenie plānošanas dokumenti ir "Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam" un "Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. - 2020. gadam". [70]

Šos plānošanas dokumentus izstrādā valdības eksperti, sadarbojoties ar valdības sociālajiem un sadarbības partneriem, ministrijām, plānošanas reģioniem un pašvaldībām. Ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju un kompetento atsevišķu jomu speciālistu skaitu, pastāv augsta varbūtība, ka plānošanas dokumentu izstrādē ir iespējams noteikts kvalitātes risks.

Atsevišķās ekonomikas un iekšpolitikas nozarēs Latvijas valdība šādus riskus mēģina samazināt, pieaicinot Eiropas Savienības vai Pasules Bankas speciālistus. Piemēram, 2012. gadā Augstākās izglītības padome īstenoja Eiropas Sociālā fonda projektu „Augstākās izglītības studiju programmu izvērtēšana un priekšlikumi kvalitātes paaugstināšanai”, tāpat pirms nodokļu sistēmas pilnveidošanas uzsākšanas notika nodokļu sistēmas izvērtēšana, kuras ietvaros tika veikts Pasules Bankas audits par Latvijas nodokļu sistēmu.

No nozarēm, kur, autoraprāt, steidzami būtu nepieciešams neatkarīgs un kompetents audits, minama Latvijas veselības aprūpes sistēma. Latvijā nav likuma, kas varētu darboties kā ārstniecības jumta likums, nav definēts veselības pakalpojumu grozs, nav veikta valsts apmaksāto pakalpojumu finansējuma revīzija, turklāt, pēc E-veselības ieviešanas ir palielinājies birokrātiskais un tehnoloģiskais slogs ārstējošajam personālam.

Tāpat autors uzskata, ka Latvijā ir vāji attīstīta sabiedrības līdzdalība atbildīgu politisko lēmumu pieņemšanā. Sabiedrības pārstāvji netiek uzrunāti alternatīvas izstrādes nodrošināšanai un analīzei un netiek informēti par politikas mērķiem un to plānotajiem sasniegšanas ceļiem.

Autors uzskata, ka Latvijas plānošanas kvalitātes risks ir maziespējams, bet riska sekas ir bīstamas.

Stratēģiskie indikatori, ko Latvijas valdība ir izvēlējusies kontrolēt Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā „Latvija2030” ir uzskaitīti tabulā 5.3.

3.3. tabula

Stratēģiskie indikatori „Latvija2030”

	Sākot no	2030	Avots, gads
Džini indekss	38	<30	Eurostat, 2008
Tautas attīstības indekss (vieta pasaulē)	48	<30	ANO, 2007
Globālās konkurētspējas indekss (vieta pasaulē)	68	<40	PEF, 2009/10

Sekojošā Džini koeficienta dinamikā Latvijā, redzams, ka šis rādītājs saglabā diezgan lielu stabilitāti, pie tam visai augstā līmenī, bet ar nelielu nevienlīdzības mazināšanās tendenci. Ja pirms pāris gadiem Latvija bija Džini indeksa izpratnē visnevienlīdzīgākā valsts

Eiropā, tad šobrīd tās ir Bulgārija, Rumānija un Lietuva, bet Latvija atrodas ceturtajā vietā kā nevienlīdzīgākā valsts.

Autors ir apkopojis datus par stratēģisko koeficientu dinamiku Latvijā [71]:

3.4. tabula

Džini indikators – Latvija, 2010-2016

GEO/TI ME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Latvia	35,9	35,1	35,7	35,2	35,5	35,4	34,5

Tautas attīstības indekss apvieno dzīves ilguma, lasītprasmes, izglītības līmeņa un IKP uz iedzīvotāju normalizētās vērtības visā pasaulē un tiek izmantots kā standarta metode tautas attīstības noteikšanā. Šajā indeksā Latvijai ir patstāvīgs pozitīvs pieaugums, lai gan pēdējo piecu gadu laikā ar visu pieaugumu Latvija ir spējusi pakāpties šajā rangā tikai vienu vietu. Ranga 30ajā – Latvijas iekārotajā vietā perpektīvā līdz 2030 gadam, atrodas Igaunija. [72]

3.5. tabula

Tautas attīstības indekss – Latvija, 2010-2016

GEO/TI ME	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Latvia	0,810	0,812	0,814	0,822	0,828	0,830	0,833*

*minējums

Pasaules ekonomikas foruma veiktajā novērtējumā "Globālās konkurētspējas indekss" 2016-2017 Latvija ierindota 49.vietā (iepriekš – 44.pozīcija) starp 138 novērtētajām valstīm. Šī pētījuma rezultātus būtiski ietekmē uzņēmēju sniegtais vērtējums par situāciju valstī. Ziņojumu par Globālo konkurētspējas indeksu Latvijā pārstāv "SSE Riga Ilgtspējīga biznesa centrs". Latvijas galvenās problēmas Globālās konkurētspējas indeksa pētījuma rezultātā ir nodokļu likmes, neefektīva valdības birokrātija un nodokļu regulējums, pieeja finansējumam, nestabila politikas veidošanas prakse, korupcija un neadekvāti izglītots darbaspēks

Latvija globālajā konkurētspējas indeksā joprojām atpaliek no Lietuvas un Igaunijas, kuras attiecīgi ierindojas 35. un 30. vietā. [73]

3.6. tabula

Globālās konkurētspējas indekss – Latvija, 2010-2017

GEO/TI ME	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17
Latvia	70	64	55	52	42	44	49

Autors uzskata, ka Latvijas valdības izvēlēto stratēģisko indikatoru sasniegšana līdz 2030 gadam ir reāla, ja tiek izpildīti plānotie pasākumi.

Jāuzsver gan, ka starptautiskie reitingi bieži pamatojas uz vienkāršiem noteikumiem, kas izvēlēti ar priekšnosacījumu, ka tos ir iespējams nomērīt un starptautiski salīdzināt, bet tie nespēj parādīt kopējo politisko un ekonomisko situāciju valstī.

Līdz ar to, autors uzskata, ka risks, ka Latvijas valdības izvēlētie stratēģiskie indikatori līdz 2030 gadam netiks sasniegti ir mazs un riska sekas arī ir mazas.

Lobēšana pēc savas būtības ir godīga, demokrātiska un normāla parādība. Tā kļūst par problēmu tajās valstīs, kur politiķi savu ietekmi pārdod kādai no nozarēm vai organizācijām, savu politisko varu izmantojot negodīgi un savtīgi, slēdzot dažādas vienošanās un saņemot par tām materiālu atlīdzību.

Autors uzskata, ka ietekmīgākie lobiji Latvijā nozaru vidū ir enerģētika un finanses. Atsevišķs Latvijas iekšējo lobiju jautājums ir problēma ar maksātnespējas administrāciju, ko Latvija nespēj atrisināt jau gandrīz 20 gadu, kā arī pašvaldību lobiji, kas paredz vislabākās un dārgākās publiskās infrastruktūras izveidi tikai vienā konkrētā Latvijas pilsētā, tādējādi apzogot un noplicinot citas republikas nozīmes pilsētas un pašvaldības.

Kā lobētāji Latvijā darbojas bijušie valsts pārvaldes darbinieki, lielo uzņēmumu vadītāji, nozaru asociāciju vadītāji. Lobija darba ietvaros tiek veikta noteiktu interešu pārstāvība valsts un pašvaldību institūcijās, izmantojot biedru sniegto informāciju un vajadzības, iesaistīšanos politikas plānošanas dokumentu un tiesību aktu izstrādē un diskusijās par to mērķiem un saturu; organizē tikšanās ar politiķiem un ierēdņiem.

Latvijā regulējuma lobiju jomā šobrīd nav. Pie šī regulējuma tiek strādāts jau kopš 2007.gada, taču divi mēģinājumi to sakārtot bijuši neveiksmīgi. Kopš 2016.gada sācies tešais mēģinājums.

Autors ir izpētījis, ka informāciju par lobētājiem ir publicējušas trīs ministrijas:

- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija [74],
- Labklājības ministrija [75],
- Veselības ministrija [76].

Lobēšanas tiesisko regulējumu aktīvi atbalsta Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs. Lai to ieviestu, valdībai jāapstiprina labojumi Valsts pārvaldes iekārtas likumā, kur definēta lobēšana, un izmaiņas Saeimas kārtības rullī, kas paredz deputātiem atklāt, ar kādam formālām un neformālām sabiedrības grupām vai personām notikušas konsultācijas.

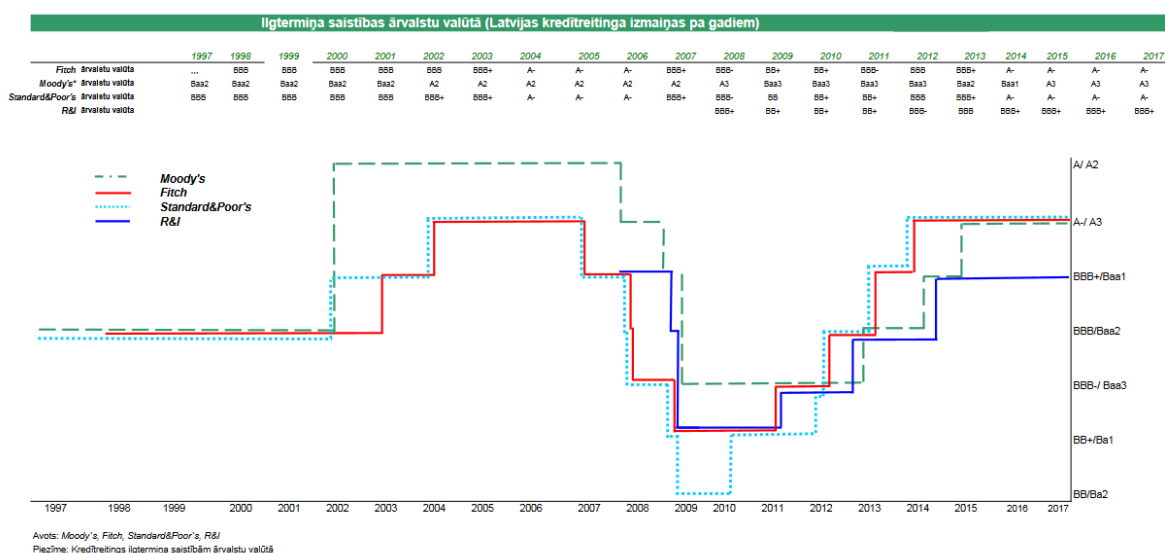
Autors uzskata, ka Latvijas politiskā vide ir ļoti saaugusi ar negodīgiem lobētājiem un nav spējīga veikt pašatīrīšanos. Tāpat autors uzskata, ka Latvijai ir labas izredzes ieviest lobiju likumu tikai tajā gadījumā, ja to pieprasīs OECD – galvenokārt tādēļ, ka valstij jau ir labi piemēri steidzamā un bezierunu likumu pieņemšanā OECD spiediena rezultātā. OECD prasa dalībvalstīm noteikt vienotas prasības lobēšanas regulējumā un paredz konkrētus labas

pārvaldības principus. Līdz ar to auctors politiskā lobija risku vērtē kā maz iespējamu, bet ar bīstamām sekām.

Latvijas kredītreitingu vērtē starptautiskās kredītreitingu aģentūras ilgtermiņa saistībām vietējā un ārvalstu valūtā, pamatojoties uz valsts fiskālo politiku un valsts pārvaldības efektivitāti, kā arī ekonomisko un demogrāfisko situāciju. Ar Latvijas kredītreitingu informāciju var iepazīties Valsts kases mājas lapas sadaļā " Valsts parāda un aktīvu vadība / Kredītreitings".

Latvijas kredītreitingu nosaka trīs atpazīstamākās starptautiskas reitinga aģentūras "Moody's Investors Service", "Fitch Ratings" un "Standard & Poor's", kā arī Japānas reitingu aģentūra "R&I". [77].

Latvijas kredītreitinga izmaiņas ilgtermiņa saistībām ārvalstu valūtā pa gadiem ir apkopotas attēlā 3.1. [78]



3.1.att. Latvijas kredītreitinga izmaiņas

Latvijas kredītreitinga pieaugums pēdējos gados tradicionāli tiek uztverts pozitīvi un raksturo sekmīgu Latvijas Republikas politisko un ekonomisko attīstību. Starptautiskās reitingu aģentūras veic Latvijas valsts kredīspējas analīzi un nosaka to, pamatojoties uz valsts ekonomiskajiem un politiskajiem riskiem.

Galvenie valsts ekonomiskie riski, kas tiek ietverti reitingu aģentūru novērtējumos, ir:

- valsts parāda līmenis,
- tautsaimniecības izaugsmes iespējas,
- fiskālās politikas elastība.

Galvenie valsts politiskie riski, kas tie ietverti reitingu aģentūru novērtējumos, ir:

- valdības stabilitāte,
- ekonomiskās politikas mērķu izpilde,

- tirdzniecības ierobežojumu esamība.

Latvijas kredītreitings pēc pievienošanās eirozonai eiro valūtā denominētajiem vērtspapīriem ir augstāks nekā bija latos denominētajiem vērtspapīriem, jo nacionālās valūtas gadījumā valdība var segt saistības, palielinot inflāciju un samazinot valūtas kursa vērtību.

Autors uzskata, ka Latvijas gadījumā kredītreitingam ir nozīmīga loma un kredītreitinga pazemināšana var radīt būtisku risku Latvijas valsts kredīspējas uzticamībai investoru acīs. Investori parasti ir pārstāvēti lielās valstīs un spēj veikt lielo valstu kredīspējas analīzi patstāvīgi, kamēr notikumiem daudzās mazās valstīs ir grūti izsekot, tādēļ kredītreitingu aģentūru viedoklis ir noteicošais.

Autors vērtē, ka riska iestāšanās varbūtība ir zema, bet riska sekas – augstas.

3.3.LR ekonomiskie riski

Par Latvijas ekonomiskajiem riskiem autors uzskata nodokļu sistēmas kvalitāti, nodokļu sistēmas nestabilitāti, valsts parāda vadību un valsts parāda lielumu un nosacījumus un investīciju nepietiekamību, depopulāciju un vecuma struktūras izmaiņu risku, kā arī valsts pārvaldes neefektivitāti, ēnu ekonomikas apmēru un zemo ieguldījumu pētniecībā un attīstībā.

Nodokļu ieņēmumi Latvijā attiecībā pret IKP ir 29%, kas ir viens no zemākajiem rādītājiem Eiropas Savienībā. Salīdzinājumā ar Eirpas Savienības statistiku, nodokļu ieņēmumi pret IKP ir 10% zemāki par ES dalībvalstu vidējo rādītāju un apmēram 5% zemāki par OECD dalībvalstu vidējiem rādītājiem. [79]

Pasaules bankas speciālisti Latvijas nodokļu sistēmas uzlabošanai iesaka paplašināt nodokļu bāzi, paaugstināt nodokļu likmes un samazināt izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

Ņemot vērā Pasaules banku speciālistu un partneru ieteikumus, Latvijas valdība ir nodevusi saskaņošanai nozaru ministrijām, sociālajiem un sadarbības partneriem Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2018.– 2021.gadam.

Autors uzskata, ka nenoteiktība par iespējamām nodokļu reformām Pasaules bankas un OECD kritika Latvijas nodokļu sistēmai demonstrē nodokļu sistēmas vājo kvalitāti. Par steidzami reformējamiem jautājumiem Latvijas nodokļu reformas kontekstā autors uzskata augsto nodokļu slogu darbiniekiem ar zemām algām, kas neveicina oficiālo nodarbinātību, un mikrouzņēmuma nodokli.

EK savā 2017.gada ziņojumā par Latviju uzsver, ka:" Latvijas nodokļu struktūra nav sevišķi labvēlīga izaugsmei, un, neraugoties uz nelielu progresu, nodokļu saistību ievērošana joprojām ir problemātiska. Nodokļu īpatsvars darbaspēka izmaksās zemu atalgotiem darba ņēmējiem joprojām ir augsts, bet ieņēmumu potenciāls no tiem nodokļiem, kuri mazāk kaitē izaugsmei, netiek pilnībā izmantots, piemēram, nodokļi patēriņam, īpašumam un kapitālam. Modelēšana liecina, ka to nodokļu novirzīšana, kuriem ir neitrāla ietekme, pozitīvi ietekmētu

nodarbinātību un IKP izaugsmi, vienlaikus arī samazinot ienākumu nevienlīdzību. Turklāt, izvairīšanās no īpašuma nodokļu maksāšanas ir sarežģītāka nekā izvairīšanās no darbaspēka nodokļu maksāšanas". [80].

Par nodokļu sistēmas kvalitāti liecina arī nodokļu administrēšanas pieeja. Šai ziņā Latvijas sabiedrība no jaunās Valsts ieņēmumu dienesta vadītājas gaida uzņēmēju vajadzību saskatīšanu un apmierināšanu.

Autors uzskata, ka pašlaik ir grūti novērtēt kā izvērtīsies šajā gadā paredzētā nodokļu reforma. Līdz ar to un ņemot vērā to, ka Latvijas nodokļu sistēmas reforma ir atkarīga no partiju politiskās gribas un Latvijas politiskā vide vairāk ir orientēta uz kompromisiem, nevis izlēmīgu rīcību, autors nodokļu sistēmas kvalitātes riska iestāšanās varbūtība vērtē kā maz iespējamu, bet riska sekas – augstas.

Viens no aktuālākajiem jautājumiem Latvijā nodokļu sistēmas ziņā ir to neprognozējamās izmaiņas, kas aktualizējas pirms katra valsts budžeta pieņemšanas. Neviena no līdzšinējām valdībām nav spējusi šo tradīciju lauzt. Nestabilitāte nodokļu politikā liedz uzņēmējiem laicīgi un paredzami plānot tālākas darbības, piemēram nodokļu ietekmi uz darba spēka vai ražošanas izmaksām, nekustamā īpašuma izmaksām, kapitālam nodokļiem. Latvijas uzņēmēji negatīvi vērtē neparedzamās nodokļu sistēmas maiņas, pat izskata iespējas uzņēmumu pārceļšanai uz citu valsti, pamatojot to ar iespēju, ka kādā brīdī nodokļu slogs var būtiski pieaugt un kļūt pārāk sarežģīts. Tāpat uzņēmējiem nodokļu sistēmas izmaiņas nozīmē patstāvīgas investīcijas darbinieku apmācīšanā, nodokļu izmaiņu straujums rada kļūdu iespējamību grāmatvedības pārskatos, jo iepriekšējā gada pieredze jaunajā atskaites gadā vairs neder.

Piemēram, pagājušā gada budžeta apspriešanas laikā 2016.gada beigās tika pieņemts lēmums, ka no 2017.gada pieaugs dabas resursu nodokļa likme iepakojumam un vienreiz lietojamiem galda traukiem, kā arī dzeramajam ūdenim. Protams, ka uzņēmējiem, kas savā uzņēmējdarbībā plāno izmaksas augstākminētajās kategorijās, šāds pēkšņs lēmums rada nepieciešamību pārplānot uzņēmuma izmaksas un gala preces vai pakalpojuma cenu. Fakts, ka tik būtiskas nodokļu izmaiņas, piemēram, kā mikrouzņēmuma nodokļa izmaiņas pagājušajā gadā, tiek pieņemtas nepilna mēneša laikā, nedod uzņēmumiem iespēju sagatavoties jauno nodokļa likmju piemērošanas kārtībai.

Lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi Latvijā, LR Finanšu ministrija šogad ir uzsākusi nodokļu sistēmas reformas plānošanu valsts konkurētspējas paaugstināšanai un nevienlīdzības mazināšanai, lai apstiprinātos nodokļu reformas principus iestrādātu nākamā gada budžetā, Nodokļu reforma un tās radītais fiskālais efekts tiek apspriests un saskaņots ar Eiropas Komisiju.

Valsts nodokļu politika ir vienlaikus saistīta ar visiem nozīmīgiem valsts procesiem. Tā būtiski ietekmē oficiālo nodarbinātību, uzņēmējdarbības vidi un struktūru, kā arī ir izšķiroša, nosakot valsts pakalpojumu apjomu un kvalitāti. [81]

„Autors uzskata, ka LR Finanšu ministrijas piedāvātās nodokļu reformas un nodokļu sistēmas stabilitātes pieteikums ir kopumā vērtējams pozitīvi, tomēr apspriešanas un saskaņošanas process un diskusijas par reformas fiskālo efektu uz Latvijas valsts tautsaimniecību šobrīd nerada pārliecību par nodokļu sistēmas reformas stabilitāti un ilgtspējību. Autors nodokļu sistēmas nestabilitātes riska iestāšanās varbūtību vērtē kā maz iespējamu, bet riska sekas – ļoti bīstamas.

Autors šajā darbā izmanto Valsts kases mājaslapā sniegto informāciju par terminu "valsts parāds", kas saka, ka: "valsts parāds sastāv no centrālās valdības parāda, pašvaldību parāda un citu pie vispārējās valdības sektora klasificēto uzņēmumu parāda. Valsts parādu var iedalīt arī iekšējā un ārējā valsts parādā. Valsts iekšējais parāds veidojas gadījumos, kad valsts vārdā aizņemas no savas valsts fiziskām vai juridiskām personām (rezidentiem). Savukārt ārējais parāds ir parāds pret ārvalstu fiziskām vai juridiskām personām (nerezidentiem)." [82]

Latvijas 1994.gada 24.marta likums "Likums par budžetu un finanšu vadību" 35.pantā nosaka personu loku (LR finanšu ministrs), kuri valsts vārdā var ņemt aizņēmumus. Valsts aizņēmumi nedrīkst pārsniegt kārtējā gada valsts budžeta likumā noteiktos apmērus. Likums nosaka ierobežojumus aizņēmumu izmantošanai – valsts budžeta finansiālā deficīta finansēšana, valsts parāda refinansēšanai un mērķiem, kas noteikti aktuālā gada valsts budžeta likumā. [83]

Visstraujākais Latvijas valsts parāda pieaugums bija vērojams finanšu krīzes laikā, bet arī pašlaik notiek patstāvīgs valdības parāda līmeņa pieaugums.

Tomēr Latvijā ir viens no zemākajiem valsts parāda līmeņiem ES valstīs un tādējādi Latvijai ir izdevies saglabāt zemu procentu maksājumus attiecībā pret IKP salīdzinājumā ar citām ES valstīm. [84]

3.7. tabula

Valsts parāds % no IKP 2010-2016 izvēlētās ES valstīs

Valsts\Laiks	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ES (28 valstis)	78,4	81,1	83,8	85,7	86,7	84,9	83,5
Beļģija	99,7	102,6	104,3	105,6	106,7	106	105,9
Bulgārija	15,3	15,2	16,7	17	27	26	29,5
Dānija	42,6	46,1	44,9	44	44	39,6	37,8
Vācija	81	78,7	79,9	77,5	74,9	71,2	68,3
Igaunija	6,6	6,1	9,7	10,2	10,7	10,1	9,5
Īrija	86,3	109,6	119,5	119,5	105,3	78,7	75,4
Grieķija	146,2	172,1	159,6	177,4	179,7	177,4	179
Spānija	60,1	69,5	85,7	95,5	100,4	99,8	99,4

Francija	81,6	85,2	89,5	92,3	94,9	95,6	96
Itālija	115,4	116,5	123,4	129	131,8	132,1	132,6
Kipra	55,8	65,2	79,3	102,2	107,1	107,5	107,8
Latvija	47,4	42,7	41,2	39	40,9	36,5	40,1
Lietuva	36,2	37,2	39,8	38,7	40,5	42,7	40,2
Luksemburga	19,9	18,8	21,8	23,4	22,4	21,6	20
Polija	53,1	54,1	53,7	55,7	50,2	51,1	54,4
Portugāle	96,2	111,4	126,2	129	130,6	129	130,4
Somija	47,1	48,5	53,9	56,5	60,2	63,7	63,6
Zviedrija	38,3	37,5	37,8	40,4	45,2	43,9	41,6

Autors uzskata, ka valdības nespēja samazināt valsts parādu 2016. un 2017. gadu salīdzinoši uz izaugsmi orientēta ekonomiskā cikla periodā un negatīvā fiskālā ietekme, ko uz 2018.gada budžetu un valsts parāda samazināšanas iespējām atstās plānotā nodokļu reforma, paaugstina valsts parāda vadības riska iestāšanās varbūtību, bet kopumā sakarā ar salīdzināmajiem valsts parāda līmeņiem citās ES valstīs, autors riska iestāšanās varbūtību vērtē kā neiespējamu. Sakarā ar to, ka Latvijas valsts parāds ir par 1/3 zemāks kā Mārstrihtas līgumā noteiktie valsts parāda griesti, arī riska sekas tiek vērtētas kā maz bīstamas.

Informācija par valsts parāda dinamiku un sadalījumu ir pieejama Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapā. [85]

3.8. tabula

Vispārējais Latvijas valdības parāds sadalījumā pa ceturkšņiem perioda beigās (milj. euro), 2011-2016

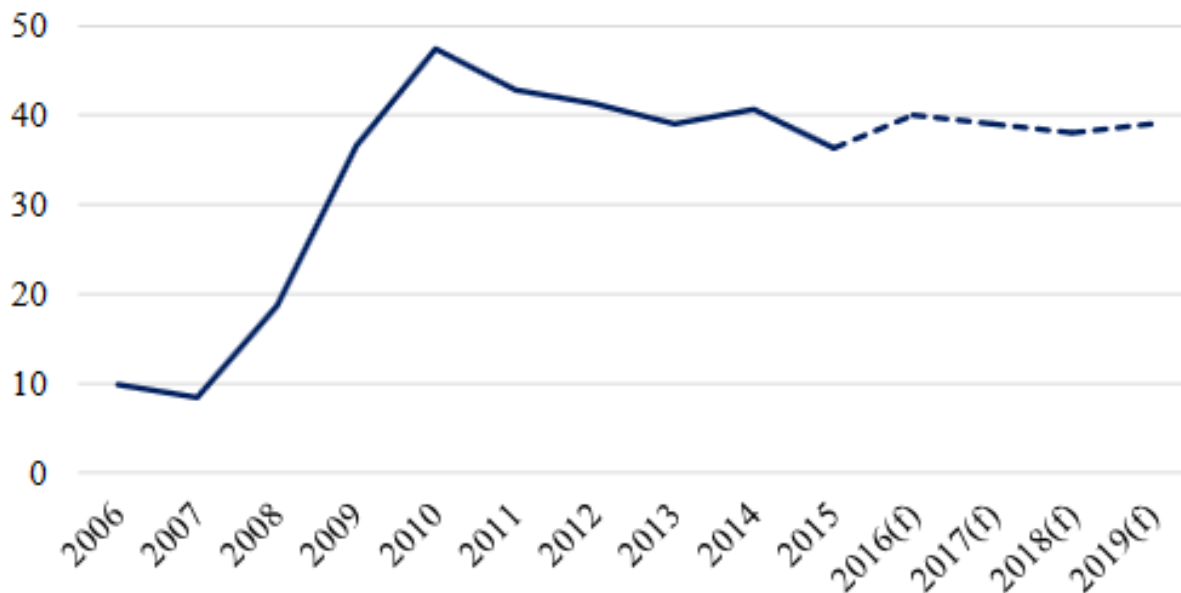
Gads	Apraksts	Milj.eiro
2011Q4	Valsts parāds kopā	8667
2012Q4	Valsts parāds kopā	9020
2013Q4	Valsts parāds kopā	8892,7
2014Q4	Valsts parāds kopā	9660,1
2015Q4	Valsts parāds kopā	8898,8
2016Q4	Valsts parāds kopā	10038,3

3.9. tabula

Vispārējās valdības parāds sadalījumā pa apakšsektoriem 2016.gada beigās (milj. euro)

Gads	Sektors	Apraksts	Milj.eiro
2016Q4	Kopā	Valsts parāds	10038,3
	GD_F2	Valūta un noguldījumi	343,1
	GD_F21	- valūta	0
	GD_F22	- noguldījumi	343,1
	GD_F33	Parāda vērtspapīri	7352,9
	GD_F331	- īstermiņa parāda vērtspapīri	0
	GD_F332	- ilgtermiņa parāda vērtspapīri	7352,9
	GD_F4	Aizdevumi	2342,3
	GD_F41	- īstermiņa aizdevumi	12,2
	GD_F42	- ilgtermiņa aizdevumi	2330,1

Latvija ir apņēmusies izpildīt Māstrihtas līgumā noteikto valsts parāda līmeni, kas paredz griestus valsts parādam līdz 60% no IKP. LR Finanšu ministrija plāno, ka vispārējais valdības parāds Latvijā pret IKP stabilizēsies apmēram 40% robežās, avots - Fiskālās Disciplīnas padomes pētījums "Latvijas valsts parāds. Deficīts un novecošanās" [86]



3.2.att. Vispārējās valdības bruto parāds Latvijā, % no IKP. Avots: CSP (2006-2015) un Vidēja termiņa budžeta ietvars 2017.-2019. gadiem (prognoze 2016.-2019. gadiem)

Sliktāka situācija ir ar valsts parāda procentu maksājumu apkalpošanu, jo sakarā darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanos un demogrāfiskajām tendencēm, kā arī zemo nodokļu iekasēšanas līmeni pret IKP, valsts parāda procentu maksājumu slogam uz katru darbaspējīgo iedzīvotāju ir tendence palielināties.

Autors saskata divus būtiskus faktoros, kas ilgtermiņā ietekmēs valsts parāda lieluma pieaugumu – Latvijas valdības nespēja izstrādāt un pieņemt bezdeficīta budžetu un darbaspēka skaitliskais sarukums, savukārt riska mīkstinošs faktors ir augstais Latvijas krdītreatings un dalība ES.

Kopumā autors valsts parāda lieluma un nosacījumu riska iestāšanās varbūtību vērtē kā neiespējamu, arī riska sekas tiek vērtētas kā maz bīstamas.

Informāciju analīzei par ārvalstu tiešo investīciju plūsmu Latvijas uzņēmumos autors ir ieguvis no Lursoft apkopotā informācijas. Lursoft dati liecina, ka 2016.gadā ārvalstu investīciju apjoms Latvijas uzņēmumos ir samazinājies. Tas nozīmē, ka 2016.gadā investori Latvijas uzņēmumos ir samazinājuši jau iepriekš ieguldītās investīcijas vairāk nekā uzņēmumos bija vērojams jaunu ārvalstu investīciju pieplūdums. [87] [88]

**Lursoft statistika, ārvalstu tiešo investīciju sadalījums pa valstīm, 10 vadošās valstis
2016.gadā**

Valsts	Uzņēmumu skaits	Investīcijas, EUR
Zviedrijas Karaliste	797	1243222398
Krievijas Federācija	6489	762153343,9
Nīderlandes Karaliste	429	723735447,3
Kipras Republika	749	601890907
Norvēģijas Karaliste	321	529719054,2
Lietuvas Republika	3291	482348892,2
Igaunijas Republika	2665	409973130,4
Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotā Karaliste	1236	391973063,1
Amerikas Savienotās Valstis	664	358916368,9

**Lursoft statistika, Tiešo investīciju pamatkapitālā apjoma un to gadījumu skaita dinamika
2010-2016.gads**

Gads	Investīciju skaita pieaugums	Investīciju pieaugums EUR	Investīciju atlikums EUR	Investoru skaits	Uzņēmumu skaits
2017	3400	76141936,59	7404385229	29864	29392
2016	12641	-123595373,3	7328243293	29785	29353
2015	14324	212149888,4	7451838666	28947	28604
2014	12018	156403831,1	7239688777	26951	26287
2013	8858	561210989	7083284946	24112	23358
2012	8518	233349974,7	6522073957	20942	20071
2011	7537	566293499,1	6288723982	18523	17417
2010	6685	793711874	5722430483	16483	15372

2016.gads atjaunotās Latvijas Republikas vēsturē bija vienīgais, kad ārvalstu investīcijas Latvijā samazinājās, nevis pieauga. Viens no galvenajiem iemesliem kopējam kritumam bija AS Swedbank lēmums samazināt pamatkapitālu par 367,85 milj.EUR, nododot mātes kompānijai to kapitāla daļu, kas rada papildus administratīvo un finanšu slogu.

Vērtējot ārvalstu investīciju piesaistes vēsturiskos datus, autors secina, ka investoru skaits un uzņēmumu skaits, kuru pamatkapitālā ir ārvalstu investīcijas, kopumā ir ar nelielu patstāvīgu pieauguma tendenci. Cita aina paveras, analizējot investīciju atlikumu. Investīciju apjoms Latvijas uzņēmumos joprojām nav atguvies pēc straujā krituma 2016.gadā un arī iepriekšējos gados vērojama investīciju pieaugums bija neliels.

Raksturojot ārvalstu investīciju piesaisti Latvijas uzņēmumos, jānorāda, ka 2017.gadā uz datu pieprasīšanas brīdi 20.05.2017 Latvijā bija reģistrētas 29 392 kapitālsabiedrības, kuru

kapitāls pilnībā vai daļēji pieder ārzemniekiem. Kopumā minētie ārvalstu investori patlaban pārstāv 134 valstis.

Ārvalstu investoru intereses Latvijā pārstāv Ārvalstu investoru padome, sabiedriska organizācija, kas apvieno lielākos dažādas valstis un nozares pārstāvošos uzņēmumus, kuri Latvijā ieguldījuši nozīmīgas investīcijas, kā arī septiņu valstu tirdzniecības palātas Latvijā. Ārvalstu investoru padomes vērtējumā grūtības ar ārvalstu investīciju piesaisti Latvijai ir neprognozējamās nodokļu politikas un neīstenotās maksātspējas reformas dēļ, kas rada iespaidu par Latviju kā nenoteiktu un politiski neizlēmīgu valsti. [89]

Analizējot statistiku, kas publiski pieejama par ārvalstu investīcijām Latvijā, autors secina, ka kopējais investīciju apjoms ir stabils, uzņēmumu un investoru skaits ir ar nelielu pozitīvu tendenci. Liels izrāviens Latviju ārvalstu investīciju ziņā negaida, bet kopumā investīciju nepietiekamības riska iestāšanās varbūtība ir neiespējama un riska sekas vērtē kā maz bīstamas.

Latvija, tāpat kā Eiropa strauji noveco, turklāt paredzamais mūža ilgums sasniedz arvien augstāku līmeni. Tiek prognozēts, ka līdz 2030.gadam Eiropa kļūs par visvecāko reģionu pasaulē. Latvijas sabiedrības novecošanu un Latvijas depopulāciju izraisa arvien garākais paredzamais iedzīvotāju mūža ilgums un sarūkošais bērnu skaits. Šo procesu rezultātā gados veco cilvēku īpatsvars sabiedrībā palielinās. Šādas demogrāfiskās pārmaiņas Latvijai sola ekonomiskas un sociālas problēmas jau tuvākajā pārskatāmajā nākotnē (20-30 gadi).

Šajā nodaļā autors izmanto Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datus par iedzīvotāju skaitu un Latvijas galvenajiem demogrāfiskajiem rādītājiem. [90]

3.12. tabula

Latvijas iedzīvotāju skaita dinamikas izmaiņas 2000-2017.gadā

	Iedzīvotāju skaits (perioda sākumā), tūkst.
2000M01	2381,7
2001M01	2353,4
2002M01	2321
2003M01	2299,4
2004M01	2276,5
2005M01	2249,7
2006M01	2227,9
2007M01	2208,8
2008M01	2191,8
2009M01	2162,8
2010M01	2120,5
2011M01	2074,6
2012M01	2044,8
2013M01	2023,8

2014M01	2001,5
2015M01	1986,1
2016M01	1969
2017M01	1953
2017M05	1944,2

Sabiedrības novecošanas process ietekmē darbaspēka skaitu un iedzīvotāju struktūru. Papildus paredzams, ka tuvākajos gadu desmitos Latvijā samazināsies nodarbināto skaits. Papildus tam, ka Latvijas iedzīvotāji emigrē no valsts, arī sabiedrības novecošanās rezultātā kļūst mazāk cilvēku, kuri spēj strādāt. Jo valstī mazāks strādājošo skaits, jo vājāka nākotnes ekonomiskā attīstība un sabiedrības labklājības izaugsme. Sabiedrības novecošanās arvien vairāk apgrūtinās iespēju strādājošiem uzturēt jebkādu labklājības līmeni pensionāriem. Bērnu un jauniešu skaits vecumā līdz 14 gadiem 2016. gada sākumā veidoja 15,3 % no iedzīvotāju kopskaita [91].

Visvairāk Latvijas depopulācijas risku ietekmē jaundzimušo bērnu skaita samazināšanās. Kopš 1988.gadā Latvijā nekad nav pārsniegts aizvietošanas dzimstības koeficients.

3.13. tabula

Latvija -dzīvi dzimušo bērnu skaita izmaiņas 1988-2015

Gads	Dzīvi dzimušo skaits
1988	41275
1989	38922
1990	37918
1991	34633
1992	31569
1993	26759
1994	24256
1995	21595
1996	19782
1997	18830
1998	18410
1999	19396
2000	20302
2001	19726
2002	20127
2003	21151
2004	20551
2005	21879
2006	22871
2007	23958
2008	24397
2009	22044
2010	19781
2011	18825

2012	19897
2013	20596
2014	21746
2015	21979

Analizējot datus, redzam, ka Latvijas iedzīvotāji plāno bērnus tajos valsts ekonomiskās attīstības cikla gados, kad ir pārliecība par finansiālo stāvokli un nākotni, lai atļautos paplašināt ģimeni. No šī viedokļa ilgtspējīga ekonomiskā attīstība ir visbūtiskākais iespējamais demogrāfijas uzlabošanas faktors Latvijā.

Autors uzskata, ka Latvijas dzimstības koeficients palielinoties valsts labklājībai turpinās pakāpeniski uzlaboties, bet nav paredzams, ka tuvākajā laikā sasniegs tautas atražošanai nepieciešamo līmeni. Autors tic, ka pakāpeniski turpinās palielināties iedzīvotāju paredzamais mūža ilgums, ja vien Latvijas veselības aizsardzības sistēma nebankrotēs. Latvijas sabiedrību nākotnē raksturos lielāks vecu cilvēku, mazāks bērnu skaits un demogrāfisko procesu dēļ sarūkoša ekonomika. Zinot, cik aktīvi Latvijas iedzīvotāji pretojas imigrācijas procesiem, šāds valsts attīstības scenārijs autoram šķiet visreālākais. Līdz ar to depopulācijas un vecuma struktūras radītā riska iestāšanās varbūtība ir iespējama un riska sekas ir ļoti bīstamas.

Latvijas attīstības kontekstā valsts pārvaldes efektivitāte ir ļoti būtiska. Latvijai vēl nav izdevies izveidot mazu, efektīvu un uz rezultātu orientētu valsts pārvaldi.

Statistiku par Latvijas valsts pārvaldi autors ir ieguvis no Valsts Kancelejas izstrādātā dokumenta "Efektīva, atbildīga un elastīga Latvijas valsts pārvalde. Priekšlikumi diskusijai par valsts pārvaldes reformām 2016". [92]

Latvijā ir 11760 ierēdņi, kas strādā ministrijās vai to padotības iestādēs (piemēram, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē vai Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrā). Pašvaldībās nav ierēdņu. Ierēdņa statuss tiek piešķirts tikai tiem valsts pārvaldē strādājošajiem, kuri veido nozaru politikas, atbild par to ieviešanu, kontrolē vai uzrauga valsts budžeta līdzekļus vai pieņem cilvēkiem saistošus lēmumus (piemēram, administratīvos aktus). No valsts budžeta iestādēs nodarbināto cilvēku kopskaita, ierēdņi sastāda piekto daļu (20,23%). No vispārējā valdības sektorā nodarbināto skaita ierēdņi ir nepilni 7 procenti.

Latvijā ir 183 no valsts budžeta finansētas iestādes, tostarp 13 ministrijas (nozaru politiku veidotāji), to padotības iestādes (nozaru politiku ieviesēji), Saeima, Valsts prezidenta kanceleja, Ģenerālprokuratūra, Augstākā tiesa u.c. neatkarīgās institūcijas, kas savas darbības nodrošināšanai saņem valsts budžeta finansējumu.

Latvijā ir 157 valsts tiešās pārvaldes iestādes: ministrijas un citas Ministru kabinetam, Ministru prezidentam vai ministram tieši pakļautas vai pārraudzībā esošas iestādes.

Strādājošo skaits vispārējā valdības sektorā (visās iestādēs un uzņēmumos, kas caur valsti vai pašvaldību tiek finansēti no nodokļu maksātāju līdzekļiem) ir 8,8% jeb 172846 cilvēki no kopējā Latvijas iedzīvotāju skaita. Puse no tiem (49%) strādā pašvaldībās, mazliet vairāk par trešdaļu (34,7%) – no valsts budžeta finansētajās iestādēs, desmitā daļa (9,8%) valsts uzņēmumos un atlikušie 5,8% pašvaldību uzņēmumos.

Salīdzinot ar citām Eiropas Savienības valstīm, Latvijas valsts pārvaldē strādājošo skaits nepārsniedz Eiropas Savienības vidējo rādītāju, tomēr iedzīvotāju attieksme pret valsts pārvaldē strādājošajiem ir salīdzinoši kritiska.

Autors uzskata, ka Latvijā nav skaidri formulētas vīzijas par vēlamu valsts pārvaldes efektivitāti, tai nepieciešamajiem cilvēkresursiem, mērķiem, rādītājiem, kurus plānots sasniegt ar vēlamajiem resursiem, sasniegto rezultātu un rādītāju izvērtēšana. Latvijā nav veikts valsts iestāžu darbības audits, lai izvairītos no funkciju dublēšanās, nav pietiekami vērtēta iespēja veikt finanšu un administratīvo resursu ietaupījumu mazinot funkciju sadrumstalotību un racionāli izmantojot zināšanas un resursus. Lai gan uzņēmēji jau sen pieprasa principa „konsultē, pirms sodi” ieviešanu valsts pārvaldes institūcijās, joprojām Latvijas sabiedrībā nav pārliecības par kontroles un uzraudzības valsts funkcijas iedziļināšanos uzņēmēju problēmās. Latviju raksturo arī valsts pārvaldes augstākā līmeņa vadītāju darba rādītāju nevērtēšana un politisko ielikteņu izvirzīšana valsts pārvaldes augstākajā līmenī, kas atsevišķos gadījumos ļauj sabiedrībai secināt, ka atklāta nolaidība vai nekompetence valsts pārvaldes augstākajā līmenī tiek atbalstīta un vadītāju darbība netiek mērīta, izmantojot specifiskos snieguma rādītājus.

Līdz ar to autors secina, ka, lai gan valsts pārvaldes efektivitāte Latvijā atbilst Eiropas vidējiem rādītājiem, Latvijai nav izdevies izveidot mazu un efektīvu valsts pārvaldi un valsts pārvaldes neefektivitātes radītā riska iestāšanās varbūtība ir maz iespējama, bet riska sekas ir bīstamas.

Ēnu ekonomika ir tā iekšzemes kopprodukta daļa vai iedzīvotāju ienākumi, kas ir radušies izvairoties no nodokļu maksāšanas par precēm vai pakalpojumiem vai sedzot to nodokļu izmaksas, kas saistīti ar legālas darba algas izmaksu. Latvijā ēnu ekonomikā visbiežāk sastopama nelegālu preču kontrobanda vai arī aplokšņu alga, kā arī nauda, ko uzņēmēji novirza kukuļošanai (nelegālu procesu nokārtošanas izmaksas) un korupcijai (valsts vai pašvaldību pasūtījumu nodrošināšanai).

2016.gadā Ēnu ekonomikas apkarošanas padomes sēdē valdības pārstāvji, kā arī sociālie un sadarbības partneri apstiprināja Valsts iestāžu darba plānu ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016. – 2020. gadam. Plānā iekļauti 55 konkrēti uzdevumi, bet īpaši svarīga ir panāktā vienošanās par to, ka plāns būs atvērta tipa dokuments, kuru regulāri papildinās ar jauniem

pasākumiem, analizējot aktuālos izaicinājumus un ekonomiski pamatotus rīcības scenārijus. Galvenās Valsts iestāžu darba plānā ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016. – 2020. gadam ietvertās izmaiņas skars tādas nozares kā būvniecība, transports, tirdzniecība un pakalpojumu sniegšana. [93]

Kopumā pastāv dažādas ēnu ekonomikas aprēķināšanas metodes un līdz ar to arī rezultāti, piemēram, tiešās metodes (aptaujas vai nodokļu audits) un netiešās metodes (makroekonomikas indikatoru analīze)

Ēnu ekonomikas apjomu ar tiešo anketēšanas metodi Latvijā katru gadu pēta Rīgas Ekonomikas augstskola. Informācijai par ēnu ekonomikas apjomu Latvijā darba autors ir izmantojis Rīgas Ekonomikas augstskolas statistiku par ēnu ekonomiku Baltijas valstīs. Tā liecina, ka ēnu ekonomikas apjoms 2016. gadā Latvijā bija 20,3% no IKP. Šis rādītājs ir vissliktākais no Baltijas valstīm. Lai gan kopumā Latvijas ēnu ekonomikai ir tendence sarukt, piemēram neuzrādīto darbinieku skaitā, tad uzņēmējdarbības ienākumu neuzrādīšana visbūtiskāk izpaužas Latvijā un nosaka lielāko ēnu ekonomikas apjomu atšķirību starp Latviju un Lietuvu un Igauniju. pētījums “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs” tiek veikts reizi gadā, izmantojot Baltijas valstu uzņēmēju aptaujas. Kopš 2009. gada, kad tika veikts pirmais pētījums, visas trīs valstis ir piedzīvojušas ēnu ekonomikas relatīvā apjoma samazinājumu, un visievērojamākais kritums ir bijis Latvijā (no 36,6% no IKP 2009. gadā) [94].

3.14. tabula

Rīgas Ekonomikas augstskolas noteiktais ēnu ekonomikas apmērs Baltijas valstīs, 2009-2016.gads

	Latvija	Lietuva	Igaunija
2016 pret 2015	-1,0%	+1,5%	+0,5%
2016	20,3%	16,5%	15,4%
2015	21,3%	15,9%	14,9%
2014	23,5%	12,5%	13,2%
2013	23,8%	15,3%	15,7%
2012	21,1%	18,2%	19,3%
2011	30,2%	17,1%	18,9%
2010	38,1%	18,8%	19,4%
2009	36,6%	17,7%	2,2%

Saskaņā Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datiem: "Ēnu ekonomikas apkarošanas un nodokļu administrēšanas uzlabošanas pasākumi sekmēja vispārējās valdības sektora nodokļu un sociālo iemaksu ieņēmumu pieaugumu 2016. gadā. Nodokļu ieņēmumi gadu no gada turpina palielināties, 2016. gadā sasniedzot 7 602,2 milj.eiro jeb 30,4 % no IKP, kas ir par 462,7 milj. eiro vairāk nekā 2015. gadā." [95]

Tātad par ēnu ekonomikas mazināšanos liecina ne tikai pētījumi, bet arī fakts, ka pie salīdzināma nodokļu sloga, nodokļu ieņēmumi aug straujāk nekā IKP. Līdz ar to autors

uzskata, ka, lai gan ēnu ekonomikas apmērs Latvija joprojām ir augstāks kā ES vidēji (2015.gadā – 18,3% saskaņā ar datiem no pētījuma F.Schneider, Size of the Shadow Economy of 31 European Countries, 2015), tai ir tendence samazināties. Autors secina, ka ēnu ekonomikas riska iestāšanās varbūtība ir zema, bet riska sekas ir bīstamas.

Saskaņā ar Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020.gadam definīciju: "Ieguldījumi pētniecībā un attīstībā % no IKP ir starptautiski pieņemts pētniecības un inovācijas attīstības un tās potenciāla novērtēšanas mērs. Šis rādītājs demonstrē, kāds kopējais finansējuma apjoms gada laikā ir novirzīts investīcijām pētniecībā un attīstībā. Paaugstinoties šiem ieguldījumiem, paaugstinās valsts inovācijas spēja un attiecīgi spēja radīt jaunus produktus un pakalpojumus." [96]

2014. gada janvārī tika saņemts Izglītības un zinātnes ministrijas un Ziemeļvalstu Ministru padomes sekretariātu Latvijā kopīgi veiktā novērtējuma rezultāti, analizējot 140 Latvijas zinātnisko institūtu sekmes sekojošās jomās - pētniecības kvalitāte, ietekme uz zinātnes nozari, ekonomiskā un sociālā ietekme, pētniecības vide un infrastruktūra, attīstības potenciāls. 23 jeb 16% no visiem tika atzīti par vājiem, 67 jeb gandrīz puse no visiem - par apmierinošiem. Augstāko novērtējumu saņēma tikai viens zinātniskais institūts - Latvijas Organiskās sintēzes institūts. Kopējais Latvijas pētniecības kvalitātes, vadības un infrastruktūras līmenis novērtēts kā neapmierinošs. [97]

Tāpat Eiropas Komisijas Inovācijas savienības pētījumā 2016.gadā Latvija bija ceturtajā vietā no beigām pētniecības un attīstības finansēšanā, bet izklūvusi no "pieticīgo inovatoru" valstu saraksta, kurās inovācijas rezultāti ir ievērojami zemāki nekā ES vidējie rādītāji. [98]

Stratēģiskās plānošanas dokumentā "Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. gadam" Latvija par stratēģisko mērķi ir izvirzījusi līdz 2020. gadam sasniegt 1.5% no IKP ieguldījumu pētniecībā un attīstībā.

Autors saskata vairākas problēmas Latvijas pētniecības un attīstības finansēšanā – valdības nespēja nodrošināt pietiekamu finansējumu no valsts budžeta, Latvijas ekonomiku veidojošie mazie uzņēmumi, kuriem nav prasmes un līdzekļu inovāciju attīstībā un ES fondu līdzekļu regulējums un līdzfinansējums.

Autors secina, ka zema ieguldījuma pētniecībā un attīstībā risks ir iespējams un riska sekas ir bīstamas.

3.4.LR sociālie riski – ekonomikas un politikas procesu ietekmētāji

Par LR sociālajiem riskiem, kas visbūtiskāk spēj ietekmēt valsts ekonomiskos un politiskos procesus autors uzskata nabadzības līmeni valstī, nabadzības risku valstī, sociālās apdrošināšanas sistēmas nepilnības, sociālo atstumtību, veselības aprūpes sistēmas nepieejamību un izglītības nepieejamību.

Saskaņā ar Eurostat datiem, Latvijā zem nabadzības sliekšņa 2016.gadā dzīvoja 17,6% no iedzīvotājiem vecuma grupā no 16-64 gadiem. [99]

3.15. tabula

Iedzīvotāju skaits, kuri dzīvo zem nabadzības sliekšņa, 2007-2016, izvēlētas ES valstis

Valsts/Gads	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EU (27 valstis)	15,0	14,8	14,8	15,4	15,9	16,3	16,4	17,2	17,2	:
Euro zona (19 valstis)	14,7	14,5	14,8	15,5	16,1	16,4	16,7	17,5	17,4	:
Igaunija	16,5	15,1	15,9	15,9	18,1	18,1	17,1	19,5	18,1	:
Latvija	18,1	19,2	20,6	20,7	20,1	19,3	18,9	17,6	18,6	17,6
Lietuva	16,0	17,7	18,7	22,4	20,6	18,3	19,2	17,8	20,0	:

Kopumā Latvijā 2015.gadā nabadzības riskam bija pakļauti 424 tūkstoši jeb 21,8 % iedzīvotāju. [100]

3.16. tabula

Nabadzības riska indekss Latvijā pa vecuma grupām 2008. – 2015. gadā (procentos)

Sadalījums/gads	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Pavisam	26,4	20,9	19,0	19,2	19,4	21,2	22,5	21,8
tai skaitā pa vecuma grupām (gadi):								
0–17	26,3	26,3	24,7	24,4	23,4	24,3	23,2	18,6
18–64	20,5	20,4	20,2	19,3	18,8	18,4	18,6	17,7
65+	47,6	17,2	9,1	13,9	17,6	27,6	34,6	38,1

Latvijā nabadzības riskam pakļauto cilvēku skaits strauji palielinājās iepriekšējās krīzes rezultātā, bet kopš 2013. gada ir vērojams skaita lēns un pakāpenisks skaita samazinājums. Šo samazinājumu veicina minimālās algas paaugstināšana, bezdarba samazināšanās, kā arī ģimenes un bērnu pabalstu palielināšanās.

Analizējot Eurostat datus, autors secina, ka nabadzības līmenis Latvijā, lai gan ir augstāks nekā EU vai eiro zonā vidēji, tomēr dramatiski neatšķiras no citu valstu tendencēm, līdz ar to nabadzības līmeņa risks ir vērtējams kā maz iespējams, bet riska sekas kā bīstamas.

Nabadzības riska indekss – iedzīvotāju īpatsvars (procentos), kuru ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa. Nabadzības riska sliekšnis ir noteikts 60 % no valsts vidējā ekvivalentā rīcībā esošā ienākuma. Līdz ar to dažādās valstīs nabadzības sliekšnis var būt atšķirīgs. Latvijā nabadzības sliekšnis 2015.gadā bija 318 eiro mēnesī.

Ne visas iedzīvotāju grupas nabadzības risks skar vienādi. Lielāks nabadzības risks ir cilvēkiem, kuri pārsnieguši 65 gadu sliekšni un kuru vienīgais ienākums ir pensija. Tas izskaidrojams ar to, ka pensijas vidējais apmērs ir ļoti tuvs nabadzības sliekšnim. Ja valstī nabadzības sliekšni nedaudz paaugstina, pensiju indeksācija nespēj segt šo starpību un

pensionāri arvien lielākā procentuālā apmērā pakļūst zem nabadzības sliekšņa. Tāpat Latvijā nabadzības riskam ir pakļautas nepilnās un daudz bērnu ģimenes un bezdarbnieki.

Latvijas Centrālā statistikas pārvalde regulāri publicē Latvijas nabadzības riska sliekšni.

3.17. tabula

Nabadzības riska sliekšnis Latvijā 2004-2015.gadā, EUR

Gads	EUR gadā 1 personas mājāsaimniecība	EUR gadā 2 pieaugušie un 2 bērni jaunāki par 14 gadiem
2004	1248	2621
2005	1518	3188
2006	2019	4240
2007	2844	5972
2008	3213	6747
2009	2693	5655
2010	2517	5286
2011	2670	5608
2012	2799	5879
2013	3122	6556
2014	3497	7344
2015	3819	8019

Pozitīvs ir fakts, ka Latvijā procentuāli samazinās to cilvēku skaits, kas dzīvo zem nabadzības sliekšņa, lai gan summa, kas tiek atzīta par nabadzības sliekšni, patstāvīgi pieaug. Negatīvi savukārt vērtējams fakts, ka Latvijā izdevumi sociālās aizsardzības pabalstiem ir vieni no zemākajiem Eiropas Savienībā. Trūcīgā statusa piešķiršanas kritēriji valstī ir vienādi, taču maznodrošinātā statusam ienākumu līmeni nosaka pašvaldība. Autors kā negatīvu faktoru vērtē to, ka daļa no sociālās palīdzības finansējuma Latvijā ir decentralizēta un pabalsta lielums ir atkarīgs no reģionālās nevienlīdzības.

Tos sociālos palīdzības pabalstus, ko izmaksā no valsts pamatbudžeta, regulē Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums (35.pants). Līdz ar to autors nabadzības risku valstī vērtē kā maz iespējamu un riska sekas kā maz bīstamas.

Eiropas Savienībā nav ieviests vienots sociālās aizsardzības modelis un katrai savienības dalībvalstij ir iespēja izvēlēties savu pieeju ka veidot valsts sociālo politiku. Latvijā uzsvars tiek likts uz katras personas individuālo atbildību, nodrošinot savas sociālās tiesības. Valsts mērķis ir nodrošināt definētu minimālo dzīves standartu, sniedzot sociālo palīdzību tiem sabiedrības pārstāvjiem, kuriem tada ir nepieciešams bezdarba, vecuma, apgādnieka zaudējuma, invaliditātes vai slimības gadījumā.

Latvijai ir iespēja kopš 2016. gada 8. martā piedalīties Eiropas Komisijas rīkotajā apspriešanā par Eiropas sociālo tiesību pīlāru. Šī iniciatīva ir daļa no Komisijas veiktā darba ceļā uz ciešāku un taisnīgāku ekonomisko un monetāro savienību. Kā norādījis priekšsēdētājs

Junkers, iniciatīva ir paredzēta eirozonai, vienlaikus dodot iespēju citām ES dalībvalstīm pievienoties, ja tās vēlas. Eiropas sociālo tiesību pīlārs dod norādes vairākās politikas jomās, kas ir svarīgas taisnīgu darba tirgu un sociālās drošības sistēmu izveidē iesaistītajās dalībvalstīs. Ierosinātie principi neaizstāj spēkā esošās tiesības, bet sniedz iespēju novērtēt un nākotnē saskaņot un uzlabot valstu nodarbinātības un sociālās politikas darbību.. [101]

Šobrīd lielākie riski Latvijas sociālās apdrošināšanas sistēmas stabilitātei ir sabiedrības novecošanās. Būtiski pieaugot vecu cilvēku īpatsvaram, palielinās demogrāfiskā slodze. Saskaņā ar datiem, kas publicēti Ministru kabineta "Konceptijā par sociālās apdrošināšanas sistēmas stabilitāti ilgtermiņā", 2060.gadā iedzīvotāju īpatsvars virs darbspējīgā vecuma sasniegs jau 32,2 %, savukārt darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaits samazināsies līdz 54 %. [102].

Šobrīd Latvija veic sociālās apdrošināšanas sistēmas izdevumu pārstrukturizēšanu, pakāpeniski paaugstinot pensionēšanās vecumu un paaugstinot apdrošināšanas stāžu.

Obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas ir ar likumu noteikts obligāts maksājums speciālā budžeta kontā, kas dod tiesības sociāli apdrošinātai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus. No 2017.gada 1.janvāra valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta maksimālais apmērs ir 52 400 eiro.

Autors uzskata, ka sakarā ar Latvijas depopulāciju un iedzīvotāju vidējā vecuma palielināšanos, sociālās apdrošināšanas sistēmas risks ir iespējams un arī riska iestāšanās sekas ir bīstamas, ņemot vērā šobrīd izskatāmo ideju Finanšu ministrijas nodokļu reformas piedāvājumā, kas paredz veselības aprūpes sistēmai novirzīt vienu procentu no sociālā budžeta, vienlaikus plānojot sasaistīt tiesības uz valsts apmaksātu veselības aprūpi ar sociālo iemaksu veikšanu.

Sociālā atstumtība ir plašāks jēdziens nekā nabadzība. Tā ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Tātad sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība.

LR Centrālā statistikas pārvalde aprēķina nabadzības un sociālās atstumtības monetāros indikatorus (Lākenas indikatorus). [103]

Eiropas Komisija ikgadējā ziņojumā par Latvijas sociālā nodrošinājuma nozari norāda, ka Latvijā ir vāja sociālā nodrošinājuma sistēma, ko pastiprina darbaspēka apjoma samazināšanās. Bezdarba un sociālās palīdzības pabalstu nelielais apjoms neļauj efektīvi samazināt nabadzību, sociālās atstumtības risku un augsto nevienlīdzības līmeni. [104]

Saskaņā ar Eurostat statistiku, Latvijā iedzīvotāju grupas, kas sociālajiem riskiem ir pakļautas vislielākajā mērā ir [105]:

- daudzbērnu un nepilnās ģimenes,
- invalīdi (personas ar funkcionāliem traucējumiem - redzes, dzirdes, garīga rakstura u.c. traucējumiem) un personas ar draudošu invaliditāti,
- bezdarbnieki, īpaši ilgstošie bezdarbnieki,
- jaunieši, kas nemācās un nestrādā,
- vecie ļaudis (55+),
- vecāki, īpaši sievietes, pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, kā arī vecāki, kuriem ir bērns invalīds, un
- personas, kurām ir jākopj kāds ģimenes loceklis, ieslodzītie un
- personas, kas atbrīvotas no ieslodzījuma vietām,
- bezpajumtnieki,
- vardarbības un cilvēktirdzniecības upuri,
- personas ar atkarības problēmām.

Latvijas normatīvo aktu sistēmā tiesības uz sociālo drošību ir nostiprinātas Satversmes 106 -112.pantā. Latvijas valsts ir definējusi sekojošus sociālo risku un to ietekmes mazināšanas veidus[106]:

- Veselības aprūpe/slimība: Finansiāls atbalsts un medicīniskā aprūpe fiziskas vai garīgas saslimšanas, izņemot invaliditāti, gadījumā. Ietver, piemēram, ambulatoro un stacionāro veselības aprūpi, slimības pabalstu, atbalstu kompensējamo medikamentu iegādei u.c.
- Invaliditāte: Atbalsts naudas vai mantiskā formā (izņemot ar veselības aprūpi saistītos maksājumus) personai sakarā ar fiziskas vai garīgas saslimšanas izraisītu nespēju nodarboties ar ekonomiskām vai sociālām aktivitātēm. Ietver, piemēram, invaliditātes pensijas, sociālo un profesionālo rehabilitāciju u.c.
- Vecums: Atbalsts naudas vai mantiskā formā (izņemot ar veselības aprūpi saistītos maksājumus) saistībā ar vecumu. Piemēram, vecuma pensija, mājas aprūpe veciem ļaudīm u.c.
- Apgādnieka zaudējums: Atbalsts naudas vai mantiskā formā sakarā ar ģimenes locekļa nāvi, piemēram, apgādnieka zaudējuma pensija.
- Ģimene/ bērni: Atbalsts naudas vai mantiskā formā (izņemot ar veselības aprūpi saistītos maksājumus) sakarā ar izmaksām, kas saistītas ar grūtniecību, bērna

pieņemšanu vai adoptēšanu, bērnu audzināšanu un citu ģimenes locekļu aprūpi. Ietver, piemēram, bērna kopšanas pabalstu, ģimenes valsts pabalstu u.c.

- Bezdarbs: Atbalsts naudas vai mantiskā formā sakarā ar bezdarbu. Piemēram, bezdarbnieka pabalsts, bezdarbnieku profesionālā apmācība u.c.
- Mājoklis: Sociālā palīdzība saistībā ar mājokļa nodrošināšanas izmaksām. Piemēram, nodrošina sociālo māju darbību u.c.
- Sociālā atstumtība, kas citur nav klasificēta: Pabalsti naudas vai mantiskā formā (izņemot veselības aprūpi), kas speciāli paredzēti sociālās atstumtības apkarošanai, kas nav aptverta nevienā citā funkcijā. Piemēram, patvērumu meklētāju izmitināšanas centru, krīzes centru darbības nodrošināšanai, pašvaldības pabalsti bāreņiem dzīves uzsākšanai u.c.

Latvijas valsts izdevumi sociālo risku samazināšanai ietver izdevumus sociālajai apdrošināšanai un universālajiem valsts pabalstiem.

Autors piekrīt Eiropas Komisija ziņojumam par Latvijas sociālā nodrošinājuma nozari un uzskata, ka sociālās palīdzības pabalstu nelielais apjoms rada iespējamu sociālās atstumtības risku un bīstamas riska iestāšanās sekas.

Veselības aprūpe ir viena no garantijām, kas ierakstīta Latvijas Republikas Satversmē.

OECD savā ziņojumā par Latviju uzskata, ka Latvijai ir pienākums iedzīvotājiem nodrošināt kvalitatīvu un pieejamu veselības aprūpi un jāsamazina augstie līdzmaksājumi par veselības aprūpes pakalpojumiem. [107]

Lai šos ieteikumus izpildītu, Latvijai ir jāpalielina valsts izdevumi veselības aprūpes jomai, jo tie ir vieni no vismazākajiem Eiropā. Tomēr Latvijas iedzīvotāju vecuma struktūra, emigrācija, zemā dzimstība rada īpašu spiedienu uz valsts veselības pakalpojumiem. Veselības aprūpes pakalpojumu nepieejamību pierāda fakti par to, ka Latvijas iedzīvotāji mirst no slimībām, kas citur Eiropā tiek veiksmīgi ārstētas, piemēram Latvija šobrīd ir vienīgā valsts Eiropā, kur HIV inficēto pacientu ārstēšana ar antiretrovirālām zālēm tiek uzsākta novēloti.

Latvijā 2016.gadā veselības aprūpei tika novirzīti 9,8% no valsts budžeta, bet veselības aprūpes pieejamības un kvalitātes uzlabošanai būtu jāparedz vismaz 12 % valsts kopbudžeta ieņēmumu. Latvija tradicionāli ir novirzījusi mazākus valsts budžeta līdzekļus veselības aprūpei kā valstis ar līdzīgu ekonomisko attīstības pakāpi, piemēram Lietuva vai Igaunija.

Saskaņā ar EU-SILC 2014.gada aptauju, vairāk nekā 12% no Latvijas iedzīvotājiem veselības aprūpe nav pieejama tās dārdzības, attāluma un gaidīšanas ilguma dēļ. [108]

Diemžēl Latvijā veselības aprūpe nav pieejama sabiedrības daļai ar zemāku izglītību, ienākumiem vai dzīves vietu valsts perifērijā, kuriem ir grūti saņemt ģimenes ārsta vai speciālista konsultāciju attāluma, dārdzības vai pieejamības (valsts kvotas) dēļ.

Autors uzskata, ka šobrīd veselības aprūpes sistēma augsto līdzmaksājumu (pēc OECD datiem – 39%), nepieejamības (kvotas), veselības aprūpes personāla neapmierinātības (mediķu protesti par algu palielināšanu 2017.gadā), neadekvātiem ārstniecības pakalpojumu tarifiem ir nonākusi uz sabrukuma sliekšņa. Valdība saskata iespēju palielināt veselības aprūpes budžetu bez būtiskām reformām un caurskatāmības palielināšanas, iegrābjoties valsts sociālajā budžetā. Latvijas veselības aprūpes nozarei šobrīd būtiskas ir gan reformas, gan papildus finansējuma piešķiršana. Veselības ministrijai jādefinē veselības aprūpes pakalpojumu grozu un jānosaka reāli izcenojumi par veselības pakalpojumiem.

Autors uzskata, ka veselības aprūpes sistēmas nepieejamības risks Latvijā ir iespējams un tā iestāšanās sekas ir ļoti bīstamas.

Latvijas izglītības stratēģiskais virziens ir saistīts ar Latvijas valsts attīstības stratēģisko virzību. Viens no prioritārajiem ilgtermiņa rīcības virzieniem ir izglītības pieejamība un strukturālas pārmaiņas izglītības procesa organizācijā.

Latvijai līdz šim nav izdevies radīt tādu izglītības sistēmu, kas nodrošinātu taisnīgu un vienlīdzīgu pieeju izglītībai. Latvijā kultūras un sociālie faktori, kā arī ģimenes fons būtiski ietekmē bērnu izglītošanas iespējas. Latvijas skolēnu zināšanas pamatā tiek vērtētas pēc eksāmenu un olimpiāžu rezultātiem. Tādējādi skolēni netiek motivēti eksperimentēt un kļūdīties, jo pārbaudes darbi ir veidoti pēc punktu sistēmas, kas nosaka vērtējumu.

Latvijas izglītības sistēma nenodrošina lielu nozīmi skolotāju profesionalitātei. Latvija virzās uz izglītības sistēmu, kur ļauj skolēnu vecākiem izvēlēties prestižākās izglītības iestādes, nerūpējoties par nepieciešamību visiem bērniem nodrošināt augstu izglītības kvalitāti, par ko liecina pārpildītās Rīgas centra ģimnāzijas un nīkuļojošās mikrorajonu vidusskolas.

Skolu tīkla optimizācija un principa "nauda seko skolēnam" ieviešana ir panākusi mazo lauku skolu izzušanu un degradējusi principu, ka skolai ir jābūt sociālā tīklojuma centram. Tāpat viena no būtiskākajām problēmām Latvijas teritorijas attīstībai ir tā, ka atkarībā no pašvaldību turības līmeņa ir atšķirīgs finansējums, ko tās iegulda izglītības attīstībā. Pašlaik no valsts budžeta mērķdotācijas atbilstoši finansēšanas modelim «nauda seko skolēnam» tiek apmaksāts tikai pedagogu darbs, bet izglītības iestāžu uzturēšanas izdevumus nodrošina pašvaldības. [109]

Minētie secinājumi attiecas ne tikai uz vispārizglītojošām skolām, bet arī uz profesionālo skolu tīklu, izglītības pieejamību cilvēkiem ar speciālām vajadzībām un mūža tālākizglītību.

Līdz ar to autors uzskata, ka bez steidzama rīcības plāna un papildus finansējuma piešķiršanas izglītībai, izglītības nepieejamības risks saistībā ar izglītojamā dzīves vietu, sociālo vidi, ģimenes status un ieinteresētību izglītībā ir iespējams un riska sekas ir bīstamas.

3.5.Uzņēmējdarbības riski

Par Latvijas uzņēmējdarbības riskiem autors uzskata reģionālās plānošanas nepilnības, ekonomiskās drošības trūkumu, ekonomiskās brīvības trūkumu, zemu pirktspēju, mazu iekšējā tirgus ietilpību, mazu un atvērtu ekonomiku, uzņēma skaita sarukumu, ikrouzņēuma nodokļarādītos riskus, zemu eksportspēju un zemu konkurētspēju ārvalstīs.

Reģionālo politiku Latvijā nosaka "Reģionālās politikas pamatnostādnes 2013.-2019.gadam" - vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments. Šajā dokumentā Latvijas valdība definē apzinātās reģionālās politikas problēmas, to risinājuma mērķus, principus, rīcības virzienus un sasniedzamos rezultātus. Reģionālās politikas plānošanas pamatdokumentā izvirzīti šādi mērķi: sekmēt teritorijās uzņēmējdarbības attīstību un darba vietu radīšanu, veicināt darba vietu un pakalpojumu sasniedzamību, uzlabot pakalpojumu kvalitāti un pieejamību, stiprināt reģionu un pašvaldību rīcībspēju un lomu savas teritorijas attīstības veicināšanā. Lai sasniegtu reģionālās politikas mērķus, pamatnostādnēs ir noteikti šādi rīcības virzieni: atbalstīt starptautiskas, nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centrus, atbalstīt lauku attīstības telpu, Rīgas metropoles areālu, Baltijas jūras piekrasti, austrumu pierobežu, paaugstināt vietējā un reģionālā līmeņa pārvaldes lomu uzņēmējdarbības veicināšanā un uzlabot uzņēmējdarbības vidi pašvaldībās, palielināt pašvaldību finansiālo rīcībspēju, palielināt pašvaldību lomu demogrāfiskās situācijas uzlabošanā vietējā līmenī, paplašināt teritoriālās statistikas klāstu un ieguves iespējas.[110]

Autors uzskata, ka Latvijā pastāv ļoti liela atšķirība starp reģioniem, tiem piešķirto politiskās labvēlības un attīstības līdzekļu statusu. Neviens no līdzšinējiem valdības izstrādātajiem un deklarētajiem pasākumu kompleksiem nav bijis sekmīgs, lai šīs reģionālās nelabvēlīgās atšķirības samazinātu. Pamatā Latvijas ekonomiskā dzīve un līdz ar to arī apdzīvotība koncentrējas galvaspilsētā un Latvijas reģioni nespēj pietiekami konkurēt un zaudē cīņā par ekonomiskās un apdzīvotības attīstību. Ārpus galvaspilsētas nav pietiekama infrastruktūra, tai skaitā transporta infrastruktūra uzņēmējdarbības attīstībai un darbaspēka mobilitātes nodrošināšanai. Reģionālās teritorijas bieži nespēj nodrošināt iedzīvotājiem nepieciešamos pakalpojumus un to kvalitāti (piemēram, veselības aprūpē vai skolēnu apmācībā), kā rezultātā darbaspēks aizplūst uz ekonomiski attīstītākajām teritorijām un mazāk

attīstītās teritorijas arvien vairāk zaudē nodokļu ieņēmumus, kas ļautu kaut minimāli konkurēt teritorijas attīstības ziņā. Piemēram, Latgales reģiona pašvaldības aizņem 22,5% Latvijas teritorijas, taču tajās 2016.gada sākumā dzīvoja tikai 14,3% Latvijas iedzīvotāju. 2016.gadā vidējā bruto darba samaksa Rīgā bija 971 eiro, bet Latgalē – 592 eiro. [97]

Kopumā reģionālās attīstības nevienlīdzība ir kopēja visas Eiropas problēma, tādēļ Latvijas politiķiem aktīvāk būtu vēlams interesēties par efektīvākajiem rietumvalstīs, piemēram Somijā, pēdējā desmitgadē izstrādātajām reģionālās politikas idejām, piemēram minimālā kultūras, veselības, sociālo pakalpojumu, izglītības, zinātnes, jaunatnes un sporta pasākumu apjoma noteikšana reģionos un valsts finansiālais atbalsts šo pakalpojumu nodrošināšanai. Tāpat autors pievērš uzmanību tam, ka sakarā ar iedzīvotāju skaita un dzīvesvietas izmaiņām ir nepieciešamība veikt transporta infrastruktūras sakārtošanu un administratīvi teritoriālā iedalījuma pilnveidošanu.

Autors uzskata, reģionālās plānošanas nepilnības Latvijas valdība ir apzinājusi un plāno nepieciešamo likumdošanas un finansiālo atbalstu, lai mazinātu reģionālās plānošanas nepilnības. Kopumā – vērtējot Eiropas pieredzi -šādas atšķirības pilnībā novērst neizdodas nevienai valstij. Autors uzskata, ka reģionālās plānošanas risks ir maziespējams, bet tā iestāšanās sekas bīstamas.

Valsts ekonomiskā drošība tradicionāli tika skatīta kā valsts ekonomikas spēja funkcionēt ar minimālu atkarību no ārējās pasaules. Šobrīd pasaule atrodas globalizācijas fāzē un līdz ar to arī valsts ekonomiskā drošība jāskata plašāk, ietverot valsts spēju novērst vai minimizēt nevēlamas ietekmes, kas saistītas ar valsts iedzīvotāju ekonomisko labklājību pāri nacionālajām robežām, piemēram: nelegālā migrācija, starptautiskās kriminālās organizācijas, valsts ekonomikas atkarība no ārējiem ekonomiskiem satricinājumiem vai atkarība no citas valsts ekonomikas.

Ekonomiskā drošība raksturo valsts ekonomiskas spēju realizēt valstiskos mērķus, garantēt iedzīvotāju ekonomisko drošību un dzīves līmeni, kā arī spēt novērst radušos apdraudējumus. Valsts ekonomiskās drošības novērtēšanai izmanto valsts konkurētspēju un valsts spēju pretoties ārējiem apdraudējumiem un pašai uzraudzīt savus iekšējos resursus un lemt par to izmantošanu un efektivitāti.

Latvijas ekonomika ir jutīga pret vairākiem aspektiem, kas veicina iekšzemes ekonomiskās drošības samazināšanos: Latvijas ekonomika nav pašpietiekoša, bet ir atkarīga no lielāko eksporta tirgu ekonomiskās aktivitātes, turpinās darbaspēka emigrācija no valsts, nav novērsta iedzīvotāju ienākumu sadales nevienlīdzība pa reģioniem, joprojām augsta ir ēnu ekonomika un korupcija. Tāpat Latvija atpaliek pētniecībā un inovācijās un ir ļoti atvērta pasaules krīžu ietekmei (Krievijas krīze, ASV vērtspapīru krīze).

Lai novērtētu Latvijas ekonomiskās drošības risku, autors šajā darbā izmanto Ērikas Šumilo prezentācijā "Ekonomiskā drošība un attīstība" apkopotos ekonomiskās drošības ekonomiskos, sociālos un finanšu indikatorus [111]:

- Ekonomiskie indikatori - IKP uz vienu iedzīvotāju; apstrādes rūpniecības īpatsvars rūpniecības ražošanā; investīciju apjoms procentos pret IKP; jaunu produkcijas veidu īpatsvars kopējā izlaidumā,
- Sociālie indikatori - bezdarba līmenis; vidējais dzīves ilgums; nabadzības un ienākumu nevienlīdzības rādītāji;
- Finanšu indikatori - inflācijas līmenis; iekšējais un ārējais parāds % pret IKP; budžeta deficīts % pret IKP; naudas masa % pret IKP; importa daļa iekšējā patēriņā; ārējā aizņēmuma daļa budžeta deficīta segšanai; ārvalstu valūtas apjoms pret nacionālās valūtas apjomu.

Autors secina, ka globalizācijas laikā, kādā mēs dzīvojam pašlaik, Latvijas ekonomiskās drošības risks ir iespējams un riska iestāšanās sekas ir bīstamas, jo Latvija ir pakļauta izejvielu un energoresursu cenu svārstībām pasaules tirgū un līdz šim nav spējusi adekvāti konkurēt valsts līmenī, reaģēt uz ārējām krīzēm, uzlabot sociālās drošības sociālos indikatoru rādījumus.

Autors šajā darbā izmanto ekonomiskās brīvības indeksu, kuru kopš 1995.gada aprēķina pētījumu institūts «Heritage Foundation» un laikraksts «Wall Street Journal». Šis indekss apkopo 50 dažādu rādītāju analīzi. Ekonomiskās brīvības indeksa veidotāji ievēro likumsakarību, ka augstāka ekonomiskā brīvība nozīmē lielāku labklājības līmeni un ienākumus uz vienu iedzīvotāju. Indekss tiek aprēķināts, pamatojoties, uz sekojošām kategorijām: likuma vara, valdības mērogs, regulējuma efektivitāte un tirgus atvērtība. Gadskārtējais pētījums tiek veikts par ekonomisko brīvību 180 pasaules valstīs un teritorijās. [112]

Augstākminētais indekss liecina, ka Latvija pasaules ekonomiskās brīvības reitingā 2017.gadā atrodas 20.vietā (aiz Zviedrijas – 19 vieta). Salīdzinājumā ar 2016.gadu progress ir 16. vietas (36.vieta 2016.gadā). 2017.gadā Igaunija šajā reitingā atrodas 6.pozīcijā, bet Lietuva - 16.vietā.

Saskaņā ar pētījumu Latvijas ekonomiskās brīvības līmenis šogad atbilst 74,8 punktiem, un Latvija atrodas «brīvo» valstu kategorijā. Šī kategorija aptver kopumā 34 pasaules valstis un teritorijas. Autors secina, ka ekonomiskās brīvības trūkuma risks ir neiespējams tā iestāšanās sekas ir mazbīstamas.

Šajā nodaļā autors analizē Latvijas iedzīvotāju – strādājošo un pensonāru – pirktspējas izmaiņas laika periodā no 2010-2015.gadam, izmantojot Latvijas Centrālās statistikas

pārvaldes datus, kā arī apskata Latvijas iedzīvotāju pirktspējas paritāti salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm, izmantojot Eurostat datubāzes datus.

Latvijas Centrālās statistikas pārvalde sagatavo datus par strādājošo un pensionāru pirktspēju, kas sniedz informāciju par precēm, kuras vidēji katrs pensionārs vai strādājošais varētu nopirkt, ja visus naudas līdzekļus izlietotu vienas preces iegādei. [113]

3.18. tabula

Latvijas strādājošo pirktspējas izmaiņas 2010-2015.gadā

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liellopu gaļa, kg	114	107	108	118	126	131
Cūkgaļa, kg	139	138	139	151	162	163
Vistas gaļa, kg	190	201	206	226	252	260
Augst.lab.vārītā desa, kg	142	143	152	84	92	97
Sviests, kg	65	67	71	76	90	95
Piens, litri	551	582	614	630	793	877
Skābais krējums, kg	173	177	186	201	240	250
Biezpiens, kg	115	118	123	136	163	168
Olas, gab.	3632	3065	3485	4002	4401	4575
Rudzu maize, kg	292	309	330	350	382	397
Baltmaize, kg	292	293	310	338	363	387
Cukurs, kg	408	409	459	566	670	631
Kartupeļi, kg	1001	1493	1294	1437	1675	1503
Degvīns, litri	42	42	44	47	47	47
Elektrība, kWh	3512	3664	3885	4219	3557	3794
Benzīns A-95, litri	367	350	382	432	537	591
Dīzeļdegviela, litri	369	359	394	444	570	665

[114]

3.19. tabula

Latvijas pensionāru pirktspējas izmaiņas 2010-2015.gadā

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Liellopu gaļa, kg	66,1	61,2	56,2	54,2	56,1	57,1	58,1
Cūkgaļa, kg	74,2	74,9	72,7	70,1	71,8	73,5	72,2
Vistas gaļa, kg	105,3	102,4	105,4	103,5	107,4	114,4	115,1
Augst. Lab. vārītā desa, kg	79,9	76,5	75,1	76,2	40	41,8	42,9
Sviests, kg	41,8	35,1	35,2	35,8	36,3	40,7	42,2
Piens, litri	344,9	297	305,6	308,8	299,2	359,7	388,3
Skābais krējums, kg	110,6	93,3	92,9	93,4	95,4	108,9	110,5
Biezpiens, kg	71,8	62,1	61,7	62	64,8	73,9	74,6
Olas, gab.	1871	1958	1610	1752	1902	1996	2026
Rudzu maize, kg	172,4	157,7	162,4	165,6	166,4	173	175,8
Baltmaize, kg	159,9	157,7	154,1	155,7	160,4	164,7	171,5
Cukurs, kg	274,8	220	214,6	230,6	268,9	303,8	279,6
Kartupeļi, kg	732,8	539,9	783,9	650,6	682,7	759,4	665,7

Elektrība, kWh	2367	1954	1924	1953	2005	1613	1680
----------------	------	------	------	------	------	------	------

[114]

No statistikas varam secināt, ka vidēji Latvijas pensionāru pirktspēja pēdējo piecu gadu laikā nav būtiski mainījusies, kas ir izskaidrojams ar stabilo pensiju apjomu. Savukārt Latvijas strādājošo iedzīvotāju pirktspēja uzlabojas un plaisa starp strādājošo un pensionāru pirktspēju palielinās.

Lai noteiktu mājāsaimniecību dzīves līmeni dažādās valstīs, Eiropas Komisijas statistikas datubāzē apkopo rādītājus par faktisko individuālo patēriņu uz vienu iedzīvotāju (Index (EU28 = 100)). [115]

3.20. tabula

Faktiskā individuālā patēriņa izmaiņas 2010-2015.gadā izvēlētās pasaules valstīs

Valsts/Gads	2010	2011	2012	2013	2014	2015
EU (28 countries)	100	100	100	100	100	100
Vācija	120	123	124	124	125	124
Igaunija	65	71	74	75	76	75
Īrija	130	131	132	133	137	177
Griekija	85	75	72	72	70	68
Spānija	96	93	91	90	90	90
Francija	108	108	107	109	107	106
Latvija	53	57	60	62	64	64
Lietuva	60	66	70	73	75	75
Polija	62	65	67	67	68	69
Portugāle	82	77	75	77	77	77
Somija	116	117	115	113	111	109
Zviedrija	125	126	127	125	124	124
Lielbritānija	107	105	107	107	109	108
ASV	145	144	146	145	145	145
Japāna	101	99	102	102	100	99

Lai gan Latvijas iedzīvotāju pirktspēja Latvijā palielinās, mēs joprojām būtiski atpaliekam no ES vidējā rādītāja. Latvijas iedzīvotāju pirktspēja 2015.gadā bija tikai 64% no ES vidējā rādītāja un no Lietuvas un Igaunijas mēs atpalikām par 11%.

Autors secina, ka zemas pirktspējas izraisītais risks ir maziespējams un tā iestāšanās sekas ir bīstamas.

Tautsaimniecībā iekšējā tirgus izmēram ir būtiska nozīme. Jo lielāks iekšējais tirgus ir, jo vairāk tas spēj patērēt vietējās rūpniecības produkciju. Šis apstāklis ir īpaši nozīmīgs ekonomikas samazināšanās periodos, jo palīdz uzturēt esošās darba vietas vai pat radīt jaunas.

Latvijas iekšējais tirgus ir mazs un tam ir tendence sarukt. Latvijā praktiski neiespējami ir izdzīvot tiem ražotājiem, kas orientējas uz specifisku produktu ražošanu, ja tie nespēj pārdot savu preci ārvalstu pircējiem. Tas nozīmē, ka Latvijas ražotājiem ļoti būtiski starptautiskās konkurences apstākļos ir rūpēties par savu izstrādājumu konkurētspēju.

Latvija 2004.gadā pievienojās ES un Latvijas uzņēmēji var izmantot ES iekšējā tirgus priekšrocības. Eiropas Savienības iekšējais tirgus ir vienots tirgus, kurā ir nodrošināta preču, pakalpojumu, kapitāla un personu brīva aprīte un pārvietošanās un kurā iedzīvotāji bez ierobežojumiem var dzīvot, strādāt, mācīties un nodarboties ar uzņēmējdarbību. [116]

Protekcionisms ir pretrunā ar Eiropas tirgus likumiem un neviena ES dalībvalsts nedrīkst likt šķēršļus preču vai pakalpojumu piedāvāšanai savā tirgū tikai pamatojoties uz preces ražošanas vai uzņēmējdarbības vietas atrašanos citā dalībvalstī.

Autors uzskata, ka iekšējā tīgus ietilpības riska samazināšanai valstij ir jāatbalsta tie Latvijas uzņēmumi, kas vēlas darboties ES vienotajā tirgū, novēršot tādus šķēršļus kā informācijas trūkums par ES regulējumu, tiesību un prasību interpretāciju citu dalībvalstu tirgos un palīdzību citās valstīs noteikto prasību izpildei. Latvijā par Latvijas uzņēmēju konkurētspējas palielināšanu pašmāju un starptautiskajos tirgos atbild Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra

Sakarā ar iespēju izmantot ES vienotā iekšējā tirgus priekšrocības, autors uzskata, ka maza iekšējā tirgus ietilpības risks Latvijā šobrīd ir neiespējams un riska iestāšanās sekas ir mazbīstamas.

Latvijas ekonomika ir maza un atvērta. Latvijas galvenās tirdzniecības partneres ir valstis, kas atrodas Eiropas Savienībā. Iekšzemes kopprodukts visbiežāk tiek lietots, lai izmērāmā veidā izteiktu valsts ekonomikas apjomu. Varam uzskatīt, ka IKP ir katras valsts teritorijā gūtais ienākums no jebkāda veida ekonomiskām darbībām.

2016.gadā Latvijas IKP sastādīja 0,168829% no kopējā 28 ES valstu IKP apjoma un pēc apjoma bija piektais mazākais rādiājs. IKP ziņā Latvija apsteidz tikai tādas ES valstis kā Malta, Kipra, Īslande, Igaunija. Informācija ir iegūta no Eurostat. [117]

3.21. tabula

ES dalībvalstu IKP 2012-2017 gadā EUR

Valsts/Gads	2012	2013	2014	2015	2016
Malta	7 159,6	7 631,0	8 433,0	9 275,8	9 898,0
Kipra	19 467,0	18 118,2	17 567,4	17 637,2	17 901,4
Īslande	11 065,1	11 647,0	12 953,3	15 133,9	18 129,8
Igaunija	17 934,9	18 890,1	19 758,3	20 251,7	20 916,4
Latvija	22 058,4	22 828,9	23 631,2	24 368,3	25 021,3
Lietuva	33 348,2	35 002,1	36 590,0	37 330,5	38 637,4
Slovēnija	36 002,5	35 917,1	37 332,4	38 570,0	39 769,1
Horvātija	43 933,7	43 487,1	42 977,8	43 846,9	45 557,0
Bulgārija	41 947,2	42 011,5	42 762,2	45 286,5	47 364,1
Luksemburga	44 112,1	46 551,4	49 970,9	52 339,7	54 194,9
Slovākija	72 703,5	74 169,9	75 946,4	78 685,6	80 958,0
Ungārija	99 085,6	101 483,3	104 953,3	109 674,2	112 398,7
Rumānija	133 511,4	144 253,5	150 357,5	159 963,7	169 578,1

Čehija	161 434,3	157 741,6	156 660,0	166 964,1	174 412,3
Grieķija	191 203,9	180 654,3	177 940,6	175 697,4	175 887,9
Portugāle	168 398,0	170 269,3	173 079,1	179 504,3	184 931,1
Somija	199 793,0	203 338,0	205 474,0	209 511,0	214 062,0
Īrija	175 752,5	180 209,3	193 159,6	255 815,1	265 834,8
Dānija	254 578,0	258 742,7	265 232,5	271 786,1	276 804,9
Norvēģija	396 678,0	393 397,2	375 894,3	348 332,1	334 937,8
Austrija	317 117,0	322 539,2	330 417,6	339 896,0	349 493,0
Beļģija	387 500,0	391 731,0	400 797,0	410 247,0	421 611,0
Polija	389 368,9	394 721,1	410 989,7	430 037,8	424 269,1
Zviedrija	423 340,7	435 752,1	432 691,1	447 009,5	462 416,8
Nīderlande	645 164,0	652 748,0	663 008,0	676 531,0	697 219,0
Spānija	1 039 758,0	1 025 634,0	1 037 025,0	1 075 639,0	1 113 851,0
Itālija	1 613 265,0	1 604 599,1	1 621 827,2	1 645 439,4	1 672 438,3
Francija	2 086 929,0	2 115 256,0	2 139 964,0	2 181 064,0	2 225 260,0
Lielbritānija	2 065 736,8	2 048 328,0	2 260 804,8	2 580 064,5	2 366 911,9
Vācija	2 758 260,0	2 826 240,0	2 923 930,0	3 032 820,0	3 134 070,0
ES (28)	13 448 863,1	13 558 828,6	14 003 288,3	14 715 116,8	14 820 476,0

Autors uzskata, ka šādam ekonomikas modelim piemīt gan zināmas pozitīvas, gan negatīvas iezīmes. Mazas un atvērtas ekonomikas risks ir tas, ka ārējie vai iekšējie politiskie, ekonomiskie vai sociālie notikumi to var viegli ievainot. Pozitīvās iezīmes mazām ekonomikām ir tās, ka šāda veida ekonomikas parasti ir viegli spējīgas pielāgoties izmaiņām un izdzīvot krīzes apstākļos.

Latvija ir mazinājusi mazās un atvērtās ekonomikas risku 2014.gadā pievienojoties eirozonai, lai padarītu valsts ekonomiku mazāk ievainojamu nākotnē. Šo apstākļu dēļ autors uzskata, ka mazās un atvērtās ekonomikas riska iestāšanās varbūtība ir iesējams, bet riska sekas ir maz bīstamas.

Statistiku par uzņēmumu skaitu Latvijā autors ir ieguvis no Lursoft statistika par LR Uzņēmumu reģistrā reģistrēto subjektu dibināšanas un likvidēšanas dinamiku. [118]

3.22. tabula

Uzņēmuma skaits Latvijā, 2004-2017.gads

Gads	Reģistrēti	Likvidēti
2004	10108	4728
2005	10928	8555
2006	13404	3274
2007	14208	11185
2008	11347	4765
2009	9228	5715
2010	13422	8833
2011	18045	3921
2012	16891	4306
2013	16365	4152

2014	14965	6401
2015	13483	10066
2016	11206	12226
2017	3972	4876

Lursoft statistika parāda, ka Latvijā samazinās no jauna reģistrēto uzņēmumu skaits un pieaug likvidēto uzņēmumu skaits. Autors uzskata, ka likvidēto uzņēmumu skaita palielināšanos var saistīt ar VID vai UR iniciatīvu, izslēdzot no reģistriem uzņēmumus, kas jau ilgstoši neveic saimniecisko darbību vai kuru valdei ilgāku laika periodu nav pārstāvības tiesību u.c. gadījumos

Autors pieņem, ka kopējā tendence uzņēmumu skaita samazinājumam ir tas, ka mirstības un migrācijas dēļ Latvijas iedzīvotāju skaits patstāvīgi samazinās. Līdz ar to riska iestāšanās varbūtība ir iespējams un riska radītā sekas uz Latvijas ekonomiku arī ir vērtējamās kā bīstamas.

Mikrouzņēmumu nodokli Latvijā ieviesa 2010.gadā Latvijas ekonomiskās un politiskās krīzes laikā. Šo krīzi Latvijā izraisīja 2007.—2010. gada globālā finanšu krīze. Šis laiks Latvijas vēsturē iezīmējās ar "Parex bankas" nacionalizāciju (2008.gads), ārkārtīgi strauju IKP kritumu, I.Godmaņa valdības demisiju, radikālu valsts budžeta konsolidāciju un starptautiskās finanšu palīdzības programmas piešķiršanu Latvijai (EK, SVF, PB, ERAB un vairākas ES dalībvalstis). Latvijā ieviestā mikrouzņēmumu nodokļa mērķis bija veicināt jaunu uzņēmumu izveidi, kas darbotos legālajā ekanomikā. Tika uzskatīts, ka šis mērķis ir sasniedzams, samazinot birokrātisko slogu un komercdarbības uzsākšanas izmaksas.

Mikrouzņēmuma nodokļa maksātāju statusu var iegūt mazi uzņēmumi, kurus raksturo mazs komercdarbības apgrozījums, ierobežots darbinieku skaits un limitēta darba alga vienam darbiniekam. Mikrouzņēmuma statusu var iegūt individuālie komersanti, zvejnieku vai zemnieku saimniecības un SIA, ja tās nodrošina atbilstību šādiem kritērijiem:

- dalībnieki ir fiziskās personas;
- apgrozījums (mikrouzņēmuma saimnieciskās darbības ieņēmumi) kalendāra gadā laikā nepārsniedz 100 000EUR;
- darbinieku skaits ne lielāks par pieciem, maksimālā darba alga 720EUR/mēn.[119]

Mikrouzņēmuma nodokļa likme no 2017. gada 1. anvāra MUN likme mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 7000 eiro ir 12%, savukārt MUN likme mikrouzņēmuma apgrozījumam no 7000,01 līdz 100 000 eiro ir 15%. No 2018. gada 1. janvāra MUN likme visam mikrouzņēmuma apgrozījumam būs vienāda – 15% [120]. Ja kāds no iepriekš minētajiem kritērijiem tiek pārsniegts, tad nodokļa likme pieaug. Būtiski ir atzīmēt, ka MUN likme neietver valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu mēneša minimālo maksājumu.

Pēdējie 7 gadi kopš mikrouzņēmuma nodokļa ieviešanas ir pierādījuši, ka uzņēmumi izmanto mikrouzņēmumu statusu nodokļu optimizācijas shēmām, tādējādi radot negodīgu konkurenci uzņēmumiem, kas šo shēmu neizmanto. Lielākā tiesa darba vietu mikrouzņēmumos netiek radīta no jauna, bet tiek izveidota nodokļu optimizācijai, samazinot darba vietu skaitu uzņēmumos, kas maksā nodokļus pilnā apjomā. Lielākais drauds ir mikrouzņēmumu darbiniekiem, kas īstermiņā iegūst iespēju saņemt lielākas algas, bet ilgtermiņā zaudē sociālo apdrošināšanu. Nenoliedzami, ka liels zaudētājs ir Latvijas Republikas budžets, kuram nākotnē būs jānodrošina kaut vai minimālās pensijas patreizējiem mikrouzņēmumu darbiniekiem, kuri nebūs veikuši iemaksas savai sociālajai apdrošināšanai.

Mikrouzņēmuma nodokļa radītais risks Latvijas ekonomikai pēc paredzēto 3 gadu pārejas perioda ir maziespējams un riska iestāšanās sekas ir maz bīstami, jo MU riski valdības līmenī ir pamanīti un ir izstrādāts un no 2017.gada ir sācis darboties plāns šo risku mazināšanai ar plānoto pārejas periodu 3 gadi.

Latvijas ekonomika ir maza un atvērta, tādēļ preču un pakalpojumu eksports ir būtisks valsts un uzņēmēju ienākumu avots. Pēdējos gados tiem Latvijas uzņēmumiem, kas nodarbojas ar preču un pakalpojumu eksportu nācies saskarties ar būtiskām problēmām. Kā būtiskākās autors uzskata izejvielu cenu kritumu vairākām Latvijas eksporta preču kategorijām un Krievijas rubļa un sterliņa mārciņas vērtības samazinājumu, kas radīja zaudējumus tiem uzņēmumiem, kas līgumus par preču vai pakalpojumu apmaksu bija slēguši augstākminētajās valūtās.

Latvijas eksporta un importa apmēru uzskaita un analizē Centrālā statistikas pārvalde.

Autors izmanto datus par Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījumu no CSP sagatavotās brošūras " Brošūra "Latvija. Galvenie statistikas rādītāji 2017" [95]

Saskaņā ar statistiku, 2016.gadā Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījums faktiskajās cenās salīdzinājumā ar 2015. gadu samazinājās. Eksporta vērtība veidoja 10 332,4 milj. eiro un samazinājums bija par 30,9 milj. eiro jeb 0,3%. 2015.gadā eksporta vērtība veidoja 10 371,5 milj. eiro ar pieaugums par 122,9 milj. eiro jeb 1,2 % pret 2014.gadu [121].

2016.gadā Latvija visvairāk eksportēja mehānismus, mehāniskās ierīces un elektroiekārtas – 17,5% no kopējās eksporta vērtības. Otro vietu ieņēma koks un koka izstrādājumi - 17,4%, bet trešo – pārtikas rūpniecības ražojumi (8,1%).

Preču eksporta izmaiņas 2016.gadā rāda, ka satiksmes līdzekļu eksports palielinājās par 111,8 milj. eiro jeb 20,5%, un koka un koka izstrādājumu eksports – par 84,7 milj. eiro jeb 5,0%. Samazinājās eksporta vērtība minerālproduktiem – par 182,6 milj. eiro jeb 26,0 %, mehānismiem, mehāniskām ierīcēm un elektroiekārtām – par 171,8 milj. eiro jeb 8,7%.

Svarīgākie partneri eksportā 2016.gadā no kopējā eksporta apjoma Latvijai bija Eiropas Savienības valstis -7 643,4 milj. eiro jeb 74,0 % veidoja preču izvedums uz Eiropas Savienības valstīm (pieaugums par 1,5 %) un 1171,2 milj. eiro jeb 11,3% – eksports uz NVS valstīm (samazinājums par 5,1%). Eksports uz pārējām valstīm veidoja 1 517,7 milj. eiro jeb 14,7% (samazinājums par 4,9%). Svarīgākie eksporta partneri bija Lietuva –18,3% no eksporta kopapjoma, Igaunija–12,1%, Krievija –7,6%, Vācija –7,2% un Zviedrija–6,0%). [121]

Latvijas eksporta apmērs patstāvīgi pie salīdzināmām ekonomikām ir mazāks nekā Lietuvas un Igaunijas. 2016.gadā Latvija eksporta vērtība bija 10 332,4 milj. eiro, Lietuvas – 22 609 miljardu eiro, Igaunijas – 11 883 miljardu eiro.

Autors uzskata, ka Latvijas eksporta spējas risks ir maziespējams un riska iestāšanās sekas ir mazbīstama, jo, lai arī Latvija pie salīdzināmām ekonomikām eksportē mazāk kā citas Baltijas valstis, tomēr Latvijas eksportētāju konkurētspēja kopš krīzes ir saglabājusies salīdzinoši noturīga. Autors uzskata, ka stabilitāti veicina Latvijas mazās un elastīgās ekonomikas spēja salīdzinoši ātri un viegli pielāgoties izmaiņām ārējā pieprasījumā. Latvijas eksporta apjoms sadarbības valstu importa struktūrā ir neliels, tāpēc elastīgāks un vieglāk pielāgojams. Tāpat Latvijas preču eksporta struktūra ir diversificēta gan eksporta preču, gan partnervalstu ziņā. Lielākās preču grupu % ietekme kopējā eksporta struktūrā nepārsniedz 20% (salīdzinājumam- 2000. gadā gandrīz 40% no Latvijas preču eksporta veidoja koksne un tās izstrādājumi).

Starptautiski valsts konkurētspēju nosaka ar dažādu indeksu palīdzību. Piemēram, Pasaules Bankas Doing Business 2016 pētījumā 189 valstu konkurencē Latvija ir ierindojusies augstajā 22.vietā jeb 10.vietā ES dalībvalstu vidū. Pasaules Banka ir atzinusi Latviju par vienu no TOP 30 līderēm, kas ir veikušas nozīmīgas reformas uzņēmējdarbības uzlabošanā. [122]

2015-2016. gada globālajā konkurētspējas ziņojumā Latvija ierindota 44. vietā, Igaunija – 3., Lietuva – 38 vietā [123]

Saskaņā ar globālās konkurētspējas ziņojumu, nozīmīgākie faktori, kas kavē Latvijas konkurētspējas attīstību ir nodokļu likmes, neefektīva birokrātija, pieeja finansējumam, nodokļu likmes un nodokļu politika. Saskaņā ar šo ziņojumu, Latvija atrodas pārejas fāzē uz inovācijām balstītu ekonomiku.

Autors uzskata, ka Latvijai ir maziespējama riska varbūtība un mazbīstamas riska sekas, ja nespējam palielināt konkurētspēju un iesprūst vidēju ienākumu slazdā, nespējot sasniegt zināšanu ekonomikas attīstību, paaugstināt produktivitāti un ieviest inovācijas.

Iemesli šim riskam ir Latvijas depopulācija, spējīgāko iedzīvotāju izbraukšana, smagnējums un nenoteiktība nodokļu un uzņēmējdarbības uzlabošanas reformu īstenošanā, piemēram ES fondu investīciju kavējums ierēdniecības darba nespējas dēļ, ieilgušās problēmas ar maksātspējas administratoriem, augstā elektroenerģijas cena uzņēmumiem obligātās iepirkuma komponentes dēļ, kā arī izvairīšanās maksāt nodokļus, jo godīga maksātāja nodokļu slogs ir augsts.

Par cik visi šajā nodaļā minētie riski ir jau novērtēti, tad tos sekojoši var ievietot risku novērtēšanas matricā, kura parādīta tabulā 3.23.

Latvijas risku novērtēšanas matrica

Riska sekas Riska iespējamība	Maz bīstams	Bīstams	Ļoti bīstams
Neiespējama	<p>Nenozīmīgi riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> Izmaiņas valsts attīstības prioritātēs Neizpildāmi stratēģiskie mērķi Valsts parāda vadība Valsts parāda lielums un nosacījumi Investīciju nepietiekamība Ekonomiskās brīvības trūkums Maza iekšējā tirgus ietilpība 	<p>Pieņemami riski:</p>	<p>Ciešami riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> Nestabila ārējā vide Kredītreitinga nestabilitāte
Maz iespējama	<p>Pieņemami riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> Pievienošanās sankcijām Uzņemto politisko saistību neizpilde Nabadzības risks valstī Mikrouzņēmumu nodokļa radītie riski Zema eksporta spēja 	<p>Ciešami riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> ES nestabilitāte Nestabila ārējā vide Plānošanas kvalitātes risks Politisko lobiju darbība Kredītreitinga nestabilitāte Valsts pārvaldes neefektivitāte Ēnu ekonomikas apmērs Nabadzības līmenis valstī Reģionālās plānošanas nepilnības Zema konkurētspēja ārvalstīs Zema pirktspēja 	<p>Nozīmīgi riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> Nodokļu sistēmas kvalitāte Nodokļu sistēmas nestabilitāte
Iespējams	<p>Ciešami riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> LR politiskā režīma nestabilitāte Maza un atvērta ekonomika 	<p>Nozīmīgi riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> Politisko lēmumu ietekme Zems ieguldījums pētniecībā un attīstībā (R&D) Sociālās apdrošināšanas sistēmas nepilnības Sociālā atstumtība Izglītības nepieejamība Ekonomiskās drošības trūkums Uzņēmumu skaita sarukums 	<p>Neciešami riski:</p> <ul style="list-style-type: none"> Depopulācija un vecuma struktūras izmaiņas Veselības aprūpes sistēmas nepieejamība

4. SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Autors šajā darbā ir izstrādājis Latvijas Republikas ekonomisko un politisko risku novērtēšanas matricu saskaņā ar Somijas piecu ballu riska novērtējuma matricu, kas strādā balstoties uz diviem kritērijiem – riska iespējamība un riska sekas. Riska iespējamība nosaka cik bieži var gaidīt, ka riska faktors piepildās un riska sekas nosaka kāds būs zaudējums, ja riska faktors piepildās. Šī tabula ir izmantojama, lai regulāri un periodiski novērtētu valstisku pasākumu izpildi, uzraugot plānotos riska mazināšanas pasākumus.

Autors vērtē, ka lielākie un bīstamākie Latvijas ekonomiskie un politiskie riski pamatā ir saistīti ar depopulāciju un sabiedrības vecuma struktūras izmaiņām, kas ir cēlonis pārējiem būtiskajiem riskiem, ar ko saskaras Latvijas valsts – sarūkošam uzņēmumu skaitam, grūstošām sociālās apdrošināšanas un veselības aizsardzības sistēmām. Pēc statistikas nākas secināt, ka Latvija noveco un nespēj sevi atražot iedzīvotāju skaita ziņā, turklāt darbošas un efektīvas programmas šī riska novēršanai nav. Novecojošs darbaspēks samazina investoru interesi par valsti, sarūkošie uzņēmumi nespēj pietiekami investēt pēniecībā un attīstībā un visu iepriekš uzskaitīto faktoru dēļ Latvijas konkurētspēja samazinās. Diemžēl tieši visu šo risku iestāšanās varbūtība ir augsta, ja vien nepiepildās tas nākotnes scenārijs, kurā Latvijas iedzīvotāju skaitu strauji papildina imigrācija.

Autors uzskata, ka riski, kas saistīti ar ārējiem apstākļiem ir pieciešami un Latvija maz var ietekmēt šo risku iestāšanās varbūtību, pat ja riska iestāšanās sekas Latvijai kā mazai un atvērtai ekonomikai ir būtiskas.

Analizējot Latvijas valsts politiskos un sociālos riskus, autors vēlas atzīmēt pozitīvo un neparasti izlēmīgo valdības nodokļu reformas pieteikumu, kas ietver mikrouzņēmuma nodokļa seku pakāpeniskas likvidēšanas plānu, bet kurai gan vēl pastāv risks izčākstēt politisko spēku konfrontācijā vai nesaņemot EK atbalstu. Nodokļu sistēma ir tā, kas baro valsts sociālās un ekonomiskās vajadzības un ar patreizējo iekasēto nodokļu apjomu Latvija savas spējas sniegt iedzīvotājiem nepieciešamos pakalpojumus ir izsmēlusi.

Autors ir analizējis Latvijas valdību noturību un secina, ka riski, kas saistīti ar politiskajiem mērķiem un saistībām nav atkarīgi no konkrētas valdības, līdz ar to riski ir vadāmi un apzināmi.

Autors vēlas uzsvērt, ka kopumā Latvija politisko un ekonomisko risku pasaules kartē atrodas zema riska zonā un Latvijas sociālie un politiskie riski lielā mērā sakrīt ar to ES "jauno" valstu riskiem, kas pievienojās ES sākot no 2004.gada. Tāpat statistika liecina, ka Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis lēni, bet patstāvīgi paaugstinās.

Autors izvirza sekojošus priekšlikumus Latvijas Republikas politisko un ekonomisko risku mazināšanai:

- Ieviest risku identificēšanas, novērtēšanas un atsekojamības procesus Latvijas Republikas spēkā esošajos valsts pārvaldes politikas plānošanas dokumentos "Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam" un "Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. - 2020. gadam",
- Latvijas valsts risku vadībai piemēro sistēmisku pieeju, integrējot to valsts iekšējās kontroles sistēmā, piemēram Latvijas Valsts kontroles iekšējās kontroles sistēmā, ņemot vērā, ka Valsts kontrole ir neatkarīga augstākā revīzijas iestāde, kuras darbību regulē īpašs likums,
- Noteikt optimālo informācijas apjomu un apstiprināt šādas informācijas vākšanas un apstrādes metodoloģiju, kuru valsts līmenī izmanto risku vadības procesos un lēmumu pieņemšanā, lai riski tiktu atpazīti un pārvaldīti pareizā veidā,
- Izstrādāt sabiedrības informācijas sistēmu, kas veido sabiedrisko domu un pēta sabiedrības noskaņojumu jautajumos, kas ir saistīti ar Latvijas valsts nozīmīgajiem un neciešamajiem riskiem,
- Atteikties no stratēģisko indikatoru līmeņa kontroles Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā „Latvija2030”, tā vietā izvēloties valsts būtiskāko risku novērtēšanu un statistisko analīzi un izmērāmu mērījumu veidu.

5. IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. VIAA Struktūrfondu vadības un kontroles departaments, Vadlīnijas projekta risku pārvaldībai. Pieejams:
sf.viaa.gov.lv/library/files/original/12242_vadlinijas_riski.doc skatīts 2017. gada 20. maijā
2. Risk Profile. Pieejams:
<http://www.investopedia.com/terms/r/risk-profile.asp> skatīts 2017. gada 18. maijā
3. What is Risk Profiling? Pieejams:
<https://riskprofiling.com/riskprofiling/what-is-risk-profiling> skatīts 2017. gada 18. maijā
4. Federal Emergency Management Agency, What is Risk MAP. Pieejams:
<https://ioem.idaho.gov/Pages/Plans/RiskMap/What%20is%20Risk%20MAP.pdf> skatīts 2017. gada 10. maijā
5. Risk Matrices. Pieejams:
<https://www.cgerisk.com/knowledge-base/risk-assessment/risk-matrices> skatīts 2017. gada 10. maijā
6. Global Security, RANGE SAFETY AND RISK MANAGEMENT. Pieejams:
<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-22-9/appd.htm> skatīts 2017. gada 10. maijā
7. Edith Cowan University, Integrated Risk Management. Pieejams:
https://intranet.ecu.edu.au/__data/assets/pdf_file/0006/63924/Integrated-Risk-Management-Framework-and-Guidelines.pdf skatīts 2017. gada 10. maijā
8. NASA, NASA Glenn's Facilities Division's System for Tracking Risks. Pieejams:
<https://sma.nasa.gov/news/articles/newsitem/2015/08/13/nasa-glenns-facilities-divisions-system-for-tracking-risks> skatīts 2017. gada 10. maijā
9. University of Queensland, OHS Risk Assessment Guide. Pieejams:
<http://www.uq.edu.au/ohs/pdfs/OHS-Risk&AssessmentGuide.pdf> skatīts 2017. gada 15. maijā
10. BASF, Audits. Pieejams:
<https://www.basf.com/en/company/sustainability/management-and-instruments/responsible-care/audits.html> skatīts 2017. gada 23. maijā
11. Pārskats par Transparency International. Pieejams:
<http://www.transparency.org/research/cpi/overview> skatīts 2017. gada 15. aprīlī
12. Corruption Perceptions Index 2016. Pieejams:
http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016#table, skatīts 2017. gada 15. aprīlī

13. Worldbank, The Worldwide Governance Indicators. Pieejams:
<http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home> skatīts 2017. gada 25. aprīlis
14. Worldbank, Worldwide Governance Indicators Reports. Pieejams:
<http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports> skatīts 2017. gada 28. aprīlis
15. Global Food Security Index. Pieejams:
<http://foodsecurityindex.eiu.com/> skatīts 2017. gada 22. aprīlis
16. The Global Competitiveness Report 2016–2017. Pieejams:
<https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>, skatīts 2017. gada 23. aprīlis
17. The Macro Connections group, About Atlas
<http://atlas.cid.harvard.edu/about/> skatīts 2017. gada 27. aprīlis
18. MIT, Economic Complexity Rankings. Pieejams:
<http://atlas.media.mit.edu/en/rankings/country/> skatīts 2017. gada 29. aprīlis
19. MIT, Data Sources. Pieejams
<http://atlas.media.mit.edu/en/resources/data/> skatīts 2017. gada 19. aprīlis
20. Eurostat, Short-term business statistics and the economic sentiment indicator. Pieejams:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Short-term_business_statistics_and_the_economic_sentiment_indicator skatīts 2017. gada 19. maijā
21. Eurostat, Economic sentiment indicator. Pieejams:
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/teibs010> skatīts 2017. gada 11. maijā
22. Eurostat, Glossary:Economic sentiment indicator (ESI). Pieejams:
[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Economic_sentiment_indicator_\(ESI\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Economic_sentiment_indicator_(ESI)) skatīts 2017. gada 15. maijā
23. Eiropas Komisija, BUSINESS AND CONSUMER SURVEY RESULTS. Pieejams
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/esi_2017_03_en_0.pdf skatīts 2017. gada 17. maijā
24. Eurostat, Economic sentiment indicator. Pieejams:
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=teibs010&language=en> skatīts 2017. gada 13. maijā
25. Heritage Media, Index of Economic Freedom. Pieejams:
<http://www.heritage.org/index/visualize> skatīts 2017. gada 23. aprīlis
26. Heritage Media, Index of Economic Freedom. Pieejams:
<http://www.heritage.org/index/> skatīts 2017. gada 23. aprīlis

27. Heritage Media, Index of Economic Freedom 2017. Pieejams:
<http://www.heritage.org/index/ranking>, skatīts 2017. gada 23. aprīlis
28. Centrālā Statistikas Pārvalde, Monetārās nabadzības, ienākumu nevienlīdzības indikatori (EU-SILC apsekojums) skatīts 2017. gada 20. maijā
<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/nabadzibas-ienakumu-nevienlidziba-36833.html> skatīts 2017. gada 20. maijā
29. Eiropas komisija, KOMISIJAS DIENESTU DARBA DOKUMENTS.
Pieejams:
<http://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-latvia-lv.pdf>
skatīts 2017. gada 10. maijā
30. Eurostat, Džini koeficients. Pieejama:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12 skatīts 2017. gada 22. maijā
31. FKTK, Ieteikumi maksājumu iestādēm un elektroniskās naudas iestādēm noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā. Pieejams:
likumi.lv/doc.php?id=262873 skatīts 2017. gada 13. maijā
32. LR Saeima, Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014. – 2020. Gadam.
Pieejams:
http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf skatīts 2017. gada 18. maijā
33. LR Saeima, Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam.
Pieejams:
polsis.mk.gov.lv/api/file/file16857.pdf skatīts 2017. gada 18. maijā
34. Ministru Kabinets, Par Finanšu sektora attīstības plānu 2017.-2019. Gadam.
Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/id/289590-par-finansu-sektora-attistibas-planu-2017-2019-gadam>
35. VID " Vadlīnijas Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma prasību ievērošanai juridiskām vai fiziskām personām, kas nodarbojas ar aģenta un starpnieka pakalpojumiem darījumos ar nekustamo īpašumu."
Pieejama:
<https://www.vid.gov.lv/lv/informativie-un-metodiskie-materiali-20> skatīts 2017.gada 20.maijā
36. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).
Pieejams:
<http://www.oecd.org/about/> (skatīts 2017.gada 14.aprīlī)
37. Par Latvijas Republikas un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) sadarbības politikas pamatnostādņēm (25.08.2004.). Pieejams:

<https://likumi.lv/doc.php?id=92889> skatīts 2017.gada 14.aprīlī

38. Latvija ceļā uz OECD. Pieejams:

<http://www.mfa.gov.lv/arpolitika/ekonomiskas-attiecibas/starptautiskas-ekonomiskas-organizacijas/ekonomiskas-sadarbibas-un-attistibas-organizacija-esao/latvija-cela-uz-oecd> skatīts 2017.gada 14.aprīlī

39. Valsts prezidents: Jāturpina finanšu sektora uzraudzības pilnveidošana arī pēc Latvijas iestāšanās OECD. Pieejams:

http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=603&art_id=24125 skatīts 2017.gada 14.aprīlī

40. LATVIA: REVIEW OF THE FINANCIAL SYSTEM (2016). Pieejams:

<https://www.oecd.org/finance/Latvia-financial-markets-2016.pdf> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

41. Latvijas Bankas vēsture. Pieejams:

<https://www.bank.lv/par-mums/2017-latvijas-bankas-vesture> skatīts 2017.gada 14.aprīlī

42. Mārtiņš Bitāns, Vilnis Purviņš, Latvijas tautsaimniecības attīstība (1990–2004.

Pieejams:

<https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/citaspublikacijas/Bitans-Purvins.pdf> skatīts 2017.gada 14.aprīlī

43. 20 gadi kopš 'Bankas Baltija' kraha: Latvijas noguldītāju nauda pazūd ārvalstu kontos. Pieejams:

http://www.delfi.lv/business/bankas_un_finanses/20-gadi-kops-bankas-baltija-kraha-latvijas-nogulditaju-nauda-pazud-arvalstu-kontos.d?id=45958805 skatīts 2017.gada 14.aprīlī

44. Latvijas noguldījumu tirgus attīstība pēdējo desmit gadu laikā. Pieejams:

<http://financenet.tvnet.lv/viedokli/144144->

[latvijas_noguldijumu_tirgus_attistiba_pedejo_desmit_gadu_laika](http://financenet.tvnet.lv/viedokli/144144-latvijas-noguldijumu-tirgus-attistiba-pedejo-desmit-gadu-laika) skatīts 2017.gada 14.aprīlī

45. LR Likumi Grozījumi Kredītiestāžu likumā. Pieejams:

<https://m.likumi.lv/doc.php?id=61585> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

46. LATVIJAS BANKAS 2008. GADA PĀRSKATS. Pieejams:

https://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/lb_2008_gp.pdf skatīts 2017.gada 14.aprīlī

47. FINANŠU UN KAPITĀLA TIRGUS KOMISIJAS GADA UN DARBA PĀRSKATS 2005. Pieejams:

http://www.fktk.lv/attachments/article/5812/FKTK_GP_2015_lv.pdf skatīts 2017.gada 14.aprīlī

48. Zeme, kas joprojām mazgā. Pieejams:

<http://www.rebaltica.lv/2016/01/zeme-kas-joprojam-mazga/> skatīts 2017.gada 14.aprīlī

49. Nerezidentu noguldījumi Latvijas bankās samazinās - skaitļi un fakti.

Pieejams:

<http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/nerezidentu-noguldijumi-latvijas-bankas-samazinas-skaitli-un-fakti.a223064/> skatīts 2017.gada 14.aprīlī

50. Latvia pressured in US over money laundering by banks. Pieejams:
<http://www.lsm.lv/en/article/economics/economy/latvia-pressured-in-us-over-money-laundering-by-banks.a166287/> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

51. "Deutsche Bank" pārtrauc dolāru maksājumus Latvijas bankām. Pieejams:
<http://www.irlv.lv/2017/4/7/deutsche-bank-partrauc-dolaru-maksajumus-latvijas-bankam> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

52. "Bloomberg": "Deutsche Bank" plāno pārtraukt ASV dolāru maksājumus daļai Latvijas banku. Pieejams:
<http://www.irlv.lv/2016/7/29/bloomberg-deutsche-bank-plano-partraukt-asv-dolaru-maksajumus-dalai-latvijas-banku> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

53. FKTK vadītājs: Korespondējošo attiecību uzlabošanai nepieciešami vismaz trīs četri gadi. Pieejams:
<http://www.infotop.lv/article/lv/fktk-vaditajs-korespondejoso-attiecibu-uzlabosanai-nepieciejami-vismaz-tris-cetri-gadi> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

54. "JPMorgan" aptur dolāru pārskaitījumu apstiprināšanu Latvijas bankām. Pieejams:
<http://www.irlv.lv/2014/1/2/jpmorgan-aptur-dolaru-parskaitijumu-apstiprinasanu-latvijas-bankam> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

55. Dolāra kontu dēļ draud krahs banku sistēmai. Pieejams:
<http://www.db.lv/citas-zinas/dolara-kontu-del-draud-krahs-banku-sistemai-112342> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

56. FKTK komentārs par Deutsche Bank lēmumu pārtraukt ASV dolāru maksājumus no Latvijas komercbankām. Pieejams:
<http://www.fktk.lv/lv/mediju-telpa/pazinojumi-masu-informacijas-l/2017/6236-fktk-komentars-par-deutsche-bank-lemumu-partraukt-asv-dolaru-maksajumus-no-latvijas-komercbankam.html> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

57. Nerezidentus apkalpojošām bankām līdz 2017.gada beigām jāpilnveido iekšējā kontrole. Pieejams:
http://www.delfi.lv/bizness/bankas_un_finanses/nerezidentus-apkalpojosham-bankam-lidz-2017gada-beigam-japilnveido-iekseja-kontrole.d?id=48239817 skatīts 2017.gada 15.aprīlī

58. Pārskats par finanšu un kapitāla tirgu 2016. Gadā. Pieejams:
http://www.fktk.lv/attachments/article/6203/Parskats_Q4_2016.pdf skatīts 2017.gada 15.aprīlī

59. FKTK izdotie noteikumi. Pieejams:

<http://www.fktk.lv/lv/tiesibu-akti/kreditiestades/fktk-izdotie-noteikumi> , skatīts 2017.gada 15.aprīlī

60. FKTK atbildes laikrakstam *Diena*. Pieejams:

https://www.diena.lv/raksts/latvija/viedokli/fktk-atbildes-laikrakstam-_diena_-14157036 , skatīts 2017.gada 15.aprīlī

61. Bankas turpmāk jauno klientu pārbaudēs īpaši noskaidros politiski nozīmīgas personas statusu. Pieejams:

<http://lka.org.lv/lv/aktualitates/jaunumi/jaunumi/bankas-turpmaak-jauno-klientu-paarbaudees-ipashi-noskaidros-politiski-nozimigas-personas-statusu/> , skatīts 2017.gada 15.aprīlī

62. Grozījumi direktīvā (ES) 2015/849. Pieejams:

<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/LV/1-2016-450-LV-F1-1.PDF>, skatīts 2017.gada 15.aprīlī

63. Payment services (PSD 2) - Directive (EU) 2015/2366. Pieejama:

https://ec.europa.eu/info/law/payment-services-psd-2-directive-eu-2015-2366_en skatīts 2017.gada 15.aprīlī

64. OECD/INFE International survey of adult financial literacy competences.

Piejams:

<http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf> skatīts 2017.gada 15.aprīlī

65. Eiropas Komisija, Baltā Grāmata par Eiropas nākotni. Pieejams:

https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/balta_gramata_par_eiropas_nakotni_lv.pdf skatīts 2017.gada 28.aprīlī

66. Sargs, Aizvadītajā gadā Krievijas lidmašīnas un kuģi Latvijas robežai pietuvojās 209 reizes. Pieejams:

<http://www.sargs.lv/Zinas/Latvija/2017/01/02-01.aspx#lastcomment> skatīts 2017.gada 30.aprīlī

67. Ārlietu Ministrija, Sankcijas. Pieejama:

<http://www.mfa.gov.lv/arpolitika/par-eiropas-savienibas-ierobejojosiem-pasakumiem/par-eiropas-savienibas-ierobejojosiem-pasakumiem> skatīts 2017.gada 26.aprīlī

68. Ārlietu Ministrija, Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas divpusējās attiecības. Pieejama:

<http://www.mfa.gov.lv/arpolitika/divpusejas-attiecibas/latvijas-un-krievijas-attiecibas> skatīts 2017.gada 20.aprīlī

69. Ministru prezidents, Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam. Pieejams

<http://polsis.mk.gov.lv/documents/4247> skatīts 2017.gada 25.aprīlī

70. VARAM, Attīstības plānošanas dokumenti
<http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/> skatīts 2017.gada 28.aprīlī
71. Eurostat " Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey"
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12 skatīts 2017.gada 22.maijā
72. Apvienotās Nācijas, Human Development Data. Pieejamas:
<http://hdr.undp.org/en/data/> skatīts 2017.gada 23.aprīlī
73. Klaus Schwab, "Insight Report World Economic Forum The Global Competitiveness Report 2015-2016"
http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf skatīts 2017.gada 22.maijā
74. VARAM, Par lobētāju sniedzamie dati. Pieejams:
http://www.varam.gov.lv/lat/lidzd/informacija_par_lobijiem/ skatīts 2017.gada 28.aprīlī
75. Labklājības ministrija, Ar Nevalstiskajām organizācijām noslēgtie līgumi
<http://www.lm.gov.lv/text/2698> skatīts 2017.gada 24.aprīlī
76. Veselības ministrija, Sabiedrības līdzdalība
http://www.vm.gov.lv/lv/aktualitates/sabiedribas_lidzdaliba/informacija_par_lobetajiem skatīts 2017.gada 12.maijā
77. Valsts kase, Kredītreitings. Pieejams:
http://www.kase.gov.lv/?object_id=58&search_word=kred%C4%ABtreiting skatīts 2017.gada 6.maijā
78. Valsts kase, Kredītreitings. Pieejams:
http://www.kase.gov.lv/texts_files/Kreditreitings_2017.pdf skatīts 2017.gada 6.maijā
79. Finanšu ministrija, Lai sniegtu labākus pakalpojumus saviem iedzīvotājiem, Latvijai ir jāuzlabo nodokļu sistēma, apgalvo Pasaules Banka. Pieejama:
<http://www.fm.gov.lv/lv/aktualitates/jaunumi/nodokli/54797-lai-sniegtu-labakus-pakalpojumas-saviem-iedzivotajiem-latvijai-ir-jauzlabo-nodoklu-sistema-apgadlo-pasaules-banka> skatīts 2017.gada 13.maijā
80. Eiropas komisija, 2017. gada Eiropas pusgads - Novērtējums par progresu strukturālo reformu īstenošanā, makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanā un koriģēšanā, un saskaņā ar Regulu (ES) Nr. 1176/2011 veikto padziļināto pārskatu rezultāti. Pieejama:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52017SC0079> skatīts 2017.gada 13.maijā
81. Finanšu ministrija, Nodokļu reforma. Pieejama:
http://www.fm.gov.lv/lv/nodoklu_reforma/ skatīts 2017.gada 13.maijā

82. Valsts kase, Kas ir valsts parāds? Pieejama:
<http://www.kase.gov.lv/l/kas-ir-valsts-parads/7382> skatīts 2017.gada 13.maijā
83. LR Saeima, Likums par budžetu un finanšu vadību. Pieejama
<https://likumi.lv/doc.php?id=58057> skatīts 2017.gada 15.maijā
84. Eurostat, General government gross debt. Pieejama:
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde410&plugin=1> skatīts 2017.gada 20.maijā
85. CSP, ispārējās valdības parāds sadalījumā pa apakšsektoriem pa ceturkšņiem perioda beigās (milj. euro). Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__isterm__valdfin/VF0020c_euro.px/?rxid=89fa53c2-5ff7-456f-aae4-c4274cf3b2aa skatīts 2017.gada 21.maijā
86. Fiskālā disciplīnas padome, Latvijas Parāds. Pieejama:
http://fdp.gov.lv/files/uploaded/20161201_VParads_LV.pdf skatīts 2017.gada 21.maijā
87. Lursoft, Ārvalstu tiešo investīciju sadalījums pa valstīm. Pieejama:
https://www.lursoft.lv/lursoft_statistika/?&id=501 skatīts 2017.gada 21.maijā
88. Lursoft, Tiešo investīciju pamatkapitālā apjoma un to gadījumu skaita dinamika. Pieejama:
https://www.lursoft.lv/estadistic?act=UR_STATS&pcurrEUR&id=502&period=Y
skatīts 2017.gada 22.maijā.
89. Foreign Investors Council in Latvia, Position Papers. Pieejama:
<http://www.ficil.lv/position-papers-and-workgroups/> skatīts 2017.gada 18 .maijā
90. CSP, Iedzīvotāju skaits un iedzīvotāju dabiskās kustības galvenie rādītāji pa mēnešiem. Pieejama:
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__isterm__iedz/IE0010m.px/table/tableViewLayout2/?rxid=7ee5bb2b-7c93-4ccb-8a34-1aa4ade09cc3 skatīts 2017.gada 16 .maijā
91. CSP, 2016. gada sākumā Latvijā par 17,1 tūkstoti iedzīvotāju mazāk nekā pirms gada. Pieejama:
<http://www.csb.gov.lv/notikumi/2016-gada-sakuma-latvija-par-171-tukstoti-iedzivotaju-mazak-neka-pirms-gada-43973.html> skatīts 2017.gada 17 .maijā
92. Valsts knacleja, Efektīva, atbildīga un elastīga Latvijas valsts pārvalde. Pieejama:
<https://tai.mk.gov.lv/img/74f16a08-3d5a-46f4-a4c5-f2ce410fb1ed.pdf> skatīts 2017.gada 17 .maijā
93. Finanšu ministrija, Apstiprina darba plānu ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016. – 2020. Gadam. Pieejama:

<http://www.fm.gov.lv/lv/aktualitates/jaunumi/nodokli/52814-apstiprina-darba-planu-enu-ekonomikas-ierobezosanai-2016-2020-gadam> skatīts 2017.gada 18 .maijā

94. SSE Riga, Shadow Economy Index for the Baltic Countries. Pieejama: <http://www.sseriga.edu/en/centres/csb/shadow-economy-index-for-baltics/shadow-economy-index-for-the-baltic-countries.html> skatīts 2017.gada 17 .maijā

95. CSP, LATVIJA. GALVENIE STATISTIKAS RĀDĪTĀJI 2017. Pieejama: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_03_latvija_galvenie_statistikas_raditaji_2017_17_00_lv.pdf skatīts 2017.gada 14 .maijā

96. Pārresoru koordinācijas centrs, Latvijas acionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam. Pieejama: http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf skatīts 2017.gada 15 .maijā

97. IZM, Informatīvais ziņojums, „Par zinātnes starptautisko izvērtējumu”. Pieejama: http://www.izm.gov.lv/images/zinatne/ZISI/IZMzino_160114_Zizvertejums.pdf skatīts 2017.gada 17 .maijā

98. ANSA, EU: innovation, Latvia grows, Romania was still ranked last. Pieejama: http://imode.ansa.it/nuova_europa/en/news/countries/latvia/2016/07/15/eu-innovation-latvia-grows-romania-was-still-ranked-last_a0a83fb4-e205-45a6-be9e-fa3625fc6f5d.html skatīts 2017.gada 17 .maijā

99. Eurostat, Džini indekss. Pieejama <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> skatīts 2017.gada 15. aprīlī

100. CSP, Nabadzības riskam Latvijā pakļauti 424 tūkstoši jeb 21,8 % iedzīvotāju. Pieejama: <http://www.csb.gov.lv/notikumi/nabadzibas-riskam-latvija-paklauti-424-tukstosi-jeb-218-iedzivotaju-45823.html> skatīts 2017.gada 20 .maijā

101. Eiropas Komisija, Virzībā uz Eiropas sociālo tiesību pīlāru — jautājumi un atbildes. Pieejama: https://ec.europa.eu/latvia/node/878_lv skatīts 2017.gada 20 .maijā

102. Ministru kabinets, Par koncepciju par sociālās apdrošināšanas sistēmas stabilitāti ilgtermiņā. Pieejama <https://likumi.lv/doc.php?id=221589> skatīts 2017.gada 20 .maijā

103. CSP, Monetārā nabadzība un ienākumu nevienlīdzība – Galvenie rādītāji.
Pieejama:
<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/monetara-nabadziba-un-ienakumu-nevienlidziba-galvenie-raditaji-30280.html> skatīts 2017.gada 19 .maijā
104. Eiropas Komisijas darba dokuments „Ziņojums par valsti –Latvija 2015”;
26.02.2015, Briselē. Pieejama:
[http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/b179935404cba83ac2257e0c00256dcb/\\$FILE/2015_02_26_cr2015_latvia_lv.pdf](http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/b179935404cba83ac2257e0c00256dcb/$FILE/2015_02_26_cr2015_latvia_lv.pdf) skatīts 2017.gada 16 .maijā
105. Eurostat dati " Ienākuma sadales statistika , dati iegūti: 2016. gada februārī."
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics/lv
skatīts 2017.gada 17.maijā
106. CSP, Sociālie riski vai vajadzības (veidi). Pieejama:
<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/termini/socialie-riski-vai-vajadzibas-veidi-36147.html>
skatīts 2017.gada 19 .maijā
107. OECD, Reviews of Health Systems: Latvia 2016. Pieejama:
<http://www.oecd.org/els/oecd-reviews-of-health-systems-latvia-2016-9789264262782-en.htm>
skatīts 2017.gada 12 .maijā
108. Eurostat, Share of persons aged 16 and over reporting unmet needs for medical care, 2014 (%). Pieejama:
[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_persons_aged_16_and_over_reporting_unmet_needs_for_medical_care,_2014_\(%25\)_new.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Share_of_persons_aged_16_and_over_reporting_unmet_needs_for_medical_care,_2014_(%25)_new.png) skatīts 2017.gada 14.maijā
109. LETA, Ķīlis nosauc Latvijas izglītības sistēmas problēmas. Pieejama:
<http://apollo.tvnet.lv/zinas/kilis-nosauc-latvijas-izglitibas-sistemas-problemas/496364> skatīts 2017.gada 15.maijā
110. Ministru kabinets, Par Reģionālās politikas pamatnostādņēm 2013.-2019.gadam
<https://likumi.lv/doc.php?id=261409> skatīts 2017.gada 17.maijā
111. Ērika Šumilo, Dr.oec., profesore, Ekonomiskā drošība un attīstība. Pieejama:
http://www.lu.lv/materiali/petnieciba/konferences/prezentacijas/lu65/Ekonomiska_drosiba_LUkonference1.ppt skatīts 2017.gada 18.maijā
112. Heritage Media, About The Index. Pieejama:
<http://www.heritage.org/index/about> skatīts 2017.gada 14.maijā
113. CSP, Strādājošo un pensionāru pirktspēja. Pieejama:

<http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/stradajoso-un-pensionaru-pirktspeja-36836.html> skatīts 2017.gada 14.maijā

114. CSP, Pensionāru pirktspēja. Pieejama:

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__ienemumi/II0130.px/table/tableViewLayout2/?rxid=ce8aac91-f2b0-4f13-a25d-29f57b1468fb skatīts 2017.gada 14.maijā

115. Eurostat, GDP per capita in PPS

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00114&plugin=1> skatīts 2017.gada 16.maijā

116. EUR-Lex, Iekšējais tirgus. Pieejama:

http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/internal_market.html?locale=lv&root_default=SUM_1_COD ED%3D24 skatīts 2017.gada 19.maijā

117. Eurostat, Real GDP per capita, growth rate and totals. Pieejama

http://ec.europa.eu/eurostat/search?p_auth=DcKc1AF6&p_p_id=estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet&p_p_lifecycle=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_text=GDP&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_sort=_score&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_action=search&_estatsearchportlet_WAR_estatsearchportlet_pageNumber=5 skatīts 2017.gada 22.maijā

118. Lursoft, LR Uzņēmumu reģistrā reģistrēto subjektu dibināšanas un likvidēšanas dinamika

https://www.lursoft.lv/lursoft_statistika/?&id=3 skatīts 2017.gada 20.maijā

119. Saieima, Mikrouzņēmumu nodokļa likums

<https://likumi.lv/doc.php?id=215302> skatīts 2017.gada 20.maijā

120. Finanšu ministrija, Mikrouzņēmumu nodokļa izmaiņas no 2017. Gada. Pieejama:

<http://www.fm.gov.lv/lv/aktualitates/jaunumi/nodokli/53930-mikrouzņēmumu-nodokla-izmainas-no-2017-gada> skatīts 2017.gada 21.maijā

121. CSP, 2015. gadā eksporta vērtība palielinājās par 1,2 %. Pieejama:

<http://www.csb.gov.lv/notikumi/2015-gada-eksporta-vertiba-palielinajas-par-12-41889.html> skatīts 2017.gada 21.maijā

122. World Bank Group, Doing Business 2016. Pieejama:

http://www.doingbusiness.org/~/_media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf skatīts 2017.gada 20.maijā

123. World economic forum, Global Competitiveness report 2015-2016. Pieejama:

http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf skatīts 2017.gada 20.maijā

Bakalaura darbs “Latvijas ekonomisko un politisko risku novērtējums”

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Jānis Ķešāns

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr. oec., profesore. Daina Šķiltere

_____ .___.2017.

Recenzents: Mg. Oec., lektors Mārtiņš Danusēvičs

Darbs iesniegts Studiju centrā

Dekāna pilnvarotā persona:

Studiju metodiķe Laila Lisenko _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____2017. Nr._____.

Komisijas sekretārs: